

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον, Γ'ΣΑ' διαγωνισμῷ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1914—1918.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΣΤ
ΝΕΑ
[19---?]

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῷ τῶν διδασκαλῶν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1914—1918.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

18757

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ὅρισμός τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Λογοτεχνία ἔθους τινὸς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἡ δὲ ἱστορία ταύτης, ἡ καὶ ἄλλως γραμματολογία λεγομένη, εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ καλολογικὴ ἐξέτασις αὐτῶν· καὶ ἱστορικὴ μὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις αὐτῆ, διότι ἐν τῇ ἀφηγῆσαι τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς πορείας ἐκάστου λογοτεχνικοῦ εἶδους γίνεται λόγος περὶ τῆς κατὰ τόπους καὶ χρόνους ἐμφανίσεως αὐτοῦ, περὶ τοῦ βίου τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ οὗτοι ἔζησαν· καλολογικὴ δέ, διότι ἐν τῇ κρίσει τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκάστου εἶδους καταδεικνύεται πόσον οἱ νόμοι τοῦ καλοῦ, οἱ διέποντες τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἐτηρέθησαν ἢ οὐ.

§ 2. Σημασία τῆς λογοτεχνίας.

Ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἔθους τινὸς κατοπτρίζεται μὲν ἡ διανοητικὴ αὐτοῦ μὀρφωσις, ἐξ ἧς σαφέστερον διακρίνεται καὶ αἰτιολογεῖται ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου θέσις αὐτοῦ, καταδεικνύονται δὲ τὰ πολιτειακά, κοινωνικά, θρησκευτικὰ κλπ. αἰτία τὰ παραγαγόντα ἐκάστην φάσιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲ τῆς λογοτεχνίας οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐκπροσωποῦσι λαμπρῶς τὸ ἔθνικόν πνεῦμα κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν ἐπιτελεῖται ἡ ἐκδηλοῦται ἡ ἐξελίξις αὐτῆ. καθόσον αὐτοὶ εἶναι οὐ μόνον οἱ στενῆς συνδεόμενοι μετὰ τοῦ ἔθους καὶ τῶν παρὰδόσεων τούτου, ἀλλὰ καὶ οἱ δημιουργοὶ τοῦ νόμου τοῦ διέποντος τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς λογοτεχνίας παρακολουθοῦσι τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ἔθνικοῦ βίου, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀκμὴ πάσης λογοτεχνίας συμπίπτει αὐτῇ τῇ ὑψίστῃ ἐπιδόσει ἔθους τινὸς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐπιδρᾷ ἰσχυρῶς ἐπὶ ἑλπὴν τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ ἔθους. Καὶ ἡ μὲν ποίησις προάγουσα τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα συντελεῖ εἰς ἰδεώδη ἔθνικὴν, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν μὀρφωσιν, ὃ δὲ πε-

ζῆς λόγος ἐξυπηρετεῖ πρακτικώτερον τὴν διακοσμητικὴν πρόσδον, προέ-
γων μὲν καθόλου τὴν περὶ τοῦ κόσμου γνῶσιν, ὑπόδοξηθὼν δὲ τὰς πρὸς
ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ
τῶν τεχνῶν.

Ὅσοι δὲ λαμπροτέραν καὶ πλουσιωτέραν λογοτεχνίαν ἔσχεν ἔθνος
τι, τοσούτῃ μείζονα πολιτισμὸν ἀνέπτυξε καὶ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων
ἐπέδρασεν· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὰ πρωτεῖα
ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ λογοτεχνία οὕσα, ὥς καὶ πᾶσα ἄλλη,
φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προϊόν τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς κατα-
στάσεως τοῦ ἔθνους, συνδέεται στενῶς οὐ μόνον μετὰ τῶν ἡτῶν καὶ τῶν
ἐνέμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν
θεσμῶν αὐτοῦ· ἕνεκα τούτου ἐπέδρασεν εἰς τὴν ποικίλην τοῦ ἔθνους μόρ-
φωσιν· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ἐλληνικὸν
ἔθνος· διὰ τὴν τελειότητα τῆς συνθέσεως καὶ τὸ ἀπόλυτον κάλλος τῆς
μορφῆς, διὰ τὸ πλούσιον καὶ σπουδαῖον περιεχόμενον καὶ διὰ τὴν σα-
φεστάτην ἀντίληψιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡ ἐλληνικὴ
λογοτεχνία ἐπέδρασε καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ πρῶτον εἰς τὴν
τῶν Ῥωμαίων, διὰ δὲ ταύτης καὶ εἰς τὰς τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης
ἐθνῶν, συντελέσασα μεγάλως καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν λαῶν αὐτῆς,
μάλιστα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ἥς ἀπετέλεσεν οὐσιωδέ-
στατον στοιχεῖον.

§ 3. Διαιρέσις τῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς περιόδους.

Ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία διαιρεῖται συνήθως εἰς πέντε περιόδους
1) τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ μύθου κατ'
λήγουσαν εἰς τοὺς περσικοὺς πολέμους, 2) τὴν Ἀττικὴν, ἥς ἡ ἀρχὴ
εἶναι ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τὸ τέλος μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (320 π. Χ.), 3) τὴν Ἀλεξανδρινήν, ἀπὸ τοῦ
320—30 π. Χ., ὅτε καταλύεται τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύ-
πτῳ, 4) τὴν Ῥωμαϊκὴν, περιλαμβάνουσαν δύο τμήματα, τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ
30 π. Χ. μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (330 μ. Χ.) καὶ τὸ ἕτερον,
ἀποτελοῦν μετὰ δασιν πρὸς τὴν ἐπομένην περίοδον, ἀπὸ τοῦ Μεγάλου
Κωνσταντίνου μέχρις Ἰουστινιανοῦ (330—529 μ. Χ.) καὶ 5) τὴν Βυ-
ζαντινὴν, ἀρχομένην τῷ 529 καὶ λήγουσαν τῷ 1453 σὺν τῇ ἀλώσει τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ μετὰ ταῦτα ἔργα τῆς ἐλ-

ληγνικῆς λογοτεχνίας μέχρις ἡμῶν ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, περὶ ἧς λόγος γίνεται ἐν ἄλλοις βιβλίοις.

§ 4. Διαιρέσις τοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη.

Ὁ λόγος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα γένη: τὴν *Ποίησιν* καὶ τὴν *Πεζὸν λόγον*. Καὶ ἡ μὲν ποίησις ἐκφράζει τὰς ἰδέας αὐτῆς ἐν γλώσσῃ ἐμμέτρῳ καὶ ῥυθμικῇ μετ' ἐξάρσεως τῆς διανοίας καὶ εἰκονικῶν παραστάσεων, ὑπὸ τῆς φαντασίας μᾶλλον ἀγομένη, ὁ δὲ πεζὸς λόγος μεταχειρίζεται γλώσσαν μὴ δεσμευομένην μὲν ὑπὸ μέτρου, ἀλλ' ὅμως ὑπαγομένην εἰς κανόνας συνθέσεως καὶ ἐκφράσεως καὶ πραγματικώτερον τὰς ἰδέας ἐκφράζουσας, γνώρισμιν δὲ αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον ὁ νοῦς. Ὡν τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ ταῖς διαφόρους ἑλληνικαῖς φυλάς ἢ τε ποίησις καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἔλαβεν διαφόρους διευθύνσεις, ἐξ ὧν προέκυψαν τὰ ἑξῆς εἶδη: ἐν μὲν τῇ ποίησει τὸ *Ἔπος* (ἡρωικὸν καὶ διδακτικόν), ἡ *Δωρικὴ ποίησις* καὶ τὸ *Δραῖμα*, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ *Ἱστοριογραφία*, ἡ *Ρητορεία* καὶ ἡ *Φιλοσοφία*.

§ 5. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι κλάδος τοῦ ἀριανοῦ στελέχους τῶν γλωσσῶν, ἐξ οὗ, πλὴν ἄλλων, προήλθεν καὶ ἡ σανσκριτικὴ καὶ ἡ λατινικὴ.

Τὸ κάλλος καὶ ἡ ποικιλία, ἡ ἁρμονία καὶ τὸ πλαστικόν, ἡ δύναμις καὶ τὸ εὐστροφον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι αὐτῇ ἡ εἰκὼν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ πλοῦτος αὐτῆς φαίνεται ἐν τῇ πλήθει τῶν τύπων, τῶν συνθέσεων, τῶν τρόπων τῆς συντάξεως, τῶν διαφόρων ταύτης σχημάτων καὶ ἐν τῇ προσφδίᾳ. Ὅτε οἱ Ἕλληνες διεσπάρησαν καὶ διεκρίθησαν εἰς φυλάς, τότε ἐγεννήθησαν καὶ αἱ διάλεκτοι: ἀλλ' ἡ εἰς διαλέκτους διάσπασις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης οὐδαμῶς αἶρει τὴν ἐνότητά τῆς γλώσσης, διότι μεταβολαί τινες, γινόμεναι ἐν αὐτῇ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῆς ἀριανῆς ὁμοφυλίας, παρατηροῦνται ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἀποτελοῦσαι οὕτω τοὺς κυρίους χαρακτηρισμοὺς τῆς ἐνότητος τῆς γλώσσης. Κυριώταται τῶν διαλέκτων ὑπῆρξαν τέσσαρες: ἡ *δωρικὴ*, ἡ *αιολικὴ*, ἡ *ιωνικὴ* καὶ ἡ *αιτιακὴ*. Αἱ γλωσσικαὶ διαφοραὶ τούτων ἀποτελοῦσι μέρος τῆς Γραμματικῆς σπουδαῖον καὶ ἐκτίθενται ἐκτενῶς ἐν αὐτῇ.

Καὶ ἡ μὲν δωρικὴ ἐλαλεῖτο εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ταῖς δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, ἐν Κερκύρα, Κρήτῃ, Ῥόδῳ καὶ ἄλλαις, ἡ δ' αἰολικὴ ἐν Θεσσαλίᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, ἐν ταῖς αἰολικαῖς ἀποικίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰ ἄλλα μέρη, ἡ δ' ἰωνικὴ εἰς πολλὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰς νήσους παρ' αὐτήν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ἰωνικὰς ἀποικίας. Τέλος ἡ ἀττικὴ, προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς καὶ προσλαβοῦσα ἐκ τῆς αἰολικῆς καὶ δωρικῆς τύπους τινάς, διεισφύθη ἐν Ἀττικῇ, ἔνθα ἐφθάσεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων.

Ἐκ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, διαδοθείσης διὰ τῆς ἐπιμειξίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἐξόχου λογοτεχνίας αὐτῶν εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προήλθεν ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοις ἡ κοινὴ, περιέχουσα πολλοὺς τοπικοὺς καὶ διαλεκτικοὺς τύπους· αὕτη ἐπεκταθεῖσα ἐλαλεῖτο ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ἀσίας καὶ τοῖς τῆς Ἀφρικῆς, κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, συνετέλεσε δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅτε δ' αἱ ἑλληνικαὶ χώραι κατεκτήθησαν ὑπὸ διαφόρων λαῶν κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐφθάρη πολὺ καὶ ποικιλοτρόπως, μόλις δὲ μετὰ τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν ἤρξατο καθαιρομένη καὶ ἀπαύστως διαμορφουμένη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Α' ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

§ I. Ἡ πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους μυθικοὺς χρόνους ἡ ποίησις συνίστατο εἰς δημώδη ᾄσματα καὶ εἰς θρησκευτικοὺς ὕμνους.

Τὰ δημώδη ᾄσματα, ἀνήκοντα κυρίως εἰς τὴν ἀτεχνον λυρικὴν, ὡς ἐκφράζοντα αἰσθήματα, συνεδέοντο ἢ πρὸς τὰς ποικίλας τῶν ἀνθρώπων ἐργασίας ἢ πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰ σπουδαῖα συμβεβηκότα τοῦ οἰκιακοῦ βίου καὶ ἦσαν φριδρὰ ἢ λυπηρὰ (Ἵμναιοί, Θρηνοί, Παιᾶνες), συνωδεύοντο δὲ πολλάκις ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων καὶ χοροῦ.

Οἱ δὲ θρησκευτικοὶ ὕμνοι προῆλθον ἐκ τῶν περὶ θεῶν βαθμηδὸν διαμορφωθέντων μύθων, ἐν οἷς μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐφυΐας ἐξετίθεντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκ τῶν μύθων τούτων, ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλασθέντων, ἐμπνεόμενοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων ποιηταί, οἵτινες ἀοιδοὶ ἐκλήθησαν, ἐξῴμουν ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι τοὺς θεοὺς ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐν συνοδίᾳ λύρας (φόρμιγγος), μεταχειριζόμενοι μέτρον ὁμοιότατον πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα τελείως διαμορφωθὲν δακτυλικόν.

Ἡ οὕτω πως διαμορφωθείσα θρησκευτικὴ ποίησις, τῆς ὁποίας, ὥς καὶ τῶν δημωδῶν ᾠμάτων, οὐδὲν δεῖγμα ἔχομεν, ἀλλὰ μαρτυρίας μόνον παρ' ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀνήκει μὲν εἰς τὸ ἔπος, διότι οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διηγοῦντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς, ἡ δὲ λέξις ἔπος γενικώτερον σημαίνει διήγησιν, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κυρίως ἔπος, ὅπερ εἶναι τὸ λεγόμενον ἡρωικόν· τοῦτο, εἰ καὶ ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ὅμως ἔχει διάφορον περιεχόμενον.

Τῶν θρησκευτικῶν ἀοιδῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι μυθώδη ἢ ἀλλη-

γορικά καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἔζησαν οὐχὶ ἀκριβῶς γινώσται, διασημώ-
τατος πάντων ἐγένετο ὁ Ὀρφεύς· πλὴν δ' αὐτοῦ ἀναφέρονται καὶ ὁ Εὐ-
μόλιος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Χρυσόθεμις καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ μετὰ αὐτῶν
καταλεγόμενος Θάμυρις, ἐπειδὴ ἐξύμνησεν οὐ μόνον θεοῦς, ἀλλὰ καὶ
ἥρωας, ἀποτελεῖ μετάδοχιν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἥρωι-
κόν ἔπος.

§ 2. Διαμορφώσεις τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους.

Ὡς δὲ περὶ τῶν θεῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κατορθω-
μάτων αὐτῶν ὁ εὐφάνταστος ἑλληνικὸς λαὸς ἔπλασε θαυμασιωτάτους
μύθους, ἐξ ὧν κατ' ἀρχὰς ἐμορφώθη δημώδης τις καὶ ἄτεχνος ἥρωικὴ
ποίησις· αὕτη ἐξύμνει κυρίως τὰ κατορθώματα τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλου-
σίων βασιλέων τῶν ἡρωικῶν χρόνων καὶ ἦτο ἀναμειγμένη μετὰ πολ-
λῶν μυθωδῶν γεγονότων.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ τὸν Ι' αἰῶνα π. Χ., ἐπελθοῦσης ἐν Ἑλλάδι
διὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων τῆς μεταναστεύσεως τῶν φύλων, πλήθθη
Ἰώνων καὶ Αἰολέων μετῴκησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,
συναπεκόμισαν δ' ἐκεῖ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς πατρίου ποιήσεως· ἐνταῦθα
ὁ κύκλος αὐτῆς ἐγένετο εὐρύτερος, διότι οἱ μετοικήσαντες, διεξαγαγόν-
τες πολλοὺς πολέμους μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ
νέᾳ πατρίδι, προσέθεσαν ἕνεκα τούτου καὶ ἄλλην ποιητικὴν ὕλην. Ὅτε
δὲ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς βίον ἡρεμώτερον, ἔστρεψαν μετὰ θαυμασμοῦ
τὴν φαντασίαν αὐτῶν πρὸς τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν ἡρωικῶν χρόνων,
τότε δ' οἱ ποιηταὶ ἤρξαντο τεχνικώτερον ἤδη ἐξυμνοῦντες τὰς ἐξόχους
πράξεις τῶν ἡρώων καὶ τῶν βασιλέων· ἐν τῇ ἐξυμνήσει δὲ ταύτῃ διε-
κρίθησαν ὑπὲρ πάντας οἱ Ἴωνες, οὕτω δὲ τὸ ἥρωικόν ἔπος ἐμορφώθη
τεχνικῶς τὸ πρῶτον ἐν Ἰωνίᾳ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουν τὰ κατορθώματα τῶν ἡρωι-
κῶν προγόνων τῶν βασιλέων (κλέα ἀνδρῶν) κατὰ τὰ συμπόσια τούτων
ἢ καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς· μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβον ὡς θέμα εἴτε ἀγῶνας ἐθνι-
κῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους, εἴτε κοινὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς τὴν ἀργο-
ναυτικὴν ἐκστρατεῖαν, εἴτε πολέμους μεγάλων πόλεων καὶ λαῶν κατ'
ἀλλήλων, ὡς τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸν Τρωϊκόν· οὕτω
δὲ διὰ βαθμιαίας ἀνελίξεως ἐμορφώθη ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἐποποιία.

§ 3. Ἡρωικὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν.

Ἦδη πρὸ τοῦ Ὀμήρου ὑπῆρξε πληθὺς ἡρωικῶν ποιητῶν καὶ ἡρωικῶν ποιημάτων. Τῶν ποιημάτων τούτων οὐδὲν ἐσώθη, ἀλλὰ μόνον ἐπιγραφαὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι γνωσταὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου, ἐξ ὧν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν διαφαίνεται· οὕτω π. χ. ἐν μὲν αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐπραγματεύετο τὰ κατὰ τὸν Δούρειον ἵππον, ἕτερον δέ, οἱ Νόστοι, τὰς τύχας τῶν ἐκ Τροίας ἐπιστρεφάντων Ἑλλήνων καὶ ἄλλο, ἡ Τίσις, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου κατὰ τῆς συζυγοκτόνου μητρὸς αὐτοῦ· καὶ ὀνόματα δὲ ἡρωικῶν αἰοδῶν φέρονται παρ' Ὀμήρῳ δύο μόνον, τὸ τοῦ Φημίου ἐν Ἰθάκῃ μένοντος καὶ τὸ τοῦ Δημοδόκου ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαίακων.

Ἀπήγγελλον δ' οἱ ποιηταὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ὡς ἐξῆς· πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπαγγελίας ἔκρουον τὴν φόρμιγγα, ἵνα ἡ φωνὴ λάβῃ τὴν προσήκουσαν βάσιν· εἶτα δέ, γινομένης ἐμμέτρως καὶ ῥυθμικῶς τῆς ἀπαγγελίας, ἡ φόρμιγξ ἐκ διαλειμμάτων μόνον συνῴδευε τὴν φωνήν. Τὸ οὕτως ἀπαγγέλλειν ἐν τοῖς μεθ' Ὀμηρον χρόνοις ὠνομάσθη *θραυφδεῖν*. (ἐκ τοῦ *ράπτειν* αἰοδῆν = ἐν συνεχείᾳ ἀπαγγέλλειν ἔπη) καὶ οἱ τοῦτο ἐκτελοῦντες *θραυφοῖ*. Οὗτοι λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι καὶ ἐστεφανωμένοι ἀπήγγελλον ἐν ταῖς ἐορταῖς πρὸ τοῦ πλήθους ποιήματα ἢ ἱεῖα ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν δι' αὐτῶν διειρηθήσαν καὶ διεδόθησαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

§ 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους· ἐδωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων περὶ τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ἐξάγεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἔμμετρος διήγησις ἀξιωματημονεύτων πράξεων ἡρώων παρελθόντων χρόνων. Ἐν τῇ διηγῇ δὲ ταύτῃ δὲν ἀναμινύει ἰδίᾳ κρίσεις καὶ αἰσθήματα, οὐδὲ συγκλονεῖται βαθύτατα ὁ ποιητής. Ὁφείλει δ' ἡ ὑπόθεσις τοῦ τελείου ἡρωικοῦ ἔπους νὰ ἔχῃ ἐνότητι ἐν τῇ πράξει· ἔγκειται δ' ἡ ἐνότης ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλογῇ μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων τοῦ ἥρωος, περὶ τὴν ὁποῖαν ἄλλαι ἐνυψαίνονται ὡς ἐπεισόδια· οὕτως ἡ ἐνότης ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι· συγκεντροῦται περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσεως. Πρέπει δὲ τὰ δρῶντα ἐν τῇ ἡρωικῇ ἔπει· πρόσωπα νὰ ἦναι οὐ μόνον αὐτὰ

ταῦτα σπουδαῖα καὶ ὑπέροχα, ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν ἔξοχοι, πῦθα-
ναι καὶ θανασταί, ἵνα ἐξεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ καὶ τέρ-
πωσι καὶ συναρπάξωσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Πλὴν τούτων δεόν νὰ ὑπάρχῃ
ἐν τῷ ἔπει· δέσις καὶ λύσις· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ κωλύματα τὰ διακό-
πτοντα τὴν συνέχειαν ἢ ἀπειλοῦντα τὴν ματαιώσιν τῆς ἥρωικῆς πρά-
ξεως, λύσις δ' ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ· οὕτω δέσις μὲν ἐν Ἰλιάδι εἶ-
ναι ἡ ῥῆξις τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, λύσις δὲ τὰ ἀπὸ τῆς
καθόδου τοῦ Πατρόκλου εἰς τὸν πόλεμον μέχρι τέλους συμβαίνοντα. Ὁ
χρόνος τῆς διαρκείας τῆς πράξεως δὲν εἶναι μὲν ὠρισμένος· ἀλλὰ δὲν
εἶναι καὶ πολὺ ἐκτεταμένος· αὕτῃ δ' ἡ πράξις συμβαίνει ἢ ἐν ἐνὶ τόπῳ,
ὥς ἐν Ἰλιάδι. ἢ ἐν πολλοῖς, ὥς ἐν Ὀδυσσεΐα.

Οἱ κυριώτατοι κύκλοι, ἐξ ὧν οἱ ποιηταὶ τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους ἦντλη-
σαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, εἶναι τρεῖς· ὁ τρωικός, ὁ εὐρύτερος, δημοτι-
κώτερος καὶ νεώτερος πάντων, περιλαμβάνων πράξεις ἡρώων διαπρε-
ψάντων κατὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον, ὁ θηβαϊκός, πραγματευόμενος ἰδίᾳ
τὰς τραγικὰς τύχας τοῦ οἴκου τῶν Λαδδακιδῶν, καὶ ὁ ἀργοναυτικός,
θέμα ἔχων τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.
Κορυφαῖος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους ἐγένετο ὁ Ὅμηρος.

§ 5. Περὶ Ὀμήρου.

Βίος Ὀμήρου. — Οὐδὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν περὶ τοῦ τόπου καὶ
τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν ἐπτὰ πόλεων τῶν ἐρι-
ζουσῶν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰωνικὴν φυλὴν ἀνήκοντος,
πιθανωτέρα πατρὶς αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ Σμύρνη· ὡς γονεὺς αὐτοῦ ἀναφέ-
ρονται μυθώδη πρόσωπα, ὁ ποτάμιος θεὸς Μέλης καὶ ἡ νύμφη Κριητὶς.
Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ Ὀμήρου τίθεται περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ'. π.Χ.
αἰῶνος. Ἡ παράδοσις ἐτι ἦτο τυφλὸς ἐκ γενετῆς δὲν εἶναι ὀρθή, διότι
δ' οὕτω τυφλὸς δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ ἀκριβέστατα διάφορα φαινό-
μενα τῆς φύσεως καὶ ἀντικείμενα τῆς τέχνης, οἷα περιγράφονται ἐν τοῖς
ἑλληστικαῖς ποιήμασι. Λέγεται ἐτι ὁ Ὅμηρος ἀπέθανεν ἐν τῇ νήσῳ Ἰφ-
ταφείῃ ἐκεῖ μετὰ μεγάλῃς πομπῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων· ἐν δὲ τοῖς μετὰ
ταῦτα χρόνοις ἐτιμήθη τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγένετο ὁ
κατ' ἔξοχον ἑθνικὸς ποιητὴς αὐτῶν.

Ποιήματα αὐτοῦ. — Ὁ Ὅμηρος ἐποίησε δύο μεγάλα καὶ θαυμα-
στά ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα, ὀνόμασθαισιν οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Ἰλίου,

περὶ ἣν συμβαίνουσι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα, καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, κληθεῖσαν οὕτως ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ δρῶντος κυρίου προσώπου, τοῦ Ὀδυσσεύς.

Περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος. — Κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας τῆς Ἰλίου ἐνέσκηψε λοιμός εἰς τὸ πρὸ αὐτῆς ἑλληνικὸν στράτευμα. Αἰτία τοῦτου ἀπεκαλύφθη ὅτι ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑβριστικῆς ἀποπομπῆς τοῦ πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς αἰχμαλώτου αὐτοῦ θυγατρὸς ἑλθόντος ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύσου· ὁ Ἀγαμέμνων ἐπιστρέφει μὲν ταύτην τῷ πατρί, ἵνα σώσῃ τὸ στράτευμα ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα λαμβάνει τὴν αἰχμάλωτον τοῦ Ἀχιλλεύς Βρισηΐδα· ὀργισθεὶς οὗτος διὰ τοῦτο, ἀποφασίζει, μετὰ δεινῇ πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἔριδα, ν' ἀπέχῃ τοῦ πολέμου, ἐπικαλεῖται δὲ διὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θέτιδος τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Διὸς· ἡ ἐκδίκησις αὕτη δὲν βραδύνει, διότι οἱ Ἀχαιοὶ νικῶνται ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τῶν Τρώων, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἀποσταλέντες μετὰ πολλῶν δῶρων καὶ ὑποσχέσεων πρέσβεις, ὅπως οὗτος μετάσχωσιν τὸν πόλεμον, ἐπανερχονται ἀπρακτοί. Ἐν ταῖς ἐπομέναις μάχαις τὸ στράτευμα τῶν Ἀχαιῶν διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τῶν πολεμίων μανιωδῶς ἐφορμῶντων καὶ ἀπειλούντων νὰ ἐμπρήσωσι καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἑκτορός. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεύς καὶ πεισθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰς ἱεσείας τοῦ φιλιότατου αὐτῷ Πατρόκλου ἐνδίδει καὶ παραδούς εἰς τοῦτον τὴν ἐκ τοῦ πανοπλίου ἀποστέλλει κατὰ τῶν Τρώων· οὗτοι νικῶνται, ἀλλ' ὁ Πάτροκλος, προβάς πέραν τοῦ δέοντος ἐν τῇ μάχῃ, φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑκτορός σκυλεύσαντος καὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ σφόδρα λυπηθεὶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ φίλου αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεύς περιβάλλεται νέαν πανοπλίαν, ἐπέρχεται μανιώδης κατὰ τῶν Τρώων, νικᾷ αὐτοὺς μετὰ πολλῆς φθορᾶς καὶ φονεύει ἐν μονομαχίᾳ τὸν Ἑκτορα, οὗ τὸ πτώμα δέσας ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἄρματος σύρει θριμβευτικῶς περὶ τὴν πόλιν τῶν Τρώων. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδεύει μὲν τὸν Πάτροκλον μετὰ μεγάλων τιμῶν, παραδίδει δὲ τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορός εἰς τὸν γηραιὸν πατέρα αὐτοῦ, τὸν Πρίαμον, καίτοι εἶχεν ἀποφασίσει νὰ βίβῃ αὐτὸ βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ὁ Πρίαμος, παραλαβὼν τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ, ἀπέρχεται εἰς Ἴλιον, ἔνθα κηδεύει αὐτὸ ἐν μέσῳ γενικοῦ θρήνου.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἰλιάδος, ἥτοι ὁ χρόνος, καθ' ὃν συμβαίνουσιν αἱ εἰρημέναι πράξεις, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ μίᾳς ἡμερῶν, τοῦ ποιητοῦ

παρεμβάλλοντος ἐν αὐταῖς ἄλλας ἐν ἐπεισοδίοις, ἅτινα ποικίλλουσι καὶ περικοσμοῦσιν ἐκείνας.

Περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεΐας. — Ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἰθάκην μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρίου ὁ Ὀδυσσεὺς περιεπλανήθη μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ εἰς πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς τόπους, κινδυνεύων καὶ κακαπαθὼν ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος, οὗτινος τὸν υἱὸν Πολύφημον τὸν Κύκλωπα ἐτύφλωσε. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων ἐν Θράκῃ, πρὸς οὓς συνῆψεν ἀτυχή μάχην, εἶτα δ' εἰς τὴν τῶν Λωτοφάγων, ἔνθα τινὲς τῶν ἐταίρων αὐτοῦ φαγόντες τὸν λωτόν, εἶδος φυτοῦ, ἐπελάθοντο τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου· ἐνταῦθεν δ' ἀφίκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων, ἐν ᾗ κινδυνεύσας νὰ καταβρωθῇ ὑπὸ τοῦ Πολυφήμου ἐσώθη τυφλώσας αὐτὸν διὰ δόλου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ὅστις ἀπέπεμψεν αὐτὸν δοῦς ἄσκον περιέχοντα πάντας τοὺς ἀνέμους πλὴν τοῦ Ζεφύρου· ἀλλ' ἀνοιχθέντος τοῦ ἄσκου κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τῶν ἐταίρων καὶ τῶν ἀνέμων ἐξαπολυθέντων ἐξερράγη δεινὴ θύελλα, ἣτις ὤθησε τὸν Ὀδυσσεῆα πάλιν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τούτου. Πορευθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὴν χώραν τῶν γιγαντωδῶν καὶ ἀνθρωποφάγων Λαιστρυγόνων μόλις ἐσώθη ἐπὶ τῆς νηὸς αὐτοῦ μετ' ὀλίγων ἐταίρων· φυγὼν ἐκείθεν ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν, ἔνθα ἡ μάγισσα Κίρκη μετεμόρφωσε τινὰς τῶν ἐταίρων εἰς σὺς, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν μορφήν τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἑρμοῦ. Ἐλθὼν δ' εἶτα εἰς τὴν μυστηριώδη χώραν τῶν Κιμμερίων συνεβουλεύθη ἐκ τοῦ Ἄδου τὴν ψυχὴν τοῦ μάντεως Τειρεσίου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου, μεθ' ὃ προσήγγισε πάλιν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν· ἐξακολουθήσας δὲ μετὰ τοῦτο τὸν πλοῦν καὶ διαφυγὼν τὸ ἄσμα τῶν Σειρήνων καὶ τὸν κινδυνώδη διάπλουν μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδews ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Θρινακίαν ἐνταῦθα οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ σφάξαντες τὰς ἱερὰς βοῦς τοῦ Ἥλιου ἀπώλοντο πάντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, διὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο, τοῦ Ὀδυσσεὺς μόνου σωθέντος καὶ ναυαγοῦ· ῥιφθέντος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς Ὀγυγίαν, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἡ ἐν τοῖς τόποις τούτοις περιπλάνησις τοῦ Ὀδυσσεὺς διήρκεσε δέκα ἔτη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐν Ἰθάκῃ οἱ μνηστήρες τῆς ἐναρέτου συζύγου αὐτοῦ Πηνελόπης, καίπερ ἀποκρουόμενοι ὑπὸ ταύτης, κατέτρωγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εὐωχοῦμενοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐν ᾧ μάλιστα οὗτος αὐτοῦ Τηλέμαχος ἀπῆλθεν εἰς Πύλον καὶ Λακεδαίμονα, ὥπως μάθῃ τι περὶ τοῦ πατρὸς. Τέλος

ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὸ δέκατον ἔτος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς νήσου Ὠγυγίας, ριφθεὶς δὲ μετὰ φοβερὸν ναυάγιον εἰς τὴν φιλόξενον νῆσον τῶν Φαιάκων, γίνεται δεκτὸς φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλκίνοου· οὗτος, πρὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφηγήθη τὰς πλάνας αὐτοῦ, ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς Ἰθάκην, ἐνθα, γενομένης συγκινητικῆς ἀναγνωρίσεως μετὰ τοῦ Τηλεμάχου καὶ τῆς Πηνελόπης, φονεύει μετὰ τοῦ υἱοῦ σὺν τῇ βοήθειᾳ τῆς Ἀθηνᾶς τοὺς μνηστήρας· στασιασάντων δὲ τῶν ὀπαδῶν τούτων παρεμβαίνει ἡ Ἀθηνᾶ καὶ καταπαύει τὴν στάσιν.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι τριάκοντα ἐννέα ἡμερῶν.

Ποιητικὴ ἀξία τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας.—Ἡ Ἰλιάς ἔχει μέγεθος εὐσύνοπτον, ἡ δ' ἐνότης αὐτῆς, καίπερ διακοπτομένη ὑπὸ τινων ἐπεισοδίων, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς ἥρωικῆς πράξεως πλεκομένης περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως· ἡ πορεία δηλονότι τῆς ἐν τῷ ποιήματι ἐκτυλισσομένης πολεμικῆς δράσεως, κινδυνεύσασα νὰ ματαιωθῇ ἔνεκα τῆς ἀπροόπτως ἐπελθοῦσης μῆνιος, ἀναλαμβάνεται πάλιν μετὰ τὴν κατάπαυσιν ταύτης. Καὶ πολλὰ μὲν εἶναι τὰ ἐν τῷ ποιήματι δρῶντα πρόσωπα καὶ γενεαῖα, ἀλλ' ἡ δεσπόζουσα ἐν αὐτῷ μορφή εἶναι ἡ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις εἶναι τύπος τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ κάλλους.

Αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι διηγήσεις ἔχουσι μὲν πολλὴν ἀπλότητα καὶ ἀκρίβειαν μεγίστην, ἀλλὰ καὶ δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἐνιχυρὸν δὲ καὶ δραματικὸν μεγαλεῖον. Λαμπρότατον παράδειγμα διηγήσεως ὑπόκειται ἡ ἀγωνιώδης πάλη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος, ἥς ἡ ἐνάργεια εἶναι τοσαύτη, ὥστε νομίζει τις ὅτι εἶναι παρὼν ἐν αὐτῇ (X, 131 καὶ ἐξ.).

Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶναι ζωηραί, γραφικαὶ καὶ σαφεῖς, ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς σπουδαίας καὶ ἥρωικας πράξεις, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινὰς τοῦ κάθ' ἡμέραν βίου, τοῦτο δ' ἐνέχει ἱστορικὴν σημασίαν περὶ τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων (Λ, 91—9, καὶ Ι, 206—18).

Αἱ δὲ παραβολαὶ εἶναι λίαν ἀκριβεῖς, παραλαμβανόμεναι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμοζόμεναι πολλάκις εἰς τὰς διηγήσεις ἢ καὶ ἀναμιγνύμεναι ἐν ταύταις : ἡ θέα τρικυμίας ἐν θαλάσῃ ἢ καταιγίδος ἐν ξηρᾷ, αἱ συνήθειαι καὶ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀγρίων θηρίων ἐμπνέουσι πολλάκις τὸν ποιητὴν πρὸς τὴν διὰ παραβολῶν ἔκφρασιν ἀνθρωπίνων γεγονότων καὶ χαρακτήρων (Ι, 4-9, ΙΙ, 155-67).

Οἱ ἥρωες ἐν Ἰλιάδι εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευτοι τοὺς τρόπους, ἐκδηλοῦντες ἀπεριφράστως καὶ εἰλικρινῶς τὰς σκέψεις, τὰ αἰσθήματα καὶ

τὰ πάθη αὐτῶν· εἶναι φιλοπάτριδες, ἀλλὰ μάχονται μᾶλλον ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν δόξαν· μετὰ τῶν ἀρετῶν τούτων συνδέονται καὶ αἱ ἀνθρώπιναι ἀδυναμίαι, διότι ἐν αὐτοῖς ἐμλεῖ αὐτὴ ἡ φύσις. Οἱ λόγοι δ' αὐτῶν, εἴτε ἐν συνελύσεσιν ἀπαγγελλόμενοι εἴτε πρὸς ἀντιπάλους ἐν ταῖς μάχαις διαμειδόμενοι, εἶναι φυσικοί, σύντομος καὶ εὐστοχοί.

Ἡ δὲ παρέμβασις τῶν θεῶν ἐν ἔργοις ἢ ἐν λόγοις μεταξὺ τῶν διαμχομένων καθίστησι τὴν ἥρωϊκὴν πράξιν ἔτι μᾶλλον θαυμαστὴν καὶ περιβάλλει τὰ γεγονότα διὰ μείζονος σπουδαιότητος καὶ ὕψους. Προσλαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες ἰδεώδη τινα ἔκφρασιν διὰ καταλήλων ἐπιθέτων, δι' ὧν κοσμεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής· οὕτως ἐν τῶν συνήθων ἐπιθέτων τοῦ Διὸς εἶναι ὑμβρομέτης, τῆς Ἥους ῥοδοδάκτυλος, τοῦ Ἀχιλλέως θεοεικέλος κλπ.· ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ πράγματα χαρακτηρίζονται πολλάκις προσφωῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· οὕτως οἱ βόες λέγονται εἰλίποδες, αἱ νῆες μιλιόπαραιοι, κίονίδες, ἡ ἄμαξα καλλίτροχος, τὸ ἔλαϊον ἑγρὸν κλπ.

Ἡ Ὀδύσεια εἶναι κατὰ τι μικροτέρα τῆς Ἰλιάδος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς εἶναι μὲν ἀπλουστερά καὶ ἥττον σπουδαία τῆς ἐν Ἰλιάδι, ἀλλὰ τεχνικώτερον συντεθειμένη καὶ πεποικιλμένη διὰ τῶν θαυμασίων περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεύς, αἵτινες συγκρατοῦσιν ἀδιάπτωτον μέχρι τέλους τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ ἐνότης ἐν αὐτῇ εἶναι ὑπερτέρα, διότι ἡ πράξις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι μία, ἡ ἐπ' ἀνόδοις τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς τὴν πατρίδα, συνυφασμένη μετὰ πολλῶν ἐπεισοδίων καὶ παρεκβάσεων.

Αἱ διηγήσεις ἐν Ὀδυσσεΐᾳ δὲν ἔχουσι μὲν τὴν δύναμιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐν Ἰλιάδι, ἀλλ' εἶναι ἡρεμώτεραι καὶ πραγματικώτεραι ἐνδιατρίδουσαι πολλάκις μετὰ λεπτολόγῳ ἀκριβοῦς καὶ εἰς πράγματα τοῦ βίου δευτερευούσης σημασίας (X, 1—43)· αἱ δὲ περιγραφαὶ ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ φυσικῶς τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους· τέλος αἱ παραβολαί, οὐσαι ὀλιγώτεραι ἐν αὐτῇ, χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς διασάφησιν τῆς διηγήσεως καὶ οὐχὶ πρὸς ἑξαρσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῆς.

Ἡ παρέμβασις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶναι λίαν ἀσθενής· ὁ Ποσειδῶν μόνον καταδιώκει τὸν Ὀδυσσεά διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφήμου, ἡ δ' Ἀθηγὰ παρίσταται προστάτις τοῦ ἥρωος ἐν τῇ διωγμῇ τούτῃ.

Καθόλου ἐν ταῖς ὁμηρικαῖς ποιήμασι διαλάμπει ἔκφρασις ἀφελῆς

καὶ ζωηρά, χάρις πολλή καὶ ἐνάργεια, ὕψος καὶ μεγαλοπρέπεια, ἔτι δὲ βαθεῖα γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ παρατηρητικότητα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὀξεῖα καὶ ἡ ἱκανότης αὐτοῦ περὶ τὴν ἡθογράφησιν τῶν προσώπων δι' ὀλίγων λέξεων μεγάλη.

Ὁ ὅπ' αὐτοῦ περιγραφόμενος κόσμος ἔχει τι τὸ ἰδεώδες, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ ἀνθρώπινος· ἐν τῇ ἀφηγήσει δὲ τῶν γεγονότων ἡ ἐν ταῖς περιγραφαῖς ὁ ποιητὴς οὐδαμοῦ φαίνεται, ἀλλὰ κρύπτεται, οὕτως εἰπεῖν, ὀπισθεν αὐτῶν, διότι οὐδαμοῦ σχεδὸν ἐκφράζει ἰδίᾳς σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐπὶ τῶν ἐκτιθεμένων. Πρὸς τούτοις τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι πιστὴ καὶ λαμπρὰ ἀπεικόνισις τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἡρωικῶν χρόνων μετὰ τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν αὐτοῦ· βλέπει δὲ τις ὅτι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐκδηλοῦνται μεγάλα ἀρετὰι μαρτυροῦσαι ὅτι οὗτος ἦτο ἅλῃς ἡθικὸς καὶ ἱκανῶς προηγμένος.

Οὐδὲ ὀρθῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν Ὅμηρον τριάκοντα τέσσαρες *Ῥυμοὶ* εἰς θεοῦς, ἡ *Βατραχοῦν μαχία*, παρῳδία τοῦ ἐν Ἰλιάδι περιγραφομένου πολέμου, ὁ *Μαργίτης*, ποίημα κωμικὸν περὶ μωροῦ ἀνθρώπου καὶ τινα ἄλλα μικρὰ ποιήματα.

Γλῶσσα καὶ μέτρον.—Γλῶσσα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι ἡ ἀρχαία ἰωνικὴ διάλεκτος μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ ἄλλων ποικίλων τύπων καὶ ἐκφράσεων τῆς προγενεστέρας ἐπικῆς ποιήσεως, στερεοτύπως πολλάκις ἐπαναλαμβανομένων· τούτου ἕνεκα ἡ ὁμηρικὴ γλῶσσα ἀποδραίνει τεχνητῇ κατασκευασθεῖσα τοιαύτη ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων ποιητῶν τῶν προηγηθέντων τοῦ Ὁμήρου καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν πλουτισθεῖσα. Ἡ σύνταξις ἐν αὐτῇ βαίνει κατὰ παράταξιν ἄνευ συνθέτου περιοδολογίας, ὥπερ συντελεῖ πολὺ εἰς σαφήνειαν. Συχναὶ εἶναι αἱ ἐπαναλήψεις στίχων αὐτολεξεῖ· ἐνίοτε δ' ὁ ἥχος τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων εἶναι δηλωτικὸς τῶν ἐκφραζομένων δι' αὐτῶν πράξεων ἢ συναισθημάτων (Ἰλ. Γ, 362—3, Ὀδυσ. Ε, 395).

Μέτρον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, οὗ ὁ στίχος περιέχει ἑξὶ πόδας δακτύλους καλουμένους· τούτων ἕκαστος περιλαμβάνει μίαν μακρὰν συλλαβὴν καὶ δύο βραχεῖας (—υ), ἀλλ' ὁ τελευταῖος εἶναι ἢ σπουδαῖος (— —) ἢ τροχαῖος (—υ). Τὸ μέτρον τοῦτο, ἀναγνωρισθὲν ὡς τὸ ἄριστον ἐν τῇ ἐπικῇ διηγήσει διὰ τὴν καλονοικότητα τοῦ ρυθμοῦ, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ, διετηρήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας παρὰ τοῖς Ἑλλήσι.

Τὰ δημορικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἀρχαιότητι.—Οἱ Ἕλληνες ἐτίμων καὶ ἀνεγίνωσκον ἐπιμελῶς τὸν Ὅμηρον, ἐθεώρουν δὲ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ταμιεῖον πάσης γνώσεως καὶ ἀρετῆς· ἕνεκα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημασίας καὶ τῆς παιδευτικῆς αὐτῶν δυνάμεως εἰσήχθησαν εἰς τὰ σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες ἀπεμνημόνευον αὐτά. Ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐνεπνεύσθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον ἐπικοί, ἀλλὰ καὶ λυρικοὶ καὶ τραγικοί, Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἔτι δὲ καὶ καλλιτέχναι, πρὸς συνθεσὶν ἀρίστων ἔργων ἐν τῇ ποιήσει καὶ ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις· ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἐξ αὐτοῦ πολλάκις ἐλάβανον ῥητὰ καὶ ἐκόσμουον ἢ ἐνίσχυνον τοὺς λόγους αὐτῶν.

Τὰ δημορικὰ ποιήματα διειρηθήθησαν ἀπαγγελλόμενα ἀπὸ μνήμης ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν κατὰ τεμάχια ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσιν· ἕνεκα τούτου διεσπῶντο, διὰ δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥαψωδῶν εἰσαγωγῆς προσθηκῶν ἢ ἄλλων μεταβολῶν παρεφθείροντο.

Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Λυκοῦργος μετέθηκεν ἐκ Σάμου εἰς Σπάρτην τὰ δημορικὰ ποιήματα καὶ ὅτι ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις εἰσήγαγε τάξιν τινα ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ αὐτῶν κατὰ τὰς ἑορτάς· μετ' αὐτὸν ὁ Πεισίστρατος ἀνέθηκεν εἰς λογίους ἄνδρας τὴν συλλογὴν, ἐκκαθάρισιν καὶ συναρμολόγησιν αὐτῶν. Ἰππαρχος δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὥρiseen, ἵνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἀπαγγέλλωντα ἐν τάξει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Οὕτω δὲ διαδοθέντων ἔτι μᾶλλον τῶν δημορικῶν ποιημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι, πόλεις, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἐκδόσιν αὐτῶν. Τῶν κατ' ἄνδρα ἐκδόσεων ἀξία μνείας εἶναι ἡ πρὸς χρῆσιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑπ' Ἀριστοτέλους γενομένη, ἣτις ἐκαλεῖτο ἡ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος, ὡς φερομένη ἐν κιβωτίῳ ἐκ ξύλου νάρθηκος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ διάφοροι ἐκδόσεις δὲν συνεφώνουν ἀκριβῶς πρὸς ἀλλήλας, οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸν Γ'. καὶ τὸν Β'. π. Χ. αἰῶνα ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, διακρίσαντες ἅμα ἑκάτερον τῶν ποιημάτων εἰς εἴκοσι τέσσαρας ῥαψωδίας κατὰ τὰ γράμματα τοῦ Ἀλφαδήτου. Τὰ σχόλια τῶν φιλολόγων τούτων ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις τῶν νεωτέρων τοῦ Ὁμήρου ἐκδόσεων.

Τὸ δημορικὸν ζήτημα ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις.—Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἀνεφάνησάν τινες διατεινόμενοι ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ὅμηροι. Ὦν ὁ εἰς ἀποίησε τὴν Ἰλιάδα, ὁ δ' ἕτερος τὴν Ὀδύσειαν, διότι παρετήρησαν ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἶναι τραχυτέρα,

πλήρης πολεμικῆς ὁρμῆς καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς ἐνότητος, ἡ δὲ δευτέρα μαλακωτέρα, πραγματικωτέρα καὶ τεχνικώτερον συντεθειμένη. Οἱ πᾶρα-δεχόμενοι δύο Ὅμηρους ἐκλήθησαν χωρίζοντες, ἐπολεμήθησαν δὲ σφοδρῶς ὑπ' ἄλλων.

Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις ὁ Γερμανὸς Αὔγουστος Βόλφιος, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1774 ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Βίκου λεχθέντων περὶ Ὀμήρου ὡς ὀνόματος οὐχὶ κυρίου, ἀλλὰ συνοψίζοντος τὴν παρὰ τῷ λαῷ διαδεδομένην ἡρώικην ποίησιν, ἐξήνεγκεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς Ὅμηρον τῷ 1795 τὴν ἐξῆς γνώμην: τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἀγνώστου οὗτης τῆς γραφῆς ἢ καὶ οὐχὶ γενικῶς διαδεδομένης καθ' οὓς χρόνους ἐποιήθησαν, δὲν ἠδύναντο ὡς λίαν ἐκτενῆ νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης, τοῦτου δ' ἕνεκα ἐποιήθησαν οὐχὶ ὑφ' ἑνὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ἦσαν ἄθροισμα μικρῶν ἐπῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ποιηθέντων καὶ περὶ τὸν αὐτὸν μυθικὸν κύκλον στρεφομένων, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν ἐπικῶν ποιητῶν, ὧν εἰς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὀμηρος· ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐπεσκίασε πάντας τοὺς λοιποὺς διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὑπεροχὴν, ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ δὲ δὲ Γοδεδρεϊδὸς Εὐμαννὸς ἐγνωμάτευεν ὅτι ἐποιήθη πρώτη τις Ἰλιάς καὶ πρώτη τις Ὀδύσεια· αἵτινες, σύνιομοι κατ' ἀρχὰς οὖσαι, ἠδῆξήθησαν κατόπιν διὰ παρεμβολῶν καὶ προσθηκῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Ἄλλος κριτικὸς, ὁ Λάχμανος, ἀπεφάνητο ὅτι εἴκοσι καὶ δύο ῥαψωδίαι τῆς Ἰλιάδος (Α—Χ) ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ἑξῆς αὐτοτελῆ ἄσματα. Τὰς γνώμας τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τὰς θεωρίας ἄλλων κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἄλλοι μὲν ἐδέξαντο, ἄλλοι δ' ἀπέκρουσαν, ἕτεροι δ' ἔτεμον νέας ὁδοὺς, οὕτω δὲ τὸ ζήτημα ἐγένετο εὐρύτατον καὶ δύσλυτον, ἔχον σήμερον ὡς ἐξῆς περίπου: ἀποδειχθεῖσης κατὰ τὰς νεωτέρας ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς χρόνοις πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ποιηταὶ ἔγραφον τὰ ποιήματα αὐτῶν· τοῦτου οὕτως ἔχοντος ὁ Ὀμηρὸς ἐποίησε πρῶτον ἐκτενὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ποίημα, τὴν Ἰλιάδα· ταύτην συνεπλήρωσαν μετὰ ταῦτα καταλλήλως ἄλλοι ἐπικοί ποιηταὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ Η', π. Χ. αἰῶνος διὰ διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ ποικίλων προσθηκῶν. Ἀπὸ δὲ τὰ τέλη τοῦ Θ', π. Χ. αἰῶνος, εἴτε ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῷ γήρατι εἴτε ὑπ' ἄλλου ποιητοῦ, διάφορον πνευματικὴν τάσιν ἔχοντος καὶ ἐκείνου μιμηθέντος, ἐποιήθη ἡ ἀρχικὴ Ὀδύσεια· ταύτης πολλαὶ τῶν πρώτων ῥαψωδιῶν εἶναι μεταγε-

νέστεραι ποιηθεῖσαι· καὶ συμπληρωθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων ἐπικῶν ποιητῶν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Η΄. π. Χ. αἰῶνος.

§ 6. Περὶ κυκλικοῦ ἔπους.

Ἀπὸ τοῦ Η΄. μέχρι τοῦ ΣΤ΄. αἰῶνος π. Χ. ἤκουσε ποιήσας τις ἔχουσα ὑπόδειγμα τὰ δύο μεγάλα ὁμηρικὰ ποιήματα καὶ πραγματευομένη γεγονότα μυθικὰ προγενέστερα ἢ μεταγενέστερα τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐκιστορουμένων. Ὡς στρεφομένη δὲ περὶ τὸν ὁμηρικὸν κύκλον ὠνομάσθη κυκλικὸν ἔπος.

Κυκλικοὶ ποιηταὶ ὑπῆρξαν πολλοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος ἔζητε. Τὰ ποιήματα αὐτῶν ἀπώλοντο, σωθέντων μόνον τοῦ τίτλου ἢ τῆς ὑποθέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀλίγων ἀποσπασμάτων, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ τρωικοῦ καὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ κύκλου. Καὶ εἰς μὲν τὸν πρῶτον ἀνήκουσι τὰ Κύπρια ἔπη τοῦ Στρωφίου, ὧν ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου ἐθεωρεῖτο συνέχεις, ἡ Αἰθιοπὶς τοῦ Ἀρκτίνου, οὗσα συνέχεια τῆς Ἰλιάδος, ἡ Ἰλίου πέρσις τοῦ αὐτοῦ, ἡ μικρὰ Ἰλιάς τοῦ Δέσχου, περιλαμβάνουσα τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ τρωικοῦ πολέμου, καὶ οἱ Νόστοι τοῦ Ἀρίου, περιέχοντες τὰς τύχας τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρεφάντων Ἀχαιῶν, πλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς· εἰς δὲ τὸν δεύτερον ἡ Θηβαῖς, πραγματευομένη τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, οἱ Ἐπίγονοι, καὶ ἡ Οἰδιπόδεια. Πλὴν τούτων εἰς διαφόρους μύθους ἀναφέρονται ἡ Τιτανομαχία, ἡ Δαναΐς, ἡ Οἰχαλίας ἄλωσις, ἡ Τηλεγόνεια καὶ θεογονικά τινα ποιήματα.

Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κυκλικοῦ ἔπους, ἅτινα εἶναι ὑποδεέστερα τῶν ὁμηρικῶν καὶ δεικνύουσι τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, ὑποχωροῦντος πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἦν τλησαν βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ποιηταί, ἰδίᾳ οἱ τραγικοί, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τὰς ὑποθέσεις τῶν δραμάτων αὐτῶν. Πλὴν τούτου τὸ κυκλικὸν ἔπος ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ταμιεῖον πάσης ἱστορικῆς γνώσεως μέχρι τῆς διαμορφώσεως τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 7. Περὶ διδακτικοῦ ἔπους.

Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἥρωικοῦ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ, ἔπος θρησκευτικὸν καὶ ἠθικόν, ἔχον διδακτικὸν χαρακτήρα, ἐξ οὗ καὶ τὴν προσωρινὴν ἔλαβε.

Τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους πρὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ τεχνικῆς αὐτοῦ διαμορφώσεως προϋπῆρχον πολλὰ τοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀτελῆ καὶ ἄτεχνα δοκίμια· ἀλλ' ἡ τελεία ἀγέφυκος αὐτοῦ συνετελέσθη ἐν Βοιωτίᾳ τὸ πρῶτον, διότι ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεταναστεύσεων τῶν φύλων συνεταράχθη δεινότερον πάσης ἄλλης. ἡ δ' ἐπελθούσα καὶ ἐπὶ πολὺ διαρκέσασα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διαφθορὰ εἶχεν ἀνάγκην τοιαύτης ποιήσεως πρὸς θεραπείαν· πλὴν τούτου οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, τραχεῖς ὄντες καὶ γεωργοὶ καὶ εἰς τὰ τοῦ βίου ἔργα ἀφωσιωμένοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, ἔτι δὲ σφόδρα εἰς τοὺς πατέριους μύθους ἐμμένοντες, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς ἑκφρασίην ὑψηλῆς καὶ ἰδεώδους ποιήσεως, οἷα εἶναι ἡ ἥρωϊκῇ. Πρὸς τὴν τεχνικὴν δικμύρφωσιν τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους ἐν Βοιωτίᾳ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ ποιητικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ τελειότατον κατὰστῆσαντος αὐτοῦ Ἡσίοδου.

Πραγματεύεται δὲ τὸ διδασκτικὸν ἔπος δύο τινὰ κυρίως: ἡ διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ γενέσεως τῶν θεῶν καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν ἣ δίδει συμβουλὰς χρησίμους πρὸς τὸν βίον· καὶ ὅταν μὲν ποιῇ τὸ πρῶτον, δάσιν ἔχει τὴν ἡρησκαυτικὴν ποιήσιν, ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, τὸ θέμα αὐτοῦ ἀντλεῖ ἐκ τῆς πρακτικῆς ἡθικῆς καὶ τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας. "Ἔργον αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ τέρπῃ καὶ νὰ συγκινήῃ βαθέως, ὡς τὸ ἥρωϊκόν, ἀλλὰ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους· ὁ σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι πρακτικὸς, οὐχὶ ἰδεώδης, ὡς ὁ τοῦ ἥρωϊκοῦ. "Ἐτι δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους, λαμβάνων πολλάκις τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος, δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' ἐκφέρει ἀμέσως τὴν ἐμμέσως ἴδια αἰσθήματα καὶ σκέψεις, οὕτω δὲ προσεγγίζει εἰς τὴν λυρικήν ποιήσιν.

Γλῶσσα καὶ μέτρον αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἥρωϊκοῦ.

§ 8. Περὶ Ἡσίοδου.

Βίος αὐτοῦ.—"Ὁ Ἡσίοδος ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ. ἐν Ἀσκρᾷ τῆς Βοιωτίας, ἐνθα ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετόχησεν ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος. Εἰ καὶ διήλθε τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τοῖς μόχοις τῆς γεωργίας καὶ τῆς ποιμνιοτροφίας, ἀλλ' ὁμως μετὰ ζήλου ἐκαλλιέργησε τὴν ποίησιν καὶ ποτε διέπρεφεν ἐν ποιητικῷ διαγωνισμῷ γενομένῳ ἐν Χαλκίδι. Συκοφαντηθεὶς ὅτι ἀπέκρυψεν ἔγκλημα πραχθέν ὑπ' ἄλλου ἐρομένη καὶ ἔρριφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ κατὰ τινὰ παράδοσιν τὸ

πτῶμα αὐτοῦ ἐξήχθη ὑπὸ δελφίνων εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐτάφη ἐν Ναυπάκτῳ. Τὰ ὅστ' αὐτοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὀρχομενόν, ἔνθα ἤγειραν αὐτῷ μνημεῖον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θεσπιῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος, ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσίοδου εἶναι Θεογονία, Ἔργα καὶ Ἡμέραι καὶ τινα ἄλλα.

Ἐν μὲν τῇ Θεογονίᾳ ὁ ποιητὴς περιγράφει πρῶτον τὴν ἐκ τοῦ Χάους καὶ τῆς Γῆς γένεσιν τοῦ κόσμου, εἰτα δὲ τὴν τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν. Φθάσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Διὸς ἀρηγεῖται τὴν νίκην τούτου κατὰ τῶν ἀρχαιοτέρων θεῶν, τῶν Τιτάνων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐκθέτει τὴν γέννησιν τῶν τελευταίων Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸ ποίημα περατοῦται διὰ γενεαλογίας ἡρώων.

Τὸ δ' ἕτερον ποίημα, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν· εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου καὶ μείζονος μέρους, τῶν Ἔργων, ὁ ποιητὴς ἔλαθεν ἀφορμὴν ἐξ ἰδίου παθήματος : ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέρος, δεκάσας τοὺς δικαστάς, ἔλαβε τὸ μείζον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας, κατασπαταλήσας δὲ τοῦτο, ἐζήτει καὶ τὸ ὑπόλοιπον παρὰ τοῦ Ἡσίοδου· οὗτος τότε συμβουλεύει αὐτῷ ἐν τῇ εἰρημένῳ ποιήματι νὰ μὴ καταφεύγῃ εἰς ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐντίμως διὰ τῆς ἐργασίας· ταύτης τὴν ἀξίαν ἐξυμνεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, παρμεδᾶλλον γνώμας ὠφελίμους περὶ γεωργίας, ναυτιλίας, ἀνατροφῆς παιδῶν, οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἔτι δὲ καὶ μύθους ἠθικοῦ περιεχομένου. Συγκρίνων δ' ὁ ποιητὴς τὸν πρότερον εὐδαίμονα βίον τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν σύγχρονον θεωρεῖ τούτον δυστυχῆ καὶ διεφθαρμένον· κατὰ τὰς διαφόρους δὲ περιόδους μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ διακρίνει αὐτὸν εἰς βίον τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος· κατὰ τοῦτον ἡ Αἰδῶς καὶ ἡ Νέμεσις ἀπεπτήσαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς θεούς. Τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ποιήματος, αἱ Ἡμέραι, διαλαμβάνει περὶ αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, κατὰ τίνας δηλαδὴ ἡμέρας πρέπει νὰ τελεῖται ἢ μὴ ἕκαστον ἔργον.

Εἰς τὸν Ἡσίодον ἀποδίδονται καὶ ἄλλα ποιήματα διδακτικὰ καὶ μυθολογικὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς μιμητὰς αὐτοῦ· τούτων σφίζεται ἡ Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους, ποίημα ψυχρὸν, περιέχον τὴν γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὴν μάχην τούτου πρὸς τὸν Κύκνον, υἱὸν τοῦ Ἀρεῶς. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆς Θεογονίας, εἰς τὸν Ἡσίодον μὲν ἀνήκον, ἀλλ' ἀπολεσθὲν, ἀναφέρεται ποίημα τι *Γυναικῶν κατάλογος*, μεθ' οὗ συνεδέοντο αἱ *Ἥοιαι*· αὗται ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ὁ ποιητὴς ἤρχετο τοῦ ἐγκωμίου ἐκά-

στης ἡρώιδος διὰ τοῦ ἢ οἴη· τὸ ἔργον τοῦτο ὑπῆρξε πλουσιωτάτη πηγή μύθων διὰ τοὺς λυρικοὺς καὶ ἰδίᾳ τοὺς τραγικοὺς ποιητάς, διὰ δὲ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ βίου ἡρώιδων γυναικῶν δεικνύει τὴν εἴσοδον τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἱστορίαν.

Κρίσις περὶ Ἡσιόδου.—Ὁ Ἡσιόδος δὲν αἵρεται εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ὀμήρου δι' ἀφηγήσεως ἡρωικῶν πράξεων, ἀλλ' εἶναι σφοδρὸς παρατηρητὴς τῆς κοινωνίας καὶ σύμβουλος συνετὸς εἰς πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ μὲν Θεογονία εἶναι σπουδαιότατον ἔργον διὰ τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, διότι συστηματικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ προήματι τοῦτω· πλὴν τούτου ἐν αὐτῇ διαφαίνονται ἀμυδρῶς αἱ πρῶται τάσεις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος πρὸς φιλοσοφικὰς σπουδὰς περὶ τῆς κοσμογονίας. Τὰ δ' Ἔργα καὶ Ἡμέραι παρέχουσιν ἄριστα διδάγματα πρακτικῆς ἠθικῆς. Ἀλλ' ἡ ἐνότης εἰς ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ δὲν ἐπιδέχεται τοιαύτην καὶ εἰς τινα μέρη αὐτῶν ἔχουσι γαίη παρρηβολαὶ μεταγενέστεραι.

Ἡ ἔκφρασις ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ἀκριβὴς καὶ ζωηρά, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐναργείας καὶ τῆς εὐστροφίας τῶν ὁμηρικῶν φράσεων· σπανίως γίνεται χρῆσις παραβολῶν ἕνεκα τῆς τάσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς γνωμικὴν μᾶλλον καὶ ἀλληγορικὴν παράστασιν. Μόνον ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἡ περιγραφή τῆς μάχης τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐξοχώτερα δημιουργήματα τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως· ὥραία δὲ εἶναι καὶ ἡ διήγησις τοῦ μύθου τῆς Πανδώρας ἐν τοῖς Ἔργοις.

Ἡ γλῶσσα εἶναι μὲν οἷα καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἔχει τι τὸ βαρὺ καὶ δημῶδες, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως, τὸ δ' ἕνεκα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐν διῃγεν ὁ ποιητής· ἐν αὐτῇ παρατηροῦνται καὶ πολλοὶ αἰολισμοί.

§ 9. Οἱ μετὰ ταῦτα ἐπικοὶ ποιηταί.

Μετὰ τὸν Ὀμηρον, τὸν Ἡσιόδον καὶ τοὺς κυκλικοὺς ποιητάς τὸ ἔπος ἀπόλλυται βαθμηδὸν τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἔκφρασιν, πρῶτον μὲν, διότι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἕνεκα τῆς μεζιζονος ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, δὲν ἐτέρπετο πλέον ἐκ τῶν μυθωδῶν διη-

γίσεων τοῦ ἔπους, δευτέρον δέ, διότι ἤρξατο ἀναπτυσσόμενον νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ *λυρική*, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ *δραῦμα* διὰ τοῦτο τὸ ἔπος ἐκαλλιιεργεῖτο ὡς τεχνικὸν προῖον ὑπὸ μόνων τῶν εἰς αὐτὸ ἀρεσκομένων.

Ἐν τῇ νέᾳ τροπῇ τοῦ ἔπους κυριώτατοι ποιηταὶ ἐγένοντο *Πεῖσανδρος* ὁ *Ῥόδιος* (645 π. Χ.), ποιήσας *Ἡράκλειαν*, *Πανύασις* ἐξ *Ἀλικαρνασσού* (480 π. Χ.), γράψας ὡσαύτως *Ἡράκλειαν*, ἔτι δὲ καὶ *Ἰωνικά*, ἱστορικὸν ἔπος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, καὶ *Χοιρίλος* ὁ *Σάμιος* (467), ποιήσας τὴν *Περσίδα*, ἐν ἣ ὕμνει τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ *Ξέρξου*. Ὁ δ' ἐκ *Κολοφῶνος* *Ἀντίμαχος* (410), γράψας τὴν *Θηβαΐδα*, ἐγένετο ὑπόδειγμα τοῦ ἐπιτετηδευμένου ἔπους τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα τὰ ποιήματα ταῦτα, εἰς τὸ ἥρωικόν ἔπος ἀνήκοντα, ἀπώλοντο, ἀλίγα δὲ μόνον ἀποσπάσματα αὐτῶν σῴζονται.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους ὁ κύκλος ἐγένετο βαθμυτῶν εὐρύτερος περιλαβὼν ποικίλα θέματα πλὴν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ ἡθικοῦ. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φιλοσόφων τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δι' αὐτοῦ ἐξέθεσαν τὰς θεωρίας αὐτῶν.

§ 10 Περὶ μύθου.

Ὁ μῦθος, λεγόμενος καὶ λόγος, εἶνε διήγησις τις πεπλασμένη· ὡς διήγησις δὲ περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ἀλλ' οἱ μέχρις ἡμῶν περιελθόντες μῦθοι εἶναι περιβεβλημένοι μέτρον τῆς *λυρικῆς*, τὸ *ἱαμβικόν*.

Ἡ χρῆσις τοῦ μύθου, προσελθόντος ἐν γένει κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γένεσιν ἐκ λαϊκῶν στοιχείων, ἦτο ἀρχαιοτάτη παρ' Ἑλλήσιν, ἀλλ' ἡ τελεία τεχνικὴ διαμόρφωσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ *Φρυγίας* *Αἰσώπον* ἀκμάσαντα περὶ τὸ 570 π. Χ. Οὗτος ὢν βαθὺς μελετητὴς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας ἐδημιούργησε τὴν διδακτικὴν μυθοποιάν, ἐν ἣ ἔμεινεν ἀνυπερέβλητος.

Οἱ μῦθοι αὐτοῦ, φερόμενοι τὸ πρῶτον ἐν πεζῷ λόγῳ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐστιχοῦργήθησαν βραδύτερον· διασημότετος δὲ τῶν στιχοῦργησάντων αὐτοὺς ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ζήσας *Βαβρίας*, οὗ σῴζονται ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς μῦθοι ἀνευρεθέντες πρό τινων δεκαετηρίδων ἐν τινι μοσῇ τοῦ Ἀθῶ καὶ δι' ἄλλων ἔτι συμπληρωθέντες μετὰ ταῦτα· ὑπάρχει δὲ καὶ ἑμμετρος συλλογὴ αἰσωπέων μύθων καὶ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ποιηθεῖσα ὑπὸ *Ἰγνατίου* τοῦ *Διακόνου* κατὰ τὸν Θ'

αἰῶνα. Οἱ δὲ νῦν σωζόμενοι ἐν πεζῷ λόγῳ εἶναι παραφράσεις ἐκ τῶν ἐμμέτρων μύθων φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ βυζαντινῶν λογίων. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τοὺς μύθους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ παρὰ τούτων οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς ὧν τὴν λογοτεχνίαν σπουδαίως ἐπέδρασαν διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν παιδευτικὴν αὐτῶν δύναμιν· ταύτην ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἀναγνωρίσαντες οἱ Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς πρὸς μύρφωσιν τῶν παιδῶν.

Β) ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

§ 1. Φύσις, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς.

Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ὁ ποιητὴς ἢ ἐκφράζει τὰς ἰδίας αὐτοῦ σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη μετὰ ψυχῆς συγκεκινημένης ἢ διεγερμένης· τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους ὑποδηλῶν ἑμαὶ καὶ ταῦτα ἑαυτοῦ. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ὁ λυρικός ποιητὴς ἀντλεῖ τὸ θέμα αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἴτε τοῦ ἰδιοῦ ψυχικοῦ κόσμου καὶ ἐκβέβηκε τοῦτο ζωηρότερον καὶ συντομώτερον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπικόν ποιητὴν, ὅστις λαμβάνει αὐτὸ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἀπαθεστέρον καὶ ἐκτενέστερον ἀφηγεῖται. Ὡνομάσθη δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως λυρικὴ ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν συνοδευόντων αὐτὴν μουσικῶν ὀργάνων, τῆς λύρας.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς λυρικῆς ὑπῆρχον παρ' Ἑλλήσι παλαιότατα ἐν τοῖς ἄσμασι τοῦ λαοῦ ἐν ἀτέχνῳ ποιήσει καὶ ἐκφράσει ὡς συμβαίνει τοῦτο παρὰ παντὶ λαῷ. Ἡ ἑντεχνος λυρικὴ ἀνεφάνη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος· πρῶτον μὲν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς νήσοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἴτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δ' ἐκείνου μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἐπετελέσθη ἡ ἀκμὴ αὐτῆς, συνέβησαν μεγάλα καὶ σπουδαῖα γεγονότα· κατάλυσις βασιλειῶν, ἱδρύσεις τυραννίδων ἢ καταπολέμησις αὐτῶν, ἐπιδρομαί, πόλεμοι, στάσεις, μεταναστεύσεις καὶ ἀποικίαι· ἀγῶνες καὶ πανηγύρεις συνέστησαν πολυλαχοῦ, ἡ ἐμπορικὴ κίνησις, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία πύξθησαν, ἐκ δὲ τούτου ἐπῆλθεν αὖξισις πλούτου καὶ βιοτικῶν γνώσεων· αἱ μεγάλα

αὐται πολιτειακαί καὶ κοινωνικαί μεταβολαί διήγειραν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ποιητῶν βαθείας σκέψεις καὶ σφοδρά συναισθήματα, ἅτινα οὗτοι ἐξέφρασαν διὰ νέου εἵδους ποιήσεως, τῆς λυρικῆς. Ἡ ποίησις τοῦ παρέλθοντος, ἡ ἐπική, παρημελήθη, ἀλλὰ συγχρόνως παρέσχε τῇ λυρικῇ οὐκ ὀλίγον πλοῦτον λέξεων φράσεων καὶ τύπων.

Ἡ λυρική ποίησις, ἕνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, παρ' αἷς ἐκαλλιεργήθη, καὶ ἕνεκα τῶν ποιικίλων περιπετειῶν καὶ τοῦ ἐκάστου ἐπικρατούντος πνεύματος, ἔλαβε πολλάς διευθύνσεις καὶ μορφάς. Ἐκ τούτου προέκυψαν διάφορα εἶδη αὐτῆς, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ ἐλεγειακὴ μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ἡ Ἰαμβικὴ, ἡ μελικὴ καὶ ἡ χορικὴ. Ἐκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει ἴδια μέτρα, ρυθμούς καὶ συστήματα μετρικά, ἡ δὲ μουσικὴ εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετ' αὐτῶν· τὸ τέταρτον μάλιστα εἶδος, ἡ χορικὴ, συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως.

§ 2. Περὶ μουσικῆς.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς λυρικῆς συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς παρ' Ἑλλήσι καὶ μάλιστα ἐν μείζονι μοίρᾳ ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι. Ἡ μουσικὴ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν βάσιν αὐτῆς, μάλιστα ἐν τῇ μελικῇ καὶ τῇ χορικῇ, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κυρίως λυρικὴν προήχθη δὲ ἡ μουσικὴ βαθμηδὸν ἀφ' οὗτο οἱ ποιηταὶ μετὰ τὸν Ἡ' αἰῶνα π. Χ. ἀπέστησαν τῆς μονοτονίου ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ μετεχειρίσθησαν νέας μεταλλασσούσας μορφάς τοῦ μέτρου.

Διακρίνονται δὲ καθόλου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ τρεῖς κύριοι τρόποι ἢ ἀρμονίαι: ἡ δωριστί, σοβαρά, μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀνδρώδης, ἡ ῥρυγιστί, παθητικὴ καὶ ζωηρά, καὶ ἡ λυδιστί, ὅτε μὲν θρηνώδης, ὅτε δ' εὐθυμος καὶ μαλακὴ· ταύταις προσθετέον καὶ τὴν αἰολιστί, ἡδεῖαν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ ἔντονον πολλάκις.

Ἀποτελεῖται δὲ τὸ μουσικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ λυρικῇ, 1) ἐκ τῶν μουσικῶν τόνων, 2) ἐκ τοῦ ρυθμοῦ, κανονίζοντος καὶ ἐμψυχούντος αὐτοῦς καὶ 3) ἐκ τῆς μελωδικῆς συγκροτήσεως, ἥτις τοὺς πόδας ἀθροίζει εἰς κῶλα, τὰ κῶλα εἰς περιόδους, τὰς περιόδους εἰς στροφάς καὶ ταύτας ἐνίοτε εἰς συστήματα εὐρύτερα. Εἶναι δὲ ἡ μουσικὴ ἐκτέλεσις ἢ φωνητικὴ ἢ ὀργανικὴ ἢ καὶ ὁμοῦ.

Ἴδιον στοιχεῖον ἐν τῇ μουσικῇ τῆς λυρικῆς εἶναι ὁ νόμος, εἶδος μουσικῆς συνθέσεως, ἐν ᾧ τὸ κύριον ἦτο ἡ μελωδία μετὰ ποιήσεως ἢ

ἀνεῖ τοιαύτης· ἐξετελείτο δ' ὁ νόμος ἢ δι' ἐμπνευστῶν ἢ διὰ χορδοτόνων ὀργάνων, διὸ καὶ αὐλητικὸς ἢ κιθαριστικὸς ἐκαλεῖτο· ἐάν δὲ τῇ μουσικῇ δι' ὀργάνων ἐκτελέσει παρηκολούθει καὶ ἡ φωνή, ἐκεῖνος μὲν ἐκαλεῖτο αὐλοφιδικός, οὗτος δὲ κιθαροφιδικός.

Τρεῖς ὑπῆρξαν οἱ διασημότετοι τῶν μουσικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, 1) ὁ Ὀλυμπος, ζήσας κατὰ τὸν Η'. π. Χ. αἰῶνα καὶ εἰσαγαγὼν τὴν χρῆσιν τοῦ αὐλοῦ ἐν Ἑλλάδι, μεγάλως δ' ἀναπτύξας τὴν μουσικὴν ἐν αὐτῇ, διὸ καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, 2) Τέρπανδρος ὁ Λέσβιος (675), θεὸς ἐν γένει τὰς βάρσεις τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπταχόρδου κιθάρας ἀντὶ τῆς πρότερον τετραχόρδου, τῆς μελοποιήσεως ποιημάτων διὰ μουσικῶν σημείων καὶ τῆς διαμορφώσεως ἑναρμονίου συστήματος καὶ 3) ὁ ἐκ Κρήτης Θαλῆτας, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς Σπάρτην θρησκευτικὴν καὶ πολεμικὴν ὄρχησιν καὶ μουσικὴν· τούτου ποιήματα ἦσαν οἱ *Παιῖνες*, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τὰ *Ὑπορχήματα*, εἰς μυθικὰς πράξεις συνήθως τὴν ὑπόθεσιν ἀνάγοντα καὶ γυρῶν ῥυθμὸν ἔχοντα.

Ἡ ἐλληνικὴ μουσικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς μετεχειρίζετο ὀλίγα καὶ ἀπλᾶ ὄργανα ὡς καὶ φωνάς, ἔχουσα μελωδίαν μᾶλλον ἢ ἁρμονίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, παρήκμασε καὶ ἀπώλεσε τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κάλλος καὶ ἤθος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς πολλῶν καὶ ποικίλων μουσικῶν ὀργάνων καὶ τρόπων.

§ 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως.

Ἡ ἐλεγεία κατ' ἀρχὰς ἦτο ἄσμα θρηνώδες, συνοδευόμενον ὑπ' αὐλοῦ, εἴτα δὲ περιέλαβε ποικίλον περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν.

Ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ Η'. π. Χ. αἰῶνος ἀρξαμένας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταβολάς, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς συμπήξεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου συνδέσμου τῶν ἰωνικῶν πόλεων, ὅστις ἐκλήθη *Πανιώνιον*, καταλυθεῖσων βαθυηδὸν τῶν βασιλειῶν καὶ τῶν τυραννίδων· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἐν πολιτικαῖς ἰδίᾳ μεταβολαῖς, ἐγένετο χρῆσις τοῦ εἶδους τούτου τῆς λυρικῆς.

Ἐκφράζει δ' ἐν γένει ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἰδίᾳ σκέψεις καὶ αἰσθημάτων λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ δημοσίου ἢ τοῦ

ιδιωτικοῦ βίου· ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἀφθονοῦσιν αἱ γνώμαι καὶ τὰ ἀποφθεγγματα, ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις καλεῖται καὶ γνωμική.

Αἱ ἐλεγείαι ἀπηγγέλλοντο ὡς τὰ ἔπη ἢ ἐψάλλοντο ἐν συνουσίᾳ αὐλοῦ κατὰ τὰ συμπόσια ἢ καὶ ἐν δημοσίαις συναθροίσεσι. Γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἡ ἰωνικὴ μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ δωρισμῶν καὶ λέξεων καὶ τύπων νέων, μέτρον δὲ τὸ δακτυλιῶν ἐξάμετρον μετὰ τινος μεταρρυθμίσεως· ἀπὸ τοῦ δευτέρου δηλονότι στίχου λείπουσιν ἐκάστοτε αἱ δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ τῆς ἄρσεως τοῦ τρίτου καὶ τοῦ ἔκτου ποδός· οὕτω δ' ἀποτελεῖται διστιχον ἐπαναλαμβανόμενον μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος καὶ φέρον τὸν τύπον μικρᾶς στροφῆς⁽¹⁾.

Ἐπειδὴ ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις πρὸς μὲν τὸ ἔπος κοινὰ ἔχει τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον, πρὸς δὲ τὴν λυρικὴν τὴν ἔκφρασιν σκέψαν καὶ αἰσθημάτων, διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ καθόλου ὡς μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν.

§ 4. Ἑλεγειακοὶ ποιηταί.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἐπιστημύτατοι ἐγένοντο ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταῖος, ὁ Μίμνερος, ὁ Σόλων, ὁ Θέογνις καὶ ὁ Φωκυλίδης.

Ὁ Καλλίνος, ἑρσείος ὢν καὶ περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας, θεωρεῖται πατὴρ τῆς Ἑλεγειας· σφῶνται ἀποσπασματα ἐλεγείων αὐτοῦ, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ φιλοπατρία, ἡ πολεμικὴ ὁρμή καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ Τυρταῖος ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἔζησε τὸν Ζ' αἰῶνα. Διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐνέβαλε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸν β' μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ἀνδρεία, φιλοπατρία, ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθήκον καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ἐν ταῖς μάχαις διέλαμπον ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτοῦ, αἵτινες περιεῖχον ἢ πολεμικάς παρακλειούσεις ἢ ἐγκώμιον τῆς τάξεως καὶ τῶν νόμων. Τὰ δ' ἐμβατήρια αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα ἴδιον ποιητικὸν εἶδος πολεμικοῦ περιεχομένου, ἦσαν πεποιημένα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν ἀναπαίστοις. Σφῶνται λείψανά τινα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

Ὁ Μίμνερος, γεννηθεὶς ἐν Σπύρῃ τὸν Ζ' αἰῶνα, ἐποίησεν ἐλεγειάς ἐρωτικοῦ ἰδίου χαρακτῆρος, ὧν σφῶνται ἀποσπάσματα.

(1) $\begin{array}{ccccccc} \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} \\ \text{υ} & \text{υ} & & & \text{υ} & \text{υ} & \text{υ} \end{array}$

Ὁ Σόλων (640—559) εἶναι ὁ περίφημος τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης· ἐποίησεν ἐλεγείας ποικίλου περιεχομένου· τῶν πολεμικῶν ἐξεῖχεν ἡ Σαλαμίς· αἱ δὲ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἐλεγεῖαι, γνωμικὸν χαρακτῆρα φέρουσαι, ἦσαν παραινήσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἀνωμαλίοις πολιτικοῖς καιροῖς. Ὑψίστη φιλοπατρία, μῖσος πρὸς τὴν τυραννίδα καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους διακρίνει αὐτάς. Ἄριστον δὲ ποίημα αὐτοῦ διὰ τὰς ἠθικὰς ἰδέας ἦσαν καὶ αἱ ὑποθήκαι εἰς ἔμανιόν. Ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων τοῦ Σόλωνος σφύζονται.

Ὁ Θεογνίς (540—470 π. Χ.), ἐκ Μεγάρων τῶν παρὰ τῇ Ἀττικῇ καταγόμενος καὶ ὀλιγαρχικὸς ὢν, ἔφυγεν εἰς Σικελίαν ὑπερσχυσάντων τῶν δημοκρατικῶν· καὶ ἐπανῆλθε μὲν ἐκ ταύτης, ὅτε ἐπεκράτησαν οἱ ὀλιγαρχικοί, ἀλλ' ἡ περιουσία αὐτοῦ εἶχε δημευθῇ. Τὸ σφύζομενον ποίημα αὐτοῦ, ἐν τῷ ὅποιῳ παρεμβλήθησαν πολλοὶ στίχοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώμας καὶ ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἶχεν εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὰ σχολεῖα.

Σύγχρονος τοῦ Θεογνίδος ὢν ὁ Φωκυλίδης ἐκ Μιλήτου ἔγραψεν ἠθικὰς παρατηρήσεις καὶ παραγγέλματα ἐν ἐξαμέτροις καὶ ἐλεγειακοῖς διστίχοις, ὧν σφύζονται ἀποσπάσματα. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν ἐλεγείας, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑπτὰ σοφῶν, ὁ δὲ φιλόσοφος Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος διεκρίθη ἐν αὐταῖς.

§ Β. Περὶ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐκαλλιεργήθη μετ' ἀγάπης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ πεζογράφων. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὀλιγόστιχος ἐπιγραφή, ἰδίᾳ ἐπὶ τάφων καὶ ἀναθημάτων· μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο εὐρυτέρᾳ χρῆσις αὐτοῦ πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς ἢ καὶ στωικτικῆς ἰδέας, συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐστόχως ἐκδηλουμένης· τοῦτο δὲ χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὴν ἰστορικότητα καὶ τὴν οὐτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τὸ μέτρον αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο τὸ ἥρωικόν ἐξάμετρον, εἴτα δὲ τὸ ἐλεγειακὸν διστίχον καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις τὸ ἱαμβικόν.

Διασημότατος τῶν ἐπιγραμματιστῶν ἐγένετο Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468) ἀγαθὸν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα τὸ ἐπίγραμμα. Τὰ λαμπρότατα τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι τὰ εἰς τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς μάχαις τῶν περσικῶν πολέμων· ἐν αὐτοῖς ἐξυμνοῦνται μετὰ με-

γίστης δεξιότητος, ὀξυνοίας καὶ ὕψους οἱ πρόμαχοι ἐκείνοι τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

§ 6. Περὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως.

Ἴδιον τῆς ἱαμβικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ σκώπτειν τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, σκοπὸς δ' ἡ ἠθικὴ βελτίωσις τούτων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κορσεμὸς ἰδίου πάθους. Ἐκάλουν δ' ἱάμβους (1) τὸ πρῶτον τὰ ἄτεχνα καὶ αὐτοσχέδια σκώμματα, ἅτινα ἐν ταῖς ἐορταῖς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἐλευσίνῃ οἱ πανηγυρίζοντες ἀπέτεινον πρὸς ἀλλήλους.

Τὴν δημώδη καὶ ἀκανόνιστον μορφήν τῶν ἱάμβων παραλαβόντες οἱ ποιηταὶ ἐξεργάσθησαν τεχνικῶς καὶ διεμόρφωσαν τὸ τρίμετρον ἱαμβικὸν μέτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστος στίχος συνίσταται ἐκ τριῶν διποδιῶν· ἕκαστος δὲ ποὺς ἀποτελεῖται ἐκ βραχείας ἄρσεως καὶ μακρᾶς θέσεως. (2) Τὸ μέτρον τοῦτο, ὃν γοργότερον καὶ ἐλαφρότερον τοῦ ἐξαμέτρου, εἶναι καταλληλότερον εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, ὅπερ ἔχει ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἱάμβοι κατ' ἀρχὰς ἐψάλλοντο, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἐν συνοδίᾳ ἐγγόρδου μουσικοῦ ὀργάνου, τῆς ἱαμβύκης.

Ἐκαλλιεργήθη δ' ἡ ἱαμβικὴ ποίησις ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Ἴωνων καὶ διέμενεν οἰκεία αὐτοῖς διὰ τὸ ζωηρόν, φιλελεύθερον, δημοκρατικὸν καὶ σκωπτικὸν αὐτῶν ἦθος· ἤκμασε δ' ὀλίγον χρόνον καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐχρησίμευσε κατόπιν εἰς ζωογόνησιν καὶ ἐνίσχυσιν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, καὶ μάλιστα τῆς κωμικῆς. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος, οἷα ἐν τῷ ἔπει, ἀλλ' ἐγγυτέρᾳ πρὸς τὸν ὕστερον διάμορφωθέντα ἄττικόν λόγον.

§ 7. Ἱαμβικοὶ ποιηταί.

Τῶν ἱαμβικῶν ποιητῶν διασημώτατοι ὑπῆρξαν ὁ Ἀρχίλοχος, Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργίνος καὶ ὁ Ἰππῶνας.

Ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο Πάριος, ἤκμασε τὸν Ζ'. αἰῶνα π. Χ. καὶ ἐγένετο ὁ ἀριστος τῶν ἱαμβογράφων. Ἐποίησεν ἱάμβους, ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ ὀλίγιστα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐ-

(1) Ἡ λέξις γίνεται ἐκ τοῦ ἱάπτειν = πέμπειν, κινεῖν.

(2) υ' υ' | υ' υ' | υ' υ' | υ' υ'

τοῦ σώζονται. Ἐσχε πολλοὺς μιμητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν ῥωμαῖον Ὀράτιον. Ὑπῆρξεν ἐπινοητικώτατος εἰς μέτρα καὶ μουσικὴν ποικιλίαν καὶ ἐγένετο ὁ κυριώτατος πρόδρομος τῶν κωμικῶν.

Κατὰ τι νεώτερος ὢν αὐτοῦ ὁ Σιμωνίδης ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, ἀλλ' ἀπόκησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀμοργῷ, διὸ καὶ Ἀμοργῖνος ἐπεκλήθη. Σφύζονται ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Ὁ Σιμωνίδης στερεῖται τῆς χάριτος, τῆς ὀξυνοίας καὶ τῆς εὐχερείας τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἔχει φυσικὴν ἀπλότητα.

Ὁ δ' Ἰππῶναξ, ζῶν κατὰ τὸν ΣΤ'. αἰῶνα ἦτο ἐξ Ἐρέσου, ὑπόθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀθηναγόρα. Ἡ ποίησις αὐτοῦ, πικρὰ οὔσα καὶ δριμύεια, ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον. ὅτι μεταχειρίζεται τὸν σκάζοντα στίχον εἴτε *χωλίσμβον*, ὅστις εἶναι τρίμετρος ἰαμβικός ἔχων τὸν τελευταῖον πόδα σπονδαῖον ἢ τροχαῖον. Εἰς τὸν Ἰππώνεκτα ἀποδίδεται καὶ ἡ εὐρεσις τῆς παρρησίας ἐν τῇ ποιήσει. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα σφύζονται.

§ 8. Περί μελικῆς ποιήσεως.

Τὴν μελικὴν ποίησιν χαρακτηρίζει ἐλευθέρᾳ καὶ ζωηρᾳ ἐκδήλωσις τῶν ἰδίων τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων, ἀνέπτυξαν δ' αὐτὴν οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Αἰολεῖς, μάλιστα δ' οἱ τῆς Λέσβου, διακρινόμενοι διὰ τὸ φιληδονοῦν καὶ τὸ παθητικόν, ἅτινα ἰδιάζουσι τῇ ποιήσει ταύτῃ. Οὐσιώδες στοιχεῖον αὐτῆς εἶναι ἡ μουσικὴ, μορφή δὲ ποιητικὴ ἡ ᾠδή, συνισταμένη ἐξ ἁπλῶν καὶ βραχειῶν (τετραστίχων) στροφῶν ἀλλήλας διαδεχομένων. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ αἰολικὴ διαλεκτός.

§ 9. Μελικοὶ ποιηταί.

Ἐπιφανέστατοι τῶν μελικῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀνακρέων.

Ὁ Ἀλκαῖος ἐγεννήθη ἐν Μυτιλήνῃ τὸν Ζ'. αἰῶνα π. Χ. Φύσει ἀνδρεῖος καὶ φιλελεύθερος ὢν ἡγωνίσθη κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Τὰ πολιτικοῦ περιεχομένου ποιήματα αὐτοῦ ἐκαλοῦντο *σασσιωτικά*. πλὴν δὲ τούτων ἐποίησε συμποτικά, ἐρωτικά καὶ ἄλλα, ὧν σφύζονται ἀποσπάσματα διακρινόμενα διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὴν ποίησιν καὶ τὰ μέτρα τοῦ Ἀλκαίου ἐμιμήθη ὁ Ὀράτιος.

Ἡ Σαπφώ (600 π. Χ.), ἐξ Ἑρессοῦ τῆς Λέσβου καταγομένη, ἠσυχολήθη μετὰ πάθους εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, γενομένη μάλιστα διδάσκαλος τούτων εἰς πολλὰς τῆς Λέσβου εὐγενεῖς νεάνιδας. Τὰ ποιήματα αὐτῆς ἦσαν ἰδίᾳ ὕμνοι καὶ ἐπιθαλάμια· τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν γαμήλια ἄσματα ὑπὸ χοροῦ παρθένων καὶ νέων ᾄδόμενα. Ἡ Σαπφώ ἐξύμνησε πρὸ παντός τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κάλλος τῆς νεότητος μετὰ τοιαύτης χάριτος καὶ περιπαθείας, μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἄλλος τῶν ποιητῶν. Διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῆς εὐφυΐαν, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν στίχων καὶ τῶν ρυθμῶν ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμήθη πολυπρόπως ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἐπονομασθεῖσα δεκάτῃ Μοῦσα, Δεσφία ἀηδῶν καὶ ἀδελφῇ τῶν Χαρίτων. Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ ποιηταὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐμιμήθησαν αὐτήν.

Ὁ δ' Ἀνακρέων (560) γεννηθεὶς ἐν Τέφῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετέβη καὶ διέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν αὐλὴν διαφόρων τυράννων καὶ ἀπέθανεν ἐν βαθεί γήρατι. Ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὰς ἡδονάς, τὸν οἶνον, τὸν ἔρωτα καὶ καθόλου τὴν εὐζωίαν εἰς μέτρον, ὅπερ ἐκλήθη ἐξ αὐτοῦ ἀνακρεόντειον καὶ εἶναι δίμετρον ἱαμβικὸν καταληκτικόν (υῡ_υ_ | υ_υ_). Ἐξ τῆς σφριζομένης συλλογῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγιστα μόνον εἶναι γνήσια· ἡ γλῶσσα δ' αὐτῶν εἶναι ἡ ἰωνικὴ, ἀναμειγμένη μετὰ δωρικῶν, αἰτικῶν καὶ ἄλλων τύπων. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρεόντος, ὅστις καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις εὗρε πολυαριθμούς μιμητάς, εἶναι μὲν χαρίεσσα καὶ παιγνιώδης, ἀλλ' οὐχὶ βαθεῖα καὶ παθητικὴ.

§ 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει· ὁ ποιητής, θέμα λαμβάνων τὴν πανηγυρικὴν ἐξύμνησιν θεῶν, ἥρώων, ἀνδρῶν ἐπιστήμων καὶ νικητῶν ἐν ἀγῶσι, γίνεται συγχρόνως διεορμηνέυς τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων τοῦ πλήθους· διὰ τοῦτο ὁ χορὸς αὐτοῦ τούτου τῆς λυρικῆς εἶναι γενικώτερος, ἐθνικώτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς. Ἡ μουσικὴ ἐν αὐτῇ συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως, διὸ καὶ χορικὴ ἐκλήθη, ἡ δὲ ποιητικὴ μορφή εἶναι μὲν καὶ ἐνταῦθα ἡ ὥδή, ἀλλ' αἱ στροφαὶ ταύτης εἶναι μεγάλαι, τεχνικαὶ καὶ πολυσύνθετοι, ᾄδόμενα ὑπὸ χοροῦ περὶ βωμῶν συνήθως ὀρχουμένου μετὰ μέτρων καὶ ρυθμῶν ποικιλωτάτων.

Καλλιεργηθεῖσα ἡ χορικὴ ποίησις τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Δωριέων

ἔχει διάλεκτον δωρικὴν μετὰ πολλῶν ἐπικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων. Αἱ ᾠδαὶ αὐτῆς λαμβάνουσι ποικίλα ὀνόματα ἕνεκα τοῦ πολυειδοῦς περιεχομένου, οἷον ὕμνοι, παιᾶνες, προσόδια, παρθένεια, ἐγκώμια, ἐπινίκια, ἐπιθαλάμια, σκόλια καὶ διθύραμβοι· τῶν δύο τελευταίων τὸ μὲν πρῶτον ἦτο κατ' ἀρχὰς αἰολικὸν συμποτικὸν ἔργον, αὐτοσχέδιον πολλάκις, μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβε διαφόρους μεταρρυθμίσεις καὶ ποικίλον περιεχόμενον, τὸ δὲ δεύτερον συνεδέετο μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου· ἐν ταῖς διονυσιακαῖς δηλονότι ἑορταῖς πολλοί, μιμούμενοι τοὺς τραγῳδοὺς ὁπαδοὺς τοῦ θεοῦ τούτου Σατύρους, ὄρχουντο περὶ βωμῶν αὐτοῦ, ἐξυμνοῦντες καὶ μιμούμενοι ἐν ἐκστάσει καὶ τολμηρᾷ ποιήσει τὰ παθήματα ἢ τὰς φαιδρὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ· τὰ ἔργα ταῦτα κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἄτακτα κατὰ τὸ μέλος, τὴν ποίησιν καὶ τὸν ῥυθμόν, διεμορφώθησαν δὲ τεχνικῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ Λέσβου Ἀρίονος (600 π. Χ.) καὶ εἴτα ὑπ' ἄλλων. Ἐκ τοῦ διθύραμβου ἐγενήθη, ὡς δειχθήσεται κατωτέρω, τὸ δράμα.

§ 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει διεκρίθησαν ὁ Ἀλκμάν, ὁ Σιτησίχορος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὁ Βακχυλίδης καὶ ὁ Πίνδαρος.

Ὁ Ἀλκμάν (630) ἐκ Σάρδεων καταγόμενος καὶ ἐν Σπάρτῃ ζήσας ἐποίησε ποικίλα ποιήματα καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς ἐν αὐτῇ. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα σφύζονται γεγραμμένα ἐν παλαιᾷ λακωνικῇ διαλέκτῳ μετ' ἰωνικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων καὶ διακρινόμενα διὰ τὴν χάριν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἑξάρσιν.

Ὁ Σιτησίχορος ἐκ τῆς Κάτω Ἰταλίας καταγόμενος ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος π. Χ. Γόνιμον καὶ τολμηρὰν φαντασίαν ἔχων προσέθηκε τὴν ἐπιρρῶν εἰς τὴν στροφὴν καὶ τὴν ἀντιστροφὴν ἐν ταῖς ᾠδαῖς καὶ παρέλαβε πλείστας ὑποθέσεις ἐκ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἀποτελῶν ἐξ αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖς ἥρωικούς ὕμνους ψαλλομένους ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ποικιλωτάτων ὄντων καὶ διακρινόμενων διὰ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν καλλίστην γλῶσσαν, ὀλίγα μόνον λείψανα σφύζονται.

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468), μνημονευθεὶς ἤδη ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς, ἦτο διδάσκαλος χορῶν καὶ ποιητὴς συγχρόνως. Προσκαλοῦ-

μενος μετέβαινε καὶ διέμενε ἐν ταῖς αὐταῖς πολλῶν φιλοπόουν τυράνων, οἷον τοῦ Ἰππάρχου ἐν Ἀθήναις καὶ τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκοπαδῶν ἐν Θεσσαλίᾳ· μετὰ τὴν ἐν Μακρῶνι μάχην ἐνίκησε τὸν Δίσχυλον ἐν ἀγῶνι ἐλεγκίας, μετὰ δὲ ταῦτα μετέβη εἰς Σικελίαν παρὰ Θήρωνι τῷ Ἀκραγαντίνῳ καὶ Ἰέρωνι τῷ Συρακοσίῳ· τοὺς τυράννους τούτους μέλλοντας νὰ συγκρουσθῶσι λέγεται ὅτι συνεφιλίωσε. Ἀπέθανεν ἐν Συρακούσαις.

Ὁ Σιμωνίδης εἶδε τοὺς ἐνδοξοτάτους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐξύμνησεν αὐτούς· Ὑπῆρξε πολυμαθὴς καὶ μνημονικὸς, ἐποίησε δὲ πλεῖστα καὶ ποικιλώτατα ποιήματα, διακριθεὶς ἐξόχως εἰς τὰς ἐλεγκίας καὶ τὰ ἐπιγράμματα. ὦν ἄριστα δείγματα ἔχομεν εἰς τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς διαφόροις μάχαις τῶν μηδικῶν πολέμων Ἑλλήνας. Λεπτότης διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων, ἀποφθέγματα ὠρίμα καὶ λεκτικὸν γλαφυρὸν καὶ ἀκριβές, ἐτι δὲ εὐστοχος ἔνωσις τῶν καλ' ἔκαστα πρὸς ἀναδειξίν τῆς κυρίας ιδέας καὶ ῥυθμοὶ ἐλαφρότεροι καὶ γοργότεροι τῶν πινδαρικῶν ἐκόσμου· τὰ ποιήματα αὐτοῦ τούτων σφύζονται περὶ τὰ ἐκατόν ἀποσπάσματα. Καίπερ δ' ὦν Ἰων ὁ Σιμωνίδης τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς τὴν δωρικὴν ἐκείνην διάλεκτον τὴν ἔχουσαν βάσιν τὴν ὁμηρικὴν καὶ χρησιμεύσασαν μετὰ ταῦτα εἰς τὰ χορικά ἔσματα τῆς ἀττικῆς τραγῳδίας.

Ἀνεψιὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Σιμωνίδου, Κεῖος ὡσαύτως, ὁ Βακχυλίδης μετέβη ὡς ἐκεῖνος παρὰ τῷ Ἰέρωνι, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐποίησε πολλὰ καὶ ποικίλα ποιήματα εὐδοκίμησας μάλιστα εἰς τοὺς ὕμνους καὶ τὰ παρθένεια· ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον ἐξύμνησε μετὰ φαειρότητος καὶ ζωηρῶν εἰκόνων· καὶ ἔχει μὲν πολλὴν χάριν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν βαθύτητα τῶν νοημάτων οὐδὲ τὴν ποικιλίαν τῶν μέτρων τοῦ Σιμωνίδου, ὦν ἐκ τέχνης καὶ ἐπιμελείας μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιητῆς. Εἰς τὰ ὀλίγα σφζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ προσετέθησαν, ἀνευρεθέντα ἐσχάτως ἐν αἰγυπτιακῷ παπύρῳ, καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τινες ὕμνοι ἐπινίκιοι ὁμοιάζοντες κατὰ τὰ κύρια μέρη πρὸς τοὺς πινδαρικούς.

Τέλος ὁ ὕψιστος τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν, ὁ Πίνδαρος (522—442 π. Χ.), ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς Κεφαλαίς παρὰ τὰς Θήβας ἐξ εὐπόρου καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐν τῇ μουσικῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως, διθυραμβοποιεῖ ἐν Ἀθήναις, διεκρίθη λίαν πρωίμως ἐν αὐταῖς. Καὶ ὁ Πίνδαρος, ὡς καὶ ὁ Σιμωνίδης

καὶ ὁ Βακχυλίδης, μετέβη εἰς πλείστας χώρας καὶ διέμεινεν εἰς τὰς αὐτὰς τυράννων καὶ ἄλλων ἡγεμόνων· οὕτω πορευθεὶς εἰς Θεσσαλίαν διέτριψε παρὰ τοῖς Ἀλευάδαῖς, εἰς Σικελίαν παρὰ Ἰέρωνι καὶ Θήρωνι καὶ εἰς Κυρήνην τῆς Ἀφρικῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἀρκεσίλαῳ, τιμηθεὶς τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τούτων διὰ τε τὴν ποιητικὴν εὐφυίαν καὶ τὸν ἐντιμον αὐτοῦ χαρακτήρα. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι μεγάλως ἐτιμήθη καὶ μόνος ἐκ πάντων τῶν λυρικῶν ἐκτίηται τὴν δούξαν τοῦ ἐθνικοῦ, διότι αἱ ᾠδαὶ αὐτοῦ ψαλλόμεναι κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις ἐν ταῖς πόλεσι, διεκρίνοντο διὰ τὰς γενικὰς, μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας, ἃς ἐνεῖχον· οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα, οὓς ἐνεκωμίασε διὰ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ δωρεᾶς μυρίων δραχμῶν καὶ προξενίας.

Ὁ Πίνδαρος ἐφοίτα τακτικῶς εἰς τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Δελφοῖς καὶ ἀλλαχοῦ τελουμένους ἐπισήμους ἀγῶνας, κατ' ἐντολὴν δὲ τοῦ νικητοῦ ἢ τῶν φίλων τούτου συνέθετε τὰς ἐπινικίους ᾠδὰς λαμβάνων ἀμοιβὴν ἐπὶ τούτῳ· εἰς τὴν ἐξύμνησιν δὲ ταύτην νικητῶν ἐν ἀγῶσιν ὁ Πίνδαρος ἔμεινεν ἀνυπέρβλητος· ἂν δὲ δὲν ἐπεχείρησεν, ὅπως ἄλλοι ποιηταί, νὰ ἐξυμνήσῃ τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, τοῦτο ἀποδοτέον ἴσως εἰς τὴν ἀμβλυωπούσαν καὶ μικρόψυχον τῆς ἐκείνου πατρίδος πολιτικὴν, ἣτις ἐπέδρασε καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπέθανεν ἐν Ἀργεῖ, τὰ δ' ὅσα αὐτοῦ ἐκομίσθησαν εἰς Θήβας· ὁ σεβασμὸς δὲ καὶ ἡ τιμὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν διήρκεσε καὶ μετὰ θάνατον· μαρτυρεῖ δὲ περὶ τούτου καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Θηβῶν διέταξε νὰ μείνῃ σὺν τοῖς ναοῖς ἄθικτος καὶ ἡ ἐν αὐταῖς ἐτι σωζομένη οἰκία τοῦ ποιητοῦ, ἢ ἡποία ἐπὶ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὥς καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, διετηρήθη.

Ὁ Πίνδαρος ἐποίησε ποιήματα ἀναγόμενα εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, ἐξ ὧν μόνον αἱ ἐπινίκιοι ᾠδαὶ διεσώθησαν τελείως· ἐν ταύταις ὁ ποιητὴς ἐξυμνεῖ νικητὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐθνικῶν ἀγῶνων τῆς Ἑλλάδος, ἐξ οὗ καὶ ἡ διαίρεσις αὐτῶν εἰς Ὀλυμπιονίκας, Πυθιονίκας, Νεμεονίκας καὶ Ἰσθμιονίκας. Αἱ ᾠδαὶ αὗται, ψαλλόμεναι πανηγυρικῶς ὑπὸ χοροῦ ἀνδρῶν ἢ νέων ἐν τῷ τόπῳ τῆς νίκης ἢ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ νικητοῦ ἐν ναῷ ἢ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετὰ τὸ δεῖπνον, περιέχουσιν ἔπαινον τοῦ νικητοῦ, πατροπὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρετὴν καὶ ἐξύμνησιν τῶν ἡρωικῶν αὐτοῦ προγόνων ἢ τῶν θεῶν καὶ ἱδρυτῶν τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων. Ἐν ταῖς πλείσταῖς δὲ τῶν ᾠδῶν, πλὴν τῶν ἡθικῶν γνωμῶν, περιέ-

χονται καὶ μῖθοι, ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς ἥρωας τῆς χώρας τοῦ νικητοῦ καὶ ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι ἀνακηρύττουσι τὸν Πίνδαρον ὡς τὸν μέγιστον λυρικὸν ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀνευρίσκοντες ἐν αὐτῷ γενικὸν χαρακτήρα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ὕψος· ἀλλὰ πλὴν τῶν γενικῶν τούτων προσόντων ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ διακρίνονται καὶ ἄλλαι ἀρεταί, οἷον πυκνότης ἰδεῶν, μέγιστη ποιητικὴ ἑξαρσις, πλοῦτος καὶ λαμπρότης εἰκόνων καὶ ἐκδήλωσις σεμνῶν, εὐσεβῶν καὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν· διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ εὐσεβῆ αὐτοῦ ποίησιν ὁ Πίνδαρος ἐπεκλήθη *Διωκαὶος Κύνκος*, *Περίδων* *προφήτης* καὶ *ἱερὸς ἀοιδός*.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, βάσιν ἔχουσα τὴν αἰολικὴν διάλεκτον μετὰ πολλῶν δωρισμῶν, διακρίνεται διὰ τὴν αὐστηράν καὶ ἀρχαιοπρεπῆ ἑκφράσιν· αἱ παραβολαὶ εἶναι ὀλίγαι ἐν αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεταφοραὶ ἄφθογοι. Ἡ σύνταξις παρ' αὐτῷ δὲν δεσμεύεται ὑπὸ κανόνων, αἱ δὲ φράσεις εἶναι πολλάκις τολμηραὶ καὶ αἱ περίοδοι ἐκτενεῖς· ἡ μετάβασις μιᾶς ἐννοίας εἰς ἄλλην γίνεται οὐχὶ σπανίως ἀποτόμως, τούτου δ' ἕνεκεν ὁ ποιητὴς ἀποβαίνει δυσνόητος· ὁρθῶς δ' ὁ Ὁράτιος παραβάλλει αὐτὸν πρὸς χεῖμαρρον βρόντα μετὰ βαθέων καὶ ταραχῶδων ὑδάτων. Τὰ δὲ μέτρα εἶναι ποικιλωτάτα καὶ οἱ ῥυθμοὶ μεγαλοπρεπέστατοι· καὶ ἡ μουσικὴ δὲ σύνθεσις τῶν ᾠδῶν φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς στροφὰς αὐτῶν.

Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου καὶ διασημοτάτη ποιήτρια ἐγένετο καὶ ἡ *Κόρινθα* ἐκ Τανάγρας τῆς Βοιωτίας, διαγωνισθεῖσα ἐπιτυχῶς πρὸς αὐτόν· τῶν ᾠδῶν ταύτης ἀνευρέθησαν ἐσχάτως ἀποσπασματα σπουδαῖα ἐν παπύροις.

Διὰ τοῦ Πινδάρου ἡ λυρικὴ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὴν μέγιστην αὐτῆς ἰακμὴν. ἀλλ' ἀμέσως μετ' αὐτόν, ὡς ἡ ἐπικὴ μετὰ τὸν Ὅμηρον, ἤρξατο ἀποτόμως παρακμαζούσα διὰ τε τὴν μεταβολὴν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἡθῶν καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δραματός, εἰς ὃ εἰσεχώρησε.

Γ'. ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

§ 1. Φύσις, ἀρχαί, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη τοῦ δράματος

Τὸ δράμα (ἐκ τοῦ δραῖν=πράττειν) ἀναπτύχθην τελευταῖον ἐκ τῶν κυρίων εἰδῶν τῆς ποιήσεως εἶναι τὸ τελειότατον πάντων, ἐμορφώθη δὲ καὶ ἤκμασεν ἐν Ἀθήναις, ὅτε αὐταὶ μετὰ τοὺς ἐνδόξους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας ἐφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις. Τὸ δράμα πραγματεύεται τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σπουδαιότερον καὶ βαθύτερον παντὸς ἄλλου εἶδους τῆς ποιήσεως, διότι οὗτος ἐν τῇ ποικίλῃ καὶ ταραχώδει αὐτοῦ δράσει εἶναι δεκτικὸς τοιαύτης πραγματείας.

Εἶναι δὲ καθόλου δράμα μίμησις πράξεως ὡς ἀληθοῦς περαινόμενης ἐνώπιον θεατῶν ἐν τόπῳ ὀρισμένῃ μετὰ διαλόγου ἐμμέτρου καὶ ᾧδης ὑπὸ προσώπων ἡσχημένων πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ ἐκπροσωπεῖται τὸ ἐπικὸν στοιχεῖον ἕνεκα τῶν μύθων τῶν ἀποτελούντων τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος καὶ περαίνεται ἡ πράξις, ἐν δὲ τῇ ᾧδῃ τὸ λυρικὸν ἕνεκα τῶν ἐκφραζομένων ἐπὶ τῆς πράξεως σκέψεων καὶ αἰσθημάτων. Καὶ ἡ μὲν ἐπικὴ ποίησις ἐχορήγησε τὴν ὕλην, ἡ δὲ λυρική, ὡς τοῦτο δειχθήσεται κατωτέρω, τὴν ἀφορμὴν πρὸς γένεσιν τοῦ δράματος. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι τὸ δράμα ἀπετελέσθη μὲν ἐκ στοιχείων ἐπικῶν καὶ λυρικῶν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν καὶ τρόπον ἐκτελέσεως ὅλως διάφορον. Ὁ δραματικὸς δηλονότι ποιητὴς δὲν διηγεῖται αὐτὸς μύθους ἢ γεγονότα ἐν ἡρεμίᾳ ψυχῆς, ὡς ὁ ἐπικός, οὐδ' ἐκφράζει ἀπ' εὐθείας τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, ὡς ὁ λυρικός, ἀλλὰ παρεισάγει πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν πρόσωπα νοοῦντα, διαλεγόμενα, αἰσθανόμενα, δρῶντα καὶ οὕτω φέροντα εἰς πέρας πράξιν τινα· ταῦτα δ' ἐπιτελῶν δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' εἰσδύει ὅλος εἰς αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ ᾗθη, ἅτινα πραγματεύεται, καὶ συμπάσχει μετὰ τῶν δρῶντων προσώπων, διερμηνευόντων μᾶλλον τὰς ιδέας καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ· τὰς πράξεις δὲ αὐτῶν παρίστησιν ὁ ποιητὴς ὀρμωμένους ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εὐθύς ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν καὶ περιγράφει τὴν πορείαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδηλώσεως μέχρι τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ ἐπιδιωχθέντος σκοποῦ· τὸσον δ' ἀκριβῶς, ζωηρῶς καὶ φυσικῶς ἐκθέτει τὰ γεγονότα καὶ τὰ ψυχολογικὰ αὐτῶν ἐλατήρια, ὥστε καὶ οἱ θεαταὶ

φανταζονται ὅτι ταῦτα προήλθον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ψυχῆς, ἔνεκα δὲ τούτου συμπάσχουσι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν δρώντων προσώπων καὶ παρὰ-σύρονται ἐν μέσῳ τῶν δρωμένων καὶ οὕτω γεννᾶται ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἡ δραματικὴ συγκίνησις.

Ἐπειδὴ δ' ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἐκτίθησι πρὸ τῶν θεατῶν χαρακτῆρας καὶ πράξεις ὀφείλει οὐ μόνον νὰ ἔχῃ μεγάλην ἱκανότητα περὶ τὴν ἀκριβῆ διατύπωσιν τῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ νὰ διεξάγῃ τὴν πράξιν ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος· καὶ ἡ μὲν ἀκριβὴς διατύπωσις τῶν χαρακτήρων ἐπιτυχάνεται διὰ τῆς τηρήσεως τῆς πρὸς ἑαυτοὺς συμφωνίας, ἡ δὲ διεξαγωγὴ τῆς πράξεως ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος διὰ τῆς ἐπιδεξίου αἰτιολογίας τῶν γεγονότων.

Εἶναι δ' ὁ σκοπὸς τοῦ δράματος διδακτικώτατος, διότι ἡ ἐν αὐτῷ ἔκθεσις ὑψηλῶν ἰδεῶν, γενναίων αἰσθημάτων καὶ ὑπερόχων πράξεων συγκρουομένων πρὸς ἄλλας ταπεινάς, αἰσχροὺς καὶ αὐθαιρέτους, ἢ ἡ διακωμῶδῆσις ἐλαττωμάτων καὶ κακιῶν διὰ ζωηροτάτων εἰκόνων, παρέχουσιν ἄριστα ἠθικὰ διδάγματα κατὰ τρόπον ἄμεσον καὶ ἰσχυρόν.

Τὸ δράμα εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, προήλθε δ' ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ὁ βίος τοῦ θεοῦ τούτου ὑπῆρξε πλήρης παραδόξων περιπετειῶν, τὸ μὲν φαιδρῶν, τὸ δὲ λυπηρῶν, κατὰ τὴν ἀνά τὸν κόσμον πορείαν αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ φυτοῦ τῆς ἀμπέλου. Ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἐνυπῆρχον δύο οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ δράματος, τὸ μιμικὸν καὶ τὸ παθητικὸν συντελέσαντα πολὺ εἰς τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ· οἱ ἄνθρωποι, δηλονότι, φανταζόμενοι ὅτι ὁ θεὸς ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἔπασχε, διέτιθέτο οὕτω ζωηρῶς πρὸς τὰ παθήματα αὐτοῦ ταῦτα, ὥς ἐὰν αὐτοὶ οὗτοι ἔπασχον, ἐκ φυσικῆς δὲ τάσεως πρὸς μίμησιν καὶ ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος κινουντος αὐτοὺς πρὸς νοερὰν συμμετοχὴν ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ θεοῦ, ὥθοντο πρὸς μίμησιν αὐτῶν μετὰ πάθους καὶ ἐκστάσεως. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνυπῆρχον ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων, ἀλλ' ἦσαν ἀσθενέστερα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι τὸ δράμα οὔτε κατὰ τύχην προήλθεν οὔτε κατ' ἄλογον ὄρεξιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ περὶ τὰς διονυσιακὰς ἑορτὰς ἐνθουσιασμοῦ παρορμῶντος τὰς ψυχὰς τῶν ἑορταστῶν εἰς πάθος καὶ μίμησιν. Περιελάμβανε δὲ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου δύο ὅψεις, τὴν μὲν λυπηράν, ἀναφερομένην συμβολικῶς εἰς τὴν ὑπὸ πολεμίων δυνάμεων (=τοῦ χειμῶνος) ἐξαφάνισιν αὐτοῦ, τὴν δὲ φαιδράν, σχετιζομένην πρὸς

τῆς πολιτείας κατὰ τοὺς ἐν ταῖς διονυσιακαῖς ἑορταῖς τελουμένους δραματικούς ἀγῶνας.

Ἐκ τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν τῶν παρασκευασάντων τὴν πρόδον τῆς τραγωδίας ἐν Ἀττικῇ, ὧν ὅμως τὰ ἔργα δὲν διεσώθησαν, διακρίθησαν ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Φρύνιχος (510). οὗτος μάλιστα εἰσήγαγε καὶ γυναικεῖα πρόσωπα, ἅτινα ὑπεδύοντο νέαι, ἀνέπτυξε δὲ μᾶλλον τὴν πρᾶξιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸν διάλογον καὶ ἔλαθεν ὡς θέμα οὐ μόνον μυθικάς, ἀλλὰ καὶ συγχρόνους ἱστορικές πράξεις· οὐδὲν ἔργον αὐτῶν σφίζεται, εἰμὴ ἀποσπάσματα τινα.

Φαίνεται δ' ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μορφῇ τῆς τραγωδίας μετὰ τοῦ σπουδαίου ἀνεμινγνέτο κατὰ τὴν πορείαν τῆς πράξεως καὶ τὸ φαιδρόν, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ ταυτίζεται πρὸς τὴν πρωτόγονον τραγωδίαν καὶ ἐκλήθη οὕτως ἕνεκα τοῦ ἐκ Σατύρων ἀποτελουμένου χοροῦ· ἀλλὰ πολὺ ταχέως τὸ σπουδαῖον διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ φαιδροῦ καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα ἐγένετο αὐτοτελές, τὰ μάλιστα διαπρεφάντων ἐν αὐτῷ τοῦ προμνημονευθέντος Χοιρίλου καὶ *Πραΐνα* τοῦ Φλιασίου (505). Θέμα δὲ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐγένοντο πράξεις θεῶν ἢ ἡρώων καταδωκόντων συνήθως τοὺς κακοὺς· ἐν αὐτῷ τὸ παιγνιώδες τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν Σατύρων ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σοβαρὰν δράσιν τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων· ἢ ὀρχησις δὲ τοῦ χοροῦ, θορυβώδης καὶ ἄσμενος οὔσα, ἐκαλεῖτο *οἰκινίς*. Ἐξ ἀπείρου πλήθους σατυρικῶν δραμάτων ἐν μόνον ἐσώθη, ὁ *Κύκλωψ* τοῦ Εὐριπίδου, οὗ ὑπόθεσις εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς τύφλωσις τοῦ Κύκλωπος *Πολυφῆμου* κατὰ τὰ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα φερόμενα.

§ 3. Μέρον, ὑποθέσεις καὶ ἐδωτερικά στοιχεῖα τῆς τραγωδίας.

Ἡ τραγωδία ἐν τῇ τελείᾳ αὐτῆς διαμορφώσει(1) περιλαμβάνει μέρη κατὰ ποσὸν καὶ μέρη κατὰ ποιόν.

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τελείαν τραγωδίαν ὀρίζει οὕτω: «Τραγωδία ἐστὶ μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος, ἔχουσης ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν ταῖς μορίαις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαινούσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.» Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὁρισμοῦ τούτου, καὶ μάλιστα τοῦ τέλους αὐτοῦ, πολλὰ ἐγράφησαν.

Τὰ κατὰ ποσὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι πρόλογος χορικόν, ἐπεισόδιον καὶ ἔξοδος.

Καὶ ὁ μὲν πρόλογος εἶναι προεισαγωγή τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς πράξεως· τὸ δὲ χορικόν εἶναι ἄσμα, ὅπερ ᾄδει ὁ χορὸς καὶ εἶναι δύο εἰδῶν, πάροδος καὶ στάσιμον· καὶ ἡ μὲν πάροδος ἐψάλλετο, ὅτε κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ δράματος παρῆρχετο πρῶτος ὁ χορὸς εἰς τὴν ὀρχήστραν, τὸ δὲ στάσιμον μετ' ἑκαστον τμήμα τῆς ὅλης τραγικῆς πράξεως, ὅπερ, διαλογικῶς περαινόμενον ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀπειτέλει τὸ ἐπεισόδιον. Τέλος ἡ ἔξοδος εἶναι τὸ μετὰ τὸ τελευταῖον χορικόν ἄσμα τελικόν μέρος τῆς τραγωδίας. Ἡ ὀρχηστὶς ἐν τῇ τραγωδίᾳ, σεμνοπρεπῆς οὖσα, ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια.

Πλὴν τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων λυρικά στοιχεῖα τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ οἱ κορμοὶ, ἄσματα θρηνηδὴ ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τοῦ χοροῦ ἀδόμενα, καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἄσματα, ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν μόνον ἀδόμενα.

Ἐκ τῶν κατὰ ποσὸν μερῶν τῆς τραγωδίας ὁ μὲν πρόλογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἔξοδος ἀπηγγέλλοντο, τὰ δὲ στάσιμα, οἱ κορμοὶ καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἄσματα ᾄδοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικῶν ὀργάνων.

Τὰ δὲ κατὰ ποιὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι: μῦθος, ἦθος, λέξις, ὀρθμός, μέλος καὶ ὄψεις. Καὶ μῦθος μὲν εἶναι τὸ σύνολον τῶν γεγονότων τῶν ἀποτελούντων τὴν τραγικὴν πρᾶξιν καὶ περὶ τὸν ἥρωα στρεφόμενων, ἥτοι αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις τῆς πράξεως, ἦθος δὲ ἡ τῶν προσώπων προαίρεσις ἥτοι ὁ χαρακτήρ αὐτῶν· τὰ ἥθη δεικνύουσι τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν τὰ πρόσωπα ὀρμῶνται εἰς πράξεις· λέξις εἶναι τὸ ἀρμόδιον λεκτικὸν μετὰ τῆς προσηκούσης ἀπαγγελίας· ὁ δὲ ὀρθμός καὶ τὸ μέλος συνδέονται μετὰ τῆς μετρικῆς μορφῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἁρμονίας, αἵτινες ἔχουσι παραληφθῆ ἐκ τῆς χορικῆς λυρικῆς, καὶ παρακολουθοῦνται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως· τέλος δ' ἡ ὄψις εἶναι ἡ ἁρμοδία διακόσμησις τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου καὶ ἡ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν περιβολὴ πρὸς σαφές τέραν τῶν ὀρμύμενων κατανόησιν.

Τὰς ὑπὸθέσεις δ' αὐτῆς ἡ ἀρχαία τραγωδία ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν μύθων καὶ τῶν παραδόσεων τῶν διαδεδομένων παρὰ τῷ λαῷ διὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, σπανιώτατα δ' ἐκ τῆς ἱστορίας, τοῦτου δ' ἕνεκα ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴ· ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικόν μέρος ἦτο σπουδαῖον ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς παρεμβάσεως πολλὰκις τῶν θεῶν ἔργῳ ἢ λόγῳ.

Ἡ ὑπόθεσις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ εἶναι ἡ ἀπλὴ ἢ περιπεπλεγμένη· καὶ ἀπλὴ μὲν εἶναι, ἐὰν δὲν ἔλῃ περιπέτειαν ἢ ἀναγνώρισιν, περιπεπλεγμένη δέ, ἐὰν περιέχῃ μίαν τούτων ἢ ἀμφοτέρας. Εἶναι δὲ περιπέτεια ἡ εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολὴ τῶν πραττομένων, ἀναγνώρισις δὲ ἡ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ ἐπαγομένη φιλίαν ἢ ἔχθραν μεταξὺ τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὀρισμένων προσώπων.

Κατὰ δὲ τὴν πορείαν τῆς πράξεως διακρίνεται ἡ δέσις καὶ ἡ λύσις· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ πρὸ τῆς πράξεως συμβάντα καὶ μέρος τῆς πράξεως, δηλ. ἐξ ἀρχῆς τῆς πράξεως μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ γίνεται μετάδασις εἰς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν, λύσις δὲ τὰ λοιπὰ μέχρι τέλους τῆς πράξεως· ἡ λύσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὁδυνηρὰ περιέχουσα καὶ τὴν κάθαρσιν· εἶναι δὲ δραματικὴ κάθαρσις ἡ μετὰ τὰ συναισθήματα τῆς φρίκης καὶ τοῦ οἴκτου πρὸς τὰ ἀναξίως ἐν τῷ δράματι πάσχοντα πρόσωπα ἐπερχομένη ἀνακούφισις τῆς ἰσχυρῶς συγκινηθείσης ψυχῆς τοῦ θεατοῦ· ἡ συγκίνησις αὕτη δὲν εἶναι ὁδυνηρὰ ὡς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν πραγματικῶν δεινῶν, ἀλλ' ἀναμειγμένη μετ' εὐαρέστου συναισθήματος, ὅτε παρεχομένη ἐν τῷ θεάτρῳ μετὰ τεχνικωτάτης μιμήσεως.

Ἡ ἐνότης τῆς πράξεως ἀπαιτεῖται αὐστηρότερον ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἢ ἐν τῷ ἔπει· ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τηρεῖται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνηται ὑπέρβασις, αὕτη εἶναι ἐλαχίστη, ἐνφ' ἐν τῇ νεωτέρῳ δράματι αἱ ἐνότητις αὗται σπανιώτατα τηροῦνται, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρῇται λογοτεχνικὸν μειονέκτημα.

§ 4. Γλῶσσαι καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

Γλῶσσαι τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος, ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι πλεονάζει τὸ δωρικὸν στοιχεῖον, ὡς ἐν τῇ χορικῇ λυρικῇ. Ἐν τῇ διαλόγῳ ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ σιχομνῆσις, ἐν ἣν πρόσωπα διαλεγόμενα καὶ ἐν ψυχικῇ ταραχῇ διατελοῦντα ἐκφέρουσιν ἐναλλάξ μετὰ ζωνρότητος σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐν ἰσαριθμοῖς στίχοις, ἐνὶ ἡ δυσί, ἢ καὶ ἐν ἡμισυχίοις (ἀντιλαβαῖς).

Τὰ δὲ μέτρα τῆς τραγωδίας ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ εἶναι κυρίως τὸ τρίμετρον ἰαμβικόν καὶ ἐνίοτε, ἔπου σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐκδηλοῦνται γοργότερον καὶ ταραχωδέστερον, τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον· ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι τὰ μέτρα εἶναι ποικιλώτατα, ἀλλ' ἐπικρατοῦσι τὰ ἀναπαιστικά, τὰ λογοσσιδικὰ καὶ τὰ δογματικά.

§ 5. Περί Θεάτρου(1).

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θεάτρου ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν πρόδον τοῦ δράματος. Κατ' ἀρχάς μὲν οἱ θεαταὶ ἐθεῶντο ἰστάμενοι κύκλῳ περὶ τὸν διθυραμβικὸν χορὸν καὶ τὸν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θέσπιδος μορφωθέντα ὑποκριτὴν ἐντὸς τοῦ τεμένου τοῦ Διονύσου, εἴτα δέ, ἀναπτυχθείσης μᾶλλον τῆς τραγωδίας, ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίνων ἐδωλίων ὑπερκειμένων ἀλλήλων ὁμοκέντρως, ἐν ᾧ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ χορευταὶ ἔδρων ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ κυκλικῷ ἐπιπέδῳ· ἐγγὺς τούτου ἦτο ξυλινὸν παράπηγμα ἢ σκηνή, ἐν ᾗ ἐφυλάσσοντο τὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν καὶ τὰ θεατρικὰ σκεύη. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ θέατρον τοῦτο οὔτε μόνιμον οὔτε ἀσφαλὲς ἦτο, κατεσκευάσαν τοιοῦτον ἐπὶ κλιτύων λόφων, πρὸ τῆς σκηνῆς δ' ἀνύψωσαν ὑψηλὴν ξυλίνην πρόσσφιν καλουμένην προσκήνιον· τοῦτο ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τῶν θεατῶν τὴν σκηνὴν καὶ ἀπεικόνιζε τόπους οἰκίους τῇ δραματικῇ πράξει, ἔχον ἅμα καὶ θύρας, δι' ὧν οἱ ὑποκριταὶ εἰσέρχοντο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ἐκτίσθη λίθινον τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἔτι καὶ νῦν σφύζομενον ἐκ ῥωμαϊκῶν διασκευῶν Διονυσιακὸν θέατρον· κατὰ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τούτου ἐκτίσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ διαμορφώσει περιελάμβανε τρία μέρη, 1ον) τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον ἢ ἡμικύκλιον (cavea), ἐξ οὗ ἐθεῶντο οἱ θεαταί, 2ον) τὴν ὀρχήστραν, κυκλικὴν οὖσαν, ἐν ᾗ ἔδρων οἱ ὑποκριταὶ καὶ ὄρχοντο ἄδοντες οἱ χορευταὶ καὶ 3ον) τὴν σκηνήν μετὰ τοῦ προσκήνιου. Τοῦ θεάτρου μέρη ἦσαν τὰ ἐδῶλια, εἰς ἃ οἱ θεαταὶ μετέδκινον εἰσερχόμενοι μὲν διὰ τῶν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων αὐτοῦ (τῶν κεράτων) καὶ τῆς σκηνῆς ὑπαίθριων παρόδων, ἀνερχόμενοι δὲ διὰ στενῶν κλιμάκων (ὀλκῶν) ἀκτινοειδῶς τεμνουσῶν αὐτὰ καὶ μεγάλα τμήματα αὐτῶν περιεχουσῶν, καλούμενα κερκίδας, καὶ τὸ διάζωμα, ὕπερ ἦτο πλατεῖα δίοδος παράλληλος πρὸς τὰ ἐδῶλια καὶ ἐχώριζε τὸ θέατρον εἰς δύο ζώνας. Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων παρὰ τῇ ὀρχήστρᾳ ἦτο τιμητικωτάτη πασῶν (τὸ καλὸν τοῦ θεάτρου). Ἡ δ' ὀρχήστρα, κειμένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἐφ' οὗ καὶ ἡ σκηνή(2),

(1) Ἴδε ἐν τέλει τοὺς σχετικούς πίνακας.

(2) Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, ἦτις καὶ σφόδρα ἐπολεμήθη, ὑπὸ τινων.

εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν θυμῆλην εἴτε βωμὸν τοῦ Διονύσου. Τέλος ἡ σκηνή, ἦτο ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μετὰ μικρῶν πτερύγων ἐκατέρωθεν, τῶν παρασκηνίων· ἡ σκηνὴ παρείχε συνήθως ὄψιν ἀνακτόρων καὶ εἶχε τρεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία ἐκαλεῖτο βασιλείος· καὶ τῶν παρασκηνίων δ' ἐκάτερον εἶχε θύραν.

Κατὰ δὲ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ μὲν ὀρχήστρα ἐγένετο ἡμικυκλιοειδής, τὸ δὲ προσκήνιον ἐταπεινώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἐκοσμήθη δι' ἀναγλύφων, ἡ δὲ σκηνὴ μετακινήθη πρὸς τὰ ὀπίσω ἀνυψώθη εἰς πολυτελεῆς διώροφον οἰκοδόμημα μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν πυργοειδῶς προεξέχοντων παρασκηνίων καὶ ὁ μεταξὺ τούτων, τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ προσκήνιου, ἐπίπεδος χώρος ἀπετέλεσε τὸ λογεῖον, ἐφ' οὗ οἱ ὑποκριταὶ ἔδρων, τῶν χορευτῶν μεινάντων ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ. ἐπικοινωνούσῃ ἤδη μετὰ τοῦ λογείου διὰ μικρῶν κλιμάκων. Αἱ πάροδοι ἐγένοντο θολωταί, οὗτοι δὲ τὸ θέατρον συνεδέθη μετὰ τῆς σκηνῆς.

Τὰ ἀρχαῖα θέατρα ἦσαν ἄστεγα καὶ μεγάλα. Ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον διάφορα μηχανήματα συντελοῦντα πρὸς τελειωτέραν παράστασιν καὶ κατανόησιν μερῶν τινῶν τῆς δραματικῆς πράξεως ἢ πρὸς μεταβολὴν τῆς ὄψεως τῆς σκηνῆς· τοιαῦτα ἦσαν αἱ περίκτοι, αἰτνες ἦσαν δύο μεγάλα τριγωνικὰ πρίσματα ἐκ ξύλου στρεφόμενα περὶ ἄξονα καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν πλευρῶν εἰκόνας δηλούσας μεταβολὴν τοῦ τύπου τῆς δράσεως, τὸ ἐκκύκλημα, δι' οὗ προσήγοντο ἐκ τῶν ἔνδον τῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἔξω νεκροὶ ἢ τραυματῖται, ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανή, δι' ἧς πρόσωπα, καὶ μάλιστα θεοί, ἤωροντο ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ὀμίλουν, ἐξ οὗ προήλθε καὶ ἡ φράσις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς· τούτοις προσθετέον τὰ βροντεῖα, τὰ ἡχεῖα, τὰς χαρωνείους κλίμακας κλπ.

Τὸ θέατρον διήθουνεν ὁ θεατρῶνης, ἐνοικιαστῆς καὶ ἐπιμελητῆς αὐτοῦ, οἱ δὲ θεαταὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ ἐπλήρουν τμήματα εἰσόδου· τοῦτο ἀπὸ Περικλέους οἱ πτωχοὶ τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου θεωρικὸν καλούμενον. Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν καὶ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, προσήρχοντο δ' εἰς αὐτὰς πᾶσαι αἱ τάξεις πλὴν τῶν δούλων. Πρὸς προσφύλαξιν δ' ἀπὸ τοῦ ἡλίου οἱ θεαταὶ ἐφόρουσαν πετάσους καὶ ἐν καιρῷ βροχῆς κατέφευγον εἰς τὰ πέριξ οἰκοδομήματα.

§ 6 Περί ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τραγωδίας οἱ ὑποκριταὶ ἐξ ἑνὸς ἐγένοντο τρεῖς λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δευτεραγωνιστοῦ καὶ τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμενε ἀμετάβλητος καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ παθητικώτατον τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων, κινῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταται ἢ μοιραίως ἢ ἐξ ἀγῆτης μὲν προκλήσεως, σφαλερᾶς δὲ βουλήσεως, ὑπὲρ εὐγενοῦς σκοποῦ ἐν αὐτῷ συγκεντροῦται ἡ κυρίᾳ ἰδέα τοῦ δράματος καὶ ὅλη ἡ πρᾶξις. Ὁ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἢ συμπάσχει ἢ ἀντιτάσσεται τῷ πρωταγωνιστῇ καὶ εἶναι πρόσωπον κατώτερον αὐτοῦ ἡθικῶς χρησιμεύον ἐνίοτε πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ. Ὁ τριταγωνιστὴς τέλος εἶναι ὁ αἷτιος τῶν συμφορῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πρόσωπον τὰ μάλαιστα συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν περιπετειῶν.

Οἱ ὑποκριταί, ἐκπροσωποῦντες συνήθως ἥρωας καὶ ἡγεμονικά πρόσωπα, ἐνεδύνοντο μεγαλοπρεπῶς καὶ ποικίλως ἐφόρουσαν ὑψηλὰ ὑποδήματα κοιθόρους κλυόμενα καὶ ἡδύχανον τὸ σῶμα διὰ προσθέτων ὀγκῶν καταλλήλως προσηρμοσμένων· ἤτκοντο δὲ εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἰσχυρῶς ἀπαγγέλλειν καὶ ἔφερον προσωπεῖα ἐκφράζοντα ἰδεώδεις τραγικούς τύπους. Πλὴν δὲ τῶν ὑποκριτῶν πᾶρῃσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅτε ἡ χρεῖα ἐλάλει τοῦτο, τὰ λεγόμενα κωρὰ πρόσωπα, ἥτοι φύλακες, ἀκόλουθοι, στρατιῶται κλπ.

Ὁ δὲ χορὸς, ὅτε μὲν ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν οἱ ποιηταὶ διηγούνοντο διὰ τετραλογίης, συνίστατο ἐκ 12 χορευτῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν τεσσάρων δραμάτων αὐτῆς, ἥτοι ἐν ὅλῳ ἐκ 48, ὅτε δὲ ὥρισθη, ἵνα ὁ ἀγὼν γίνηται διὰ δράματος πρὸς δράμα, ἀπετελέσθη ἐκ 15. Ὁ χορὸς διήρπειτο εἰς δύο ἡμιχορία· ὁ κορυφοῖος τοῦ χοροῦ εἶχεν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς ἡγεμόνας τούτων παραστάτας καλουμένους. Οἱ χορευταὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν θυμέλην, περὶ ἣν ἦσαν καὶ οἱ μουσικοί, αὐληταὶ κυρίως ὄντες καὶ συνοδεύοντες τὸ ἄσμα ἐκείνων, σπανιώτατα δ' ἀνεμίγνυντο μετὰ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς δράσιν. Τὰ δύο ἡμιχορία, ἱστάμενα συνήθως ἀντιμέτωπα, ἦδον χωριστὰ τὰς στροφὰς καὶ τὰς ἀντιστροφὰς, τὴν δ' ἐπιφῶδον ὁμοῦ.

Κύριον ἔργον τοῦ χοροῦ ἦτο νὰ παρακολουθῇ τὴν πορείαν τῆς ἀνελισσομένης ἐπὶ τῆς σκηνῆς δραματικῆς πράξεως καὶ νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις,

εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν θυμέλην εἴτε βωμὸν τοῦ Διονύσου. Τέλος ἡ σκηνή, ἦτο ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μετὰ μικρῶν πτερύγων ἐκατέρωθεν, τῶν παρασκηνίων· ἡ σκηνὴ παρείχε συνήθως ὄψιν ἀνακτόρων καὶ εἶχε τρεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία ἐκαλεῖτο βασιλείος· καὶ τῶν παρασκηνίων δ' ἐκάτερον εἶχε θύραν.

Κατὰ δὲ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ μὲν ὀρχήστρα ἐγένετο ἡμικυκλιοειδής, τὸ δὲ προσκήνιον ἐταπεινώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἐκοσμήθη δι' ἀναγλύφων, ἡ δὲ σκηνὴ μετακινήθη πρὸς τὰ ὀπίσω ἀνυψώθη εἰς πολυτελεῆς διώροφον οἰκοδόμημα μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν πυργοειδῶς προσεχόντων παρασκηνίων καὶ ὁ μεταξὺ τούτων, τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ προσκηνίου, ἐπίπεδος χώρος ἀπετέλεσε τὸ λογεῖον, ἐφ' οὗ οἱ ὑποκριταὶ ἔδρων, τῶν χορευτῶν μαινάντων ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ἐπικοινωνοῦσῃ ἤδη μετὰ τοῦ λογείου διὰ μικρῶν κλιμάκων. Αἱ πάροδοι ἐγένοντο θολωταί, οὕτω δὲ τὸ θέατρον συνεδέθη μετὰ τῆς σκηνῆς.

Τὰ ἀρχαῖα θέατρα ἦσαν ἄστεγα καὶ μεγάλα. Ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον διάφορα μηχανήματα συντελοῦντα πρὸς τελειωτέραν παράστασιν καὶ κατανόησιν μερῶν τινῶν τῆς δραματικῆς πράξεως ἢ πρὸς μεταβολὴν τῆς ὄψεως τῆς σκηνῆς· ταῦτα ἦσαν αἱ περίακτοι, αἵτινες ἦσαν δύο μεγάλα τριγωνικὰ πρίσματα ἐκ ξύλου στρεφόμενα περὶ ἄξονα καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν πλευρῶν εἰκόνας δηλοῦσας μεταβολὴν τοῦ τόπου τῆς δράσεως, τὸ ἐκκύκλημα, δι' οὗ προσήγοντο ἐκ τῶν ἔνδον τῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἔξω νεκροὶ ἢ τραυματαῖ, ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανή, δι' ἧς πρόσωπα, καὶ μάλιστα θεοί, ἤωροδντο ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ὠμίλουν, ἐξ οὗ προήλθε καὶ ἡ φράσις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς· τούτοις προσθετόν τὰ βροντεῖα, τὰ ἡχεῖα, τὰς χαρωνεῖους κλίμακας κλπ.

Τὸ θέατρον διηύθυνεν ὁ θεατρονὴς, ἐνοικιαστὴς καὶ ἐπιμελητὴς αὐτοῦ, οἱ δὲ θεαταὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ ἐπλήθρονον τίμημα εἰσόδου· τοῦτο ἀπὸ Περικλέους οἱ πτωχοὶ τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου θεωρικὸν καλούμενον. Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν καὶ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, προσήρχοντο δ' εἰς αὐτὰς πᾶσαι αἱ τάξεις πλὴν τῶν δούλων. Πρὸς προφύλαξιν δ' ἀπὸ τοῦ ἡλίου οἱ θεαταὶ ἐφόρουν πετάσους καὶ ἐν καιρῷ βροχῆς κατέφευγον εἰς τὰ πέριξ οἰκοδόμηματα.

§ 6 Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τραγωδίας οἱ ὑποκριταὶ ἐξ ἑνὸς ἐγένοντο τρεῖς λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δευτεραγωνιστοῦ καὶ τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμενε ἀμετάβλητος καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ παθητικώτατον τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων, κινῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταται ἢ μοιραίως ἢ ἐξ ἀγχιθῆς μὲν προκίρσεως, σφαλερᾶς δὲ βουλῆσεως, ὑπὲρ εὐγενοῦς σκοποῦ ἐν αὐτῷ συγκεντροῦται ἢ κυρίᾳ ἰδέᾳ τοῦ δράματος καὶ ὅλῃ ἢ πρᾶξις. Ὁ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἢ συμπάσχει ἢ ἀντιτάσσεται τῷ πρωταγωνιστῇ καὶ εἶναι πρόσωπον κατώτερον αὐτοῦ ἡθικῶς χρησιμεύον ἐνίοτε πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ. Ὁ τριταγωνιστὴς τέλος εἶναι ὁ αἷτιος τῶν συμφορῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πρόσωπον τὰ μάλιστα συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν περιπετειῶν.

Οἱ ὑποκριταί, ἐκπροσωποῦντες συνήθως ἥρωας καὶ ἡγεμονικά πρόσωπα, ἐνεδύνοντο μεγαλοπρεπῶς καὶ ποικίλως· ἐφόρουν ὑψηλὰ ὑποδήματα κοιθόρους κλυομένα καὶ ἡῤῥανον τὸ σῶμα διὰ προσθέτων ὄγκων καταλλήλως προσηρμοσμένων· ἤτκοῦντο δὲ εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἰσχυρῶς ἀπαγγέλλειν καὶ ἔφερον προσωπεῖα ἐκφράζοντα ἰδεώδεις τραγικούς τύπους. Πλὴν δὲ τῶν ὑποκριτῶν πᾶρῃσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅτε ἡ χρεῖα ἐλάλει τοῦτο, τὰ λεγόμενα κωρὰ πρόσωπα, ἥτοι φύλακες, ἀκόλουθοι, στρατιῶται κλπ.

Ὁ δὲ χορὸς, ὅτε μὲν ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν οἱ ποιηταὶ διηγώνίζοντο διὰ τετραλογίαις, συνίστατο ἐκ 12 χορευτῶν ἐν ἐκάστῃ τῶν τεσσάρων δραμάτων αὐτῆς, ἥτοι ἐν ὅλῃ ἐκ 48, ὅτε δὲ ὥρισθη, ἵνα ὁ ἀγὼν γίνηται διὰ δράματος πρὸς δράμα, ἀπετελέσθη ἐκ 15. Ὁ χορὸς διηρεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια· ὁ κορυφοῖος τοῦ χοροῦ εἶχεν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς ἡγεμόνας τούτων παραστάτας καλουμένους. Οἱ χορευταὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν θυμέλην, περὶ ἣν ἦσαν καὶ οἱ μουσικοί, αὐληταὶ κυρίως ὄντες καὶ συνοδεύοντες τὸ ἄσμα ἐκείνων, σπανιώτατα δ' ἀνεμίνγνυτο μετὰ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς δράσιν. Τὰ δύο ἡμιχόρια, ἰστάμενα συνήθως ἀντιμέτωπα, ἤδον χωριστὰ τὰς στροφὰς καὶ τὰς ἀντιστροφὰς, τὴν δ' ἐπιψῶδον ὁμοῦ.

Κύριον ὄργον τοῦ χοροῦ ἦτο νὰ παρακολουθῇ τὴν πορείαν τῆς ἀνελισσομένης ἐπὶ τῆς σκηνῆς δραματικῆς πράξεως καὶ νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις,

αἰσθήματα καὶ συμβουλὰς ἐπὶ τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, εὐνοῶν ἰδίᾳ καὶ συμπάσῃ τῷ πρωταγωνιστῇ.

§ 7. Διδασκαλία τῶν δραμάτων. Ἀγῶνες δραματικοί.

Αἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν, γινόμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἐτελοῦντο ἐν Ἀθήναις μεγαλοπρεπέστατα, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ μεγάλα ἢ ἐν ᾧσιν Διονύσια, ὅτε καὶ ἡ συρρὴ τῶν ξένων ἦτο. μεγίστη καὶ ἡ ἑορτὴ διεξήγετο λαμπρότερον. Ἡ παράστασις δὲ τῆς τραγωδίας ἐκαλεῖτο διδασκαλία, ἡ δὲ πρὸ αὐτῆς γενικὴ δοκιμὴ, ἐν τῷ Ὠδεῖῳ τελούμενος, προάγων. Οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους, τὴν συγκρότησιν δὲ τῶν ἀγῶνων ἀνελάμβανεν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ Λήναια. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι διέθετον τοὺς χορευτάς, οὓς ἐξέλεγον ἐκ τῶν φυλῶν, τούτους δ' οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν, ἐξ οὗ ἡ φράσις χορὸν αἰτεῖν. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἕκαστος ποιητὴς ὤφειλε νὰ προσάγῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τρεῖς τραγωδίας (τριλογία) καὶ ἐν σατυρικὸν δράμα· ἐκ τούτων ἀποτελεῖτο ἡ λεγομένη τετραλογία. Αἱ τὴν τριλογία ἀποτελοῦσαι τραγωδίαι περιελάμβανον εὐρυτάτην ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἕκαστη αὐτῶν ἐπαρακατεύετο ἐν τμήμα αὐτῆς αὐτοτελὲς μετὰ τῆς προσηκούσης λύσεως, τῆς καθάρσεως ἐπερχομένης τελείως ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν τραγωδιῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα διηγωνίζοντο διὰ δράματος πρὸς δράμα. Ὁ ἄρχων πρὸς τούτοις ἐκλήρου τοὺς κριτάς, οἵτινες ἐβράβευον τοὺς νικῶντας ἐν ἀγῶνι ποιητάς ἀπονέμοντες τὰ πρωτεῖα, τὰ δευτερεῖα καὶ τὰ τριτεῖα. Τὴν δαπάνην πρὸς παραστάσιν τραγωδίας παρείχεν ὁ χορηγός· οὗτος ἦτο εἰς τῶν πλουσίων πολιτῶν, εἰς οὓς ἡ δαπάνη αὕτη ἐπεβάλλετο ὡς μία τῶν δημοσίων εἰσφορῶν (λειτουργιῶν). Ἀνεφέρετο δ' ἡ τιμὴ τῆς νίκης πρῶτον μὲν εἰς τὴν φυλὴν, ἐξ ἧς ἐλαμβάνετο ὁ χορὸς, εἰτα δ' εἰς τὸν χορηγὸν καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ποιητὴν. Ὁ νικῶν χορηγὸς ἐλάμβανε παρὰ τῆς πόλεως χρυσοῦν στέφανον κισσοῦ, ὡς ἱερὸν τῷ Διονύσῳ, καὶ τρίποδα, ὃν ἀφιέρου πρὸς ἀνάμνησιν ἐπὶ μνημείου κατασκευαζομένου ἰδίᾳ δαπάνῃ· τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις Λυσικράτειον.

Ὁ πανηγυρικός τρόπος μεθ' οὗ ἡ πολιτεία ἐκάνονισεν τὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγωδιῶν καὶ ἡ ἀμιλλὰ τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν προερχοῦσα ἐν Ἀθήναις τὴν τραγωδίαν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ

παραλαβὼν ταύτην ὁ Αἰσχύλος ἐγένετο ὁ κύριος δημιουργὸς αὐτῆς.

§ 8. Περὶ Αἰσχύλου.

Ὁ Αἰσχύλος ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐφορίωνος, εἶλκε δὲ τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἐλευσίνι τῷ 525 π. χ. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐπεδόθη ἔνθους ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν. Ἡγωνίσθη γενναίως ἐν Μαραθῶνι, ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ Σαλαμῖνι. Ἐν δραματικῷ ἀγῶνι ἐνίκησε τὸ πρῶτον τῷ 484, μετὰ δὲ ταῦτα δωδεκάκις. Ἐνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ίέρωνος μετέβη εἰς Σικελίαν, ὅπουθεν ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκηθη τῷ 468 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σόφοκλέους· τῷ 458 μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς τριλογίαις Ὀρεστιάδας, ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας, δυσαρεσθηθεὶς ἔσως διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους περικοπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου, τὴν διάδοσιν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ζηλωτὴς τῆς παλαιᾶς τάξεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐμπλεὺς ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων· μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἧς οἱ κάτοικοι ἤγειραν αὐτῷ μεγαλοπρεπῆ τάφον. Οἱ Ἀθηναῖοι βραδύτερον ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ. Ὁ Αἰσχύλος ἦτο ἀνὴρ εὐσεβής, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ αὐστηρῶν ἠθῶν.

Ἔργα αὐτοῦ. — Λέγεται ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε περὶ τὰς 90 τραγωδίας καὶ σατυρικὰ δράματα. Ἐκ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ σφύζονται μόνον ἑπτὰ πλήρεις καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἄλλων.

Αἱ σωζόμεναι τραγωδίαι εἶναι αἱ ἐξῆς : Πέρσαι, Ἐπιτὰ ἐπὶ Θήβας, Ἰκέτιδες, Προμηθεὺς δεσμώτης, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμενίδες· αἱ τρεῖς τελευτᾶται ἀποτελοῦσι τὴν τριλογίαν Ὀρέστειαν. Οἱ Πέρσαι εἶναι ἡ μόνη περισωθεῖσα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικὴ τραγωδία, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἦτταν, τὴν φυγὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Εἰρῆξου. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἐξ τραγωδιῶν οἱ μὲν Ἐπιτὰ ἐπὶ Θήβας θέμα ἔχουσι τὴν ἔριδα τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκους περὶ τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀλληλοκτονίαν αὐτῶν, αἱ δ' Ἰκέτιδες τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀργεῖος Πελασγοῦ προστασίαν τῶν Δαναίδων κατὰ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὰς βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὁ δὲ Προμηθεὺς δεσμώτης τὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς βράσανον καὶ κατακεραυνῶσιν τοῦ Τιτᾶνος τούτου, ὡς κλέψαντες ἐξ οὐρανοῦ τὸ πῦρ καὶ ἀποσιωπήσαντες μυστικὸν ἐπικίνδυνον τῷ

Διτ. Τῆς δὲ τριλογίας Ὁρεσείας ἡ μὲν πρώτη τραγωδία περιέχει τὸν ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμῆστρας φόνον τοῦ ἐκ Τροίας ἐπα-
νελθόντος Ἀγαμέμνονος, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τούτου
ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ὀρέστου φονεύσαντος τὴν Κλυταιμῆ-
στραν καὶ τὸν Αἰγίσθον καὶ ἡ τρίτη τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀ-
ρείου πάγου ἀθώωσιν τοῦ Ὀρέστου ἀγρίως καταδιωκομένου ὑπὸ τῶν
Ἑρινύων ἐπὶ τῇ μητροκτονίᾳ. Ἡ τριλογία αὕτη, ἡ μόνη σφζομένη
πλήρης, εἶναι τὸ ἄριστον τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν
τέχνην καὶ τὸ ὕψος τῶν δραματικῶν εἰκόνων.

Κρίσις περὶ Αἰσχύλου. — Ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται πατὴρ τῆς ἑλληνι-
κῆς τραγωδίας· αὐτὸς προσέθηκε τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν, ἐξέτεινε μάλ-
λον τὸν διάλογον καὶ εἰσήγαγε πολλὰς σκηνικὰς βελτιώσεις.

Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή, ἀλλ' ἡ πράξις
αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι φοβερή, πλήρης θρησκευτικῆς βαρύτητος καὶ
ἠθικῶν ιδεῶν, βαίνουσα πάντοτε πρὸς τι τρομερὸν καὶ ἀνελπίτευκτον τέ-
λος κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην. Αὕτη ἡ ἰδέα τῆς μοιραίας ἀνάγκης, ἣτις
ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς Εἰμαρμένης, ὅργανα ἔχουσης τοὺς ἀνθρώπους μετὰ
τῶν παθῶν αὐτῶν, εἶναι ἡ γενικωτέρα τῶν παρ' αὐτῷ φιλοσοφικῶν
δεῶν, πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐμπύτου τῷ ἀνθρώπῳ συναισθήσεως τῆς ἰδίας
ἀδυναμίας. Πρὸς τοῦτοις ἐπικρατεῖ παρὰ τῷ ποιητῇ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶν
ἀνθρώπινον μεγαλεῖον κινεῖ τὸν φθόνον τῶν θεῶν, ὡς καὶ ἡ ἔτις τιμωρίας
τῶν ἀπογόνων ἐπὶ προγεγεννημένῳ ἐγκλήματι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν. Ἡ λύ-
σις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ μακρόθεν παρασκευαζομένη ποικίλλεται τε-
χνικώτατα ἀπαύστως μέχρι τέλους.

Οἱ χαρακτῆρες παρ' Αἰσχύλῳ εἶναι ὑψηλόφρονες, ἀκαμπτοι, πλήρεις
ἰσχυρῆς θελήσεως καὶ γίνανται πολλάκις, ὅταν μάλιστα συγκρούωνται
βιαίως πρὸς τὴν Εἰμαρμένην. Πρὸς τοὺς χαρακτῆρας δὲ τούτους ἀνάλο-
γος εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἥς αἱ λέξεις εἶναι βρεῖαι, μεγαλόφθογ-
γοι καὶ τολμηρῶς πολλάκις ἐσχηματισμένοι.

Ὁ ποιητὴς ἔχει ἰσχυρὰν τὴν ἔμπνευσιν, εὐρεῖαν τὴν φαντασίαν καὶ
αἰρεταίς εἰς μέγα ὕψος. Ἡ ποίησις αὐτοῦ κοσμεῖται δι' εἰκόνων καὶ
μεταφορῶν καταπληκτικῶν, μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀσυνήθων. Ἡ τοιαύτη
δ' ἔκφρασις καὶ ἡ τῶν ιδεῶν πύκνωσις μετὰ τῶν λεκτικῶν δυσκολιῶν
δυσχερύνουσι τὴν κατανόησιν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς
τραγωδίας ὁ Αἰσχύλος ὡς διανοητὴς αὐτῆς κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν,

ἦν καὶ ὁ Ὀμηρος ἐν τῇ διαμνηρώσει τοῦ ἔπους· ὅθεν καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη.

§ 9. Περὶ Σοφοκλέους.

Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Σοφίλλου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 490 π. Χ. ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Ἴππείου Κολωνοῦ παρὰ τὰς Ἀθήνας· ἔζησεν ἐν τῇ λαμπροτάτῃ ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῆς πόλεως ἐν μέσῳ διαπερπῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ποιητῶν, συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου ὑπεδύθη καὶ πρόσωπα τραγωδιῶν ὡς ὑποκριτής. Ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔλαβεν εἰκοσάκις τὰ πρωτεία· τῷ δὲ 440 διὰ τὴν εὐδόκιμον διδασκαλίαν τῆς Ἀντιγόνης ἐξελέγη στρατηγός. Εἰ καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες προσεκάλουν αὐτόν, πρὸς οὐδένα μετέβη ἕνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, ἀλλὰ διέμεινε διαρκῶς ἐν αὐτῇ, γινόμενος καὶ ταμίας τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει συμμαχικοῦ ταμείου. Εἰς τὰ πολιτικὰ δὲν ἀνεμινύετο, ἀλλ' ἦτο ἀκραϊφῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων· κατὰ δὲ τὸν χαρακτήρα ἦτο πρῶτος, εὐσεβής, φιλόφρων, κοινωνικός καὶ διὰ τοῦτο ἀρεστός πᾶσι. Κατηγορηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ἕνεκα οἰκογενειακῶν λόγων ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰοφῶντος ὡς ἄνους, ἠθωώθη ἀναγκοῦς τοῖς δικασταῖς μέρος τῆς τραγωδίας αὐτοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ. Ἀπέθανε τῷ 406, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτόν μεγάλως στήσαντες καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἀνδριάντα χαλκοῦν.

Ἔργα αὐτοῦ.—Ἐκ τῶν 123 ἢ κατ' ἄλλους 130 δραματικῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους σφύζονται πλήρεις ἐπτὰ μόνον τραγωδίαι: Αἴας ὁ Μαισιγοφóρος, Ἡλέκτρα, Οἰδίπους τύραννος, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, Ἀντιγόνη, Τροχίαι καὶ Φιλοκτήτης, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἀποσπασματα. Καὶ ὁ μὲν Αἴας περιέχει τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος μανέντος διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπονομὴν τῷ ὅπλῳ τοῦ Ἀχιλλεύως μετὰ τὸν θάνατον τοῦτου εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἡ δὲ Ἡλέκτρα τὸν φόνον τῆς Κλυταιμῆστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου ἐκδικουμένου τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὁ δ' Οἰδίπους τύραννος τὴν τύφλωσιν τοῦ βασιλέως Οἰδίποδος ἀνακαλύψαντος ὅτι ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ φονεὺς τοῦ πατρὸς καὶ σύζυγος τῆς μητρός· ἐν δὲ τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ὁ τυφλωθεὶς βασιλεὺς παρίσταται ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀντιγόνης εἰς τὸν παρὰ τὰς Ἀθήνας Ἴππειον Κολωνόν· ἐνταῦθα, μετὰ τινὰ ἐπεισόδια δραματικώτατα, ὁ ἀτυχὲς βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὸ ἄλσος

τῶν Εὐμενίδων γίνεται ἄφαντος ἐντὸς τῆς γῆς ἐν μέσῳ φοβεράς βροντῆς. Ἡ δ' Ἀντιγόνη περιέχει τὴν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θηβῶν Κρέοντος καταδικὴν τῆς ὁμωνύμου τῇ τραγωδίᾳ θυγατρὸς τοῦ Οἰδipοδος εἰς θάνατον, διότι παρὰ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἔθαψε τὸν κατὰ τῆς πατρὶδος ἐπελθόντα ἀδελφὸν αὐτῆς Πολυνείκη. Ἐκ δὲ τῶν δύο τελευταίων τραγωδιῶν αἱ μὲν *Τραχίνiai* περιέχουσι τὴν αὐτοκτονίαν τῆς Διῆανείρας, συζύγου τοῦ Ἡρακλείους, ἀκουσίως συντελεσάσης εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας, ἡ δὲ *Φιλοκτήτης* περιέχει τοὺς θρήνους καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος, ἐγκατελειφθέντος ἐν Λήμνῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν εἰς Ἴλιον στρατείαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἀπόπειραν τῆς μεταφοράς αὐτοῦ πρὸς τῆς πύλεως ἐκείνης, ὅπως αὐτὴ κυριευθῇ διὰ τῶν βελῶν τοῦ Ἡρακλείους, ὧν ὁ ἥρωος ἦτο κάτοχος.

Κρίσις περὶ Σοφοκλέους.—Αἱ τεχνικαὶ καινοτομίαι τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ εἶναι ὅτι εἰσήγαγε τὸ δι' ἐνὸς δράματος ἀγωνίζεσθαι καὶ οὐχὶ διὰ τετραλογίας, προσέθηκε τὸν τρίτον ὑποκριτὴν, ἠῤῥησε τὸν χορὸν ἐκ 12 χορευτῶν εἰς 15, ἡλάττωσε τὸ μῆκος τῶν χορικῶν ᾠδμάτων, ἀνέπτυξε μᾶλλον τὴν σκηνογραφίαν καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ θεάτρου καὶ ἀπῆλλαξε τὸν ποιητὴν τῆς ὑποχρέωσης νὰ ᾄδῃ ὑποκριτῆς διὰ πάντων τούτων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς κρίστης ἐσωτερικῆς οἰκονίας, ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία ἔλαβεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν τελειοτάτην μορφήν αὐτῆς.

Ἡ τραγικὴ πράξις παρὰ Σοφοκλεῖ δὲν εἶναι ἀπλή, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ πλήρης ποικίλων καταστάσεων, περιπετειῶν καὶ συγχρούσεων. Κυρία μελέτη τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος παλαιῶν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κωλυμάτων μετὰ λελογισμένης καὶ ἐλευθέρως συνήθως βουλήσεως, ἥτις τιμᾷ αὐτὸν καὶ ὅταν καταστρέφεται. Ἐν δὲ τῇ παλῇ πρὸς τὴν Εἰμαρμένην ὁ ἄνθρωπος παρ' αὐτῷ δὲν ἀγωνίζεται ἀποτόμως καὶ τολμηρῶς, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ συναισθήματος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἠθικῆς εὐθύνης. Ὁ ἥρωος ἐν πολλαῖς τραγωδίαις αὐτοῦ εἶναι ἄνθρωπος ἀνυψωθείς ὑπὲρ τοῦς λοιποὺς διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς κατὰ νόμους ἠθικούς, τοῦτου δ' ἕνεκα περιβάλλεται ὑπὸ ἰδεώδους, κάλλους· ἂν δὲ ποτε παρ' αὐτῷ ἥρωος ἡ ἡρωίδες μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθήκοντων αὐτῶν δεικνύωσιν ἀδυναμίαν τινά, τοῦτο εἶναι οἰκτεῖον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει.

Εἶναι δὲ οἱ χαρακτῆρες παρὰ Σοφοκλεῖ οὐχὶ γιγάντιοι καὶ καταπληκτικοί, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ σύμμετροι, ἐνίαῖοι, πιστοὶ καὶ πλα-

στικοί, ὡς οἱ ὁμηρικοί, ἐξαίρομενοι πολλάκις δι' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ἄλλους· γίνεται δ' οὐχὶ σπανίως ἡ θέσις αὐτῶν δραματικωτάτη διὰ τῆς τραγικῆς εἰρωνείας, ἧς δεξιωτάτην χρῆσιν ποιεῖται ὁ ποιητής.

Καθόλου ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ ἐνότης καὶ συμμετρία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, σωφροσύνη ἢ μεσότης ὑπὸ τῶν παλαιῶν καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαλαμβάνει πολλὴ χάρις, φυσικότης, γλαφυρότης καὶ πάθος. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἔντεχνος, πυκνὴ, ἀκριβὴς καὶ οἰνεῖ λαξευτὴ μετὰ πλουσίων διανοημάτων, λαμπρῶν μεταφορῶν καὶ καλλίστων εἰκόνων.

Αἱ τραγῳδαὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν ὑφ' ὧν διακοσμούνται, ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ τελείως τὰς ποικίλας διαθέσεις καὶ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ τραγικὴ τέχνη, ἀποβαλοῦσα παρ' αὐτῷ τὸ ὑπερφυσικόν καὶ τὸ τιτανικόν τοῦ Αἰσχύλου καὶ προσλαβοῦσα τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν, συμμετρικόν, ἁρμονικόν καὶ ὑψηλόν, εἶναι ἐν ἀπαρμίλλων πνευματικῶν γνωρισμάτων τῶν μεγάλων τοῦ Περικλέους χρόνων.

§ 10. Περὶ Εὐριπίδου.

Ὁ **Εὐριπίδης** ἦτο υἱὸς τοῦ Μνησάρχου καὶ ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῖνι τῷ 480 π. Χ. Ἐπιδοθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀθλητικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν ἐγκατέλειπε ταύτας καὶ ἠκολούθησε τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τῶν σοφιστῶν Προδίκου καὶ Πρωταγόρου, συνεδέθη δὲ διὰ μεγάλης φιλίας καὶ μετὰ τοῦ Σωκράτους· οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Τῶν πολιτικῶν ἀπεῖχε καὶ διῆγεν ἐν μελέταις βίον μονήρη καὶ σοβαρόν, θελων ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, νὰ ζῇ μετὰ τῶν Χαρίτων καὶ τῶν Μουσῶν· ἀλλ' ἐν ταῖς τραγῳδαῖς αὐτοῦ παρατηροῦνται πολλοὶ πολιτικοὶ ὑπαινιγμοί, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι παρηκολούθει τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ κατὰστασιν· ὁ ποιητὴς ἐμίσει τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ τοὺς δημαγωγούς.

Ὁ Εὐριπίδης ἤρξατο ποιῶν δρχήματα ἀπὸ τοῦ 28ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ διηγωνίσθη πρὸς τὸν Σοφοκλέα καὶ ἄλλους τραγικούς, ἀλλὰ σπανίως ἐνίκη· ὡς λέγεται πεντάκις μόνον ἔλαβε τὰ πρωτεῖα. Περί τὰ τέλη τοῦ βίου ἐπορεύθη πρὸς τὸν φιλόμουσον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαον, παρ' ᾧ ἀπέλυσε μεγίστων τιμῶν· ἐκεῖ δέ, ὡς λέγεται, σπαρχθεὶς ὑπὸ κυνῶν ἀπέθανε τῷ 406 καὶ ἐτάφη παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν.

Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις κενοτάφιον, βραδύτερον δ' ἐπὶ Λυκούργου ἀνδρείας ἐν τῇ διονυσιακῇ θεάτρῳ, ὡς καὶ τῶν δύο ἄλλων μεγάλων τραγικῶν.

Ἔργα αὐτοῦ.—Ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν 92 τραγωδίας καὶ σατυρικά δράματα· ἐκ τούτων διεσώθησαν 18 τραγωδίαι καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Κύκλωψ*. Αἱ σφύζονται τραγωδίαι εἶναι αἱ ἐξῆς: *Ἀλκυστις*, *Ἀνδρομάχη*, *Βάκχαι*, *Ἐκάβη*, *Ἑλένη*, *Ἠλέκτρα*, *Ἡρακλεῖδαι*, *Ἡρακλῆς μαϊνόμενος*, *Ἰκέτιδες*, *Ἰππόλυτος*, *στεφανηφόρος*, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αἰδίῳ*, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις*, *Ἴων*, *Μήδεια*, *Ὀρέστης*, *Τρωάδες*, *Φοίνισσαι* καὶ *Ρῆσος*. Ἐκ τῶν λοιπῶν τραγωδιῶν ἀποσπάσματα μόνον σφύζονται.

Ἐκ τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς τραγωδιῶν διακρίνονται ἐπὶ μεῖζονι δραματικῇ τέχνῃ τῶν ἄλλων αἱ ἐξῆς: ὁ *Ἰππόλυτος*, αἱ δύο *Ἰφιγένειαι*, ἡ *Μήδεια* καὶ αἱ *Φοίνισσαι*. Καὶ ἐν μὲν τῇ *Ἰππολύτῳ* παρίσταται ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ Θησέως συκοφαντούμενος ὑπὸ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ Φαίδρας ἐπὶ ἀθεμίτῃ πρὸς αὐτὴν ἔρωτι καὶ ἀποθηνήσκων ἐξ ἄρας τοῦ πατρὸς, ὅστις ὁμῶς κλαίει τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ ἀποκαλυφθείσης τῆς συκοφαντίας· ἡ δ' *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αἰδίῳ* περιέχει τὸν γνωστὸν μῦθον περὶ τῆς θυσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μετ' ἣν ἐπετεύχθη ὁ εἰς *Τροίαν* πλοῦς τῶν Ἑλλήνων· ἐν δὲ τῇ *Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις* ἡ *Ἰφιγένεια* παρίσταται ἰέρεια τῆς Ἀρτέμιδος καὶ μέλλουσα νὰ θυσιάσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τὸν ἐκεῖ μεταβάντα ἀδελφὸν αὐτῆς Ὀρέστην, ἀλλ' ἀναγνωρίσεως γενομένης συναπέρχεται μετ' αὐτοῦ πλήρης χαρᾶς εἰς τὴν πατρίδα· ἢ δὲ *Μήδεια* περιέχει τὴν κατὰ τοῦ Ἰάκχου τρομερὰν ἐκδίκησιν τῆς συζύγου αὐτοῦ Μηδείας, φονευσάσης καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα αὐτῆς πρὸς κορεσμόν ταύτης, ἐπειδὴ ὁ Ἰάκχος ἐγκατέλειψεν αὐτὴν καὶ συνῆψε γάμον μετ' ἄλλης γυναίκος· τέλος αἱ *Φοίνισσαι*, καλούμεναι οὕτω ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐκ παρθένων Φοινισῶν, περιέχουσι τὴν ἔριδαν τοῦ Ἑτακλέους καὶ τοῦ Πολυνείκου περὶ τῆς βασιλείας, τὴν φυγάδυσιν τοῦ δευτέρου εἰς Ἀργος, τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ μετ' ἄλλων ἡγεμόνων κατὰ τῶν Θηβῶν, τὴν ἀλληλοκτονίαν τῶν δύο ἀδελφῶν ἐν μονομαχίᾳ καὶ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ τυφλοῦ Οἰδίποδος, ὃν ἐν τῇ φυγῇ συνοδεύει ἡ Ἀντιγόνη.

Κρίσις περὶ Εὐριπίδου—Ὁ Εὐριπίδης στερεῖται μὲν τοῦ ὕψους τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ ἰδεώδους κάλλους τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶναι τραγικώτερος αὐτῶν. Ὡν βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας περιγράφει λεπτῶς τὰ πάθη αὐτῆς, συνηθέστατα δὲ παρίσθῃ ταῦτα νικῶντα ἐκ λογικῶν ἕνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας· τὸ τοιοῦτον δεικνύει μὲν

πόσον ἀσθενὲς εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ πόσον πραγματικὴ ἡ ἐκδή-
λωσις αὐτῆς, ἀλλ' εἶναι ἡκιστα ἐνισχυτικὸν ἡθικῶς διὰ τὸν θεατὴν.
Ἰσχυρότατον ἐλατήριον πρὸς τραγικὰς πράξεις ὁ ποιητὴς θεωρεῖ τὸν
ἔρωτα, κατὰ τοῦτο δὲ προσεγγίζει τῷ νεωτέρῳ δράματι. Εἰς τὰς γυ-
ναῖκας ἀποδίδει συνήθως πράξεις ἐμπαθεστάτας, ἐπιχειρήματα τολμηρό-
τατα καὶ σχέδια δολιωτάτα· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν γυναικείων χαρακτή-
ρων εἶναι παρ' αὐτῷ ἔξοχα παραδείγματα αὐταπαρνησίας καὶ ἀφοσιώ-
σεως πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν.

Οἱ χαρακτήρες παρ' Εὐριπίδῃ εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπινοι. Οὐχὶ σπα-
νίως τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν ἀτόπως, ἀπαγέλ-
λουσι βήσεις μακρὰς ἐν ῥητορικῷ στόμφῳ, λεπτολογοῦσι δικανικῶς καὶ
μείφονται τοὺς θεοὺς· ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς ῥητορικῆς
καὶ τῆς σοφιστικῆς παιδείας καὶ τῆς τότε καθόλου καταστάσεως τῶν
ἡθῶν ἐν Ἀθήναις, τὸ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκεπτικοῦ πνεύματος τοῦ ποιη-
τοῦ, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς καὶ λαμπρὰς αὐτοῦ φιλοσοφικὰς γνώμας ἐπε-
κλήθη ὁ ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος.

Τὸν μῦθον πολλάκις ὁ Εὐριπίδης πραγματεύεται ἐλευθέρως καὶ αὐ-
θαίρετως, ἡ δὲ πλοκὴ γίνεται παρ' αὐτῷ ἄνευ πολλῆς τέχνης, ἐνότητος
καὶ συμμετρίας τῶν μερῶν, ἐν τισὶ δὲ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ἡ πράξις δὲν
εἶναι ἐνεία. Οἱ πρόλογοι αὐτοῦ, προδιδασκοντες τοὺς θεατὰς περὶ τῆς
ὑποθέσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν λύσιν ὑποδηλοῦντες, μειοῦσι διὰ τοῦτο τὸ
δραματικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ δὲ λύσις, περιπλεκομένη πολλάκις καὶ δύ-
σκολος ἀποβαίνουσα, ἐπέρχεται διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, ὅστις λύει
ἀποτόμως τὰς ἀναφύεσας δυσκολίας. Ὁ χορὸς παρ' αὐτῷ γίνεται ἐνίο-
τε σιωπηλὸς συνένοχος ἐγκλημάτων ἢ πληροὶ τὸ μεταξὺ τῶν ἐπεισοδίων
κενὸν δι' ὥραϊον μὲν ἄσμάτων, ἀλλὰ χαλαρῶς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν συν-
δεομένων.

Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι σαφὴς καὶ μεστή χάριτος, ἐν πολλαῖς
δὲ τραγωδίαις αὐτοῦ διακρίνονται διηγήσεις ἐναργέσταται καὶ περιγρα-
φαὶ ζωηρόταται καὶ γραφικώταται.

Ὁ Εὐριπίδης διὰ τοὺς νεωτερισμοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ
καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀναλύσεως, μεθ' ἧς ἀνατέμνει τὴν ἀνθρωπί-
νην ψυχὴν, θεωρεῖται ὁ ἀρχαιότατος πρόδρομος τοῦ νεωτέρου θεάτρου.

§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν.

"Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.

Συγκρίνων τις τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς γενικῶς καὶ συντόμως ἐν τῇ ἐξέλιξει τῆς τραγικῆς τέχνης ἀνευρίσκει πρὸς αὐτοῖς τρεῖς κυρίους χαρακτῆρας : τὸν ὑψηλόν, τὸν μέσον καὶ τὸν μαλακόν· καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐκπροσωπεῖ ὁ Αἰσχύλος, ποιῶν τὰ πρόσωπα τῶν τραγωιδιῶν αὐτοῦ ὑπεράνθρωπα καὶ καταπληκτικά, τὸν δὲ δεύτερον ὁ Σοφοκλῆς, ποιῶν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα ἔδει νὰ ᾧσι, καὶ τὸν τελευταῖον ὁ Εὐριπίδης· ὅστις παρέστησεν αὐτὰ τοικῶτα, οἷα πραγματικῶς εἶναι. Ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τῶν Ἑλλήνων μορφώσεως, διότι δι' ἁρμονικωτάτου συνδυασμοῦ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς μιμικῆς ἐξετυλίσαντο, ἐν ἱεραῖς μάλιστα ἡμέραις, πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν ὕψιστα προβλήματα τοῦ ἀθροίνου βίου, ἢ δ' Ἑλλὰς μετὰ τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἡρώων παρίσταντο οἷον εἰς ζῶσα ἐν ἐθνικῇ καὶ ὑπερόχῃ δράσει.

Σύγχρονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν τινες ἐπιτυχῶς διηγωνίσθησαν πρὸς αὐτούς. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐριπίδου ἡ τραγικὴ τέχνη ἔβαινε παρακμάζουσα, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῆς παρήγον μὲν πληθὺν δραμάτων, ὧν ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν, ἄλλ' ἀπελείποντο πολλὰ τῶν μεγάλων τραγικῶν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν· τούτων ἄξιον μνηεῖς εἶναι ὁ Ἴων, ὁ Ἀχαῖός, ὁ Ἰοφῶν καὶ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος, ὁ Ἀγάθων καὶ Εὐριπίδης ὁ νεώτερος.

§ 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία εἶναι μίμησις ταπεινῶν καὶ γελοίων πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς ἐλαττώματα καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων· μέσον δ' αὐτῆς πρὸς καταδείξιν τοῦ γελοίου καὶ τοῦ ταπεινοῦ εἶναι τὸ σκῆμμα καὶ σκοπὸς ἡ ἥθικὴ τῶν θεατῶν βελτίωσις.

Ἐγεννήθη δ' ἡ κωμωδία, ὡς καὶ ἡ τραγωδία, ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἐορτῶν. Ἀγομένων δηλονότι τῶν κατ' ἀγροὺς Διονυσίων οἱ δημόται ἐτέλουν πομπὴν ἐπὶ τῇ γεύσει τοῦ νέου οἶνου ἐρχόμενοι πρὸ ναοῦ ἢ βωμοῦ τοῦ Διονύσου ἐν εὐθυμίᾳ καὶ παιδιαίᾳ· ἐνταῦθα ἔθυσον καὶ εὐχολοῦντο, μετὰ δὲ ταῦτα ἢ ἐκεῖ μένοντες ἢ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιφερόμενοι ἤδον

διονυσιακά τινα ἄσματα ἐνθουσιωδῶς καὶ ἀνεμνέως ὀρχούμενοι, κατὰ μίμησιν τῶν Σατύρων, ἀπέτεινον σκώμματα κατὰ παρόντων καὶ ἀπόντων ἢ τοιαύτη πομπὴ ἐκαλεῖτο κῶμος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ δι' ὥδης ὄνομασθη ἢ κωμωδία. Μερρωθέντος δὲ τοῦ χοροῦ τοῦ κώμου τεχνικῶς εἰς τῶν ἐν αὐτῷ ἐξῆρχε τῶν διονυσιακῶν ἄσματων· τοῦτον ἐν Μεγάροις ὁ Σουσαρίων (570 π. Χ.) μετέβαλεν εἰς ὑποκριτὴν καὶ ἔδωκε τὴν πρῶτην ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμωδίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐμρφώθη ἡ κωμωδία διὰ τοῦ Ἐπιχάρμου (544—454), τεχνικώτερον μάλιστα διὰ τὸ ὅξυ καὶ σκωπτικὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς πνεῦμα.

§ 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμωδίας ἐν Ἀττικῇ.

Ἡ κωμωδία, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τοῦ Σουσαρίωνος ἐν ἡτελεῖ καταστάσει, ἤρξατο βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη διὰ σειρᾶς κωμικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 430 προσπαρεσκευάσαν τὴν ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν αὐτῆς· τούτων ἐπισημότεροι ἐγένοντο ὁ Κράτης, ὁ Κραῖνος καὶ ὁ Εὐπολις, τῶν κωμωδιῶν τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα μόνον σωζονται.

Καὶ ἡ κωμωδία, ὡς ἡ τραγωδία, διαίρεται εἰς μέρη κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Ἰδιάζον ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ παράβασις, ἣτις εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν πάροδον ἄσμα τοῦ χοροῦ, καὶ ἐν ᾗ, τῶν ὑποκριτῶν ἀπερχομένων, οἱ χορευταὶ ἔβαινον παρὰ τοὺς θεατὰς (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα παράβασις) ἐντὸς τῆς ὀρχήστρας. Ἡ παράβασις, οὕσα ὁ πρῶτος πυρρὴν τῆς κωμωδίας, περιέχει συνήθως αἰσθήματα καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος.

Οἱ ὑποκριταὶ εἶναι τρεῖς ἐπίσης, ὡς ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ὑποδύμενοι πολλὰ πρόσωπα, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐξ 24 χορευτῶν φερόντων καταλλήλους προσωπίδας, ὡς καὶ οἱ ὑποκριταί, καὶ εἶναι θορυβώδης καὶ παράφορος, ἔχων ἐνίοτε τὸ κυριώτατον μέρος τῆς δράσεως ἢ ἐνδυμασία δ' αὐτοῦ εἶναι ποικίλη καὶ παραδόξος καὶ οὐχὶ σπανίως φανταστικῇ ἢ δὲ ὀρχησις αὐτοῦ, ζωηρά, ταραχώδης καὶ οὐχὶ σεμνή οὕσα, καλεῖται κόρδαξ.

Γλῶσσα τῆς κωμωδίας εἶναι ἡ ἀττικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, μετὰ ταῦτα δὲ προοκολουεῖ τῇ καθόλου πορείᾳ τῶν γράμμάτων. Τὰ μέτρα τῆς

κωμωδίας εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τὰ τῆς τραγῳδίας, ἀλλὰ μετὰ μείζονος ποικιλίας καὶ ρυθμῶν ζωηροτέρων καὶ γοργοτέρων.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ κωμωδία διαίρεται εἰς τὴν Ἀρχαίαν ἢ Ἀττικὴν, τὴν Μέσην καὶ τὴν Νέαν.

§ 14. Περὶ τῆς Ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμωδίας.

Τῆς Ἀττικῆς κωμωδίας θέμα εἶναι τὰ ἦθη τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν προσώπων αὐτῶν, αἱ θεωρίαι τῶν σοφιστῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς· τούτων τὰ τρωτὰ μέρη ὁ ποιητὴς διακωμῶδει μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ σφοδρότητος.

Ἡ οἰκονομία αὐτῆς εἶναι ἀπλή, ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι ἐν αὐτῇ εἶναι πλήρεις χάριτος, λεπτότητος καὶ εὐτραπελίας μετὰ λίαν τολμηρῶν καὶ ἐλευθέρων ἐκφράσεων, μεταφορῶν καὶ εἰκόνων· ἡ παρωδία ἀφθονεῖ ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ χορὸς περιλαμβάνει τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς κωμωδίας δίδων πολλὰκις τὸ ὄνομα εἰς αὐτήν. Οὐσιωδέστατον γνῶρισμα αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ ὀνομαστικὴ διακωμῶδῆσις προσώπων, ἰδίᾳ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, τοῦτο δὲ γίνεται κυρίως ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀκράτου ἐλευθερίας.

§ 15. Περὶ Ἀριστοφάνους.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 452 π. Χ., ἀνῆκε δ' εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα καὶ ἦτο ἐνθουσιώδης λάτρης τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος ἐν τῇ πόλει, πρότυπον ἔχων τοὺς ἄνδρας τῶν περσικῶν πολέμων. Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀνεδείχθη θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης. Τὰς πρώτας αὐτοῦ κωμωδίας ἐδίδασκεν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὑπὸ τῷ ὀνόματι ἄλλων· σκώψας δ' ἐν μιᾷ τούτων τὸν δημαγωγὸν Κλέωνα διέτρεξε μέγαν κίνδυνον. Ἦτο βαθὺς γνώστης καὶ τῆς λυρικῆς καὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ἡγαπᾶτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τῷ 405 ἔστειλαν αὐτὸν διὰ κλάδου τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας ἀπέθανε τῷ 385.

Αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ. — Ἐκ τῶν 44 ἢ κατ' ἄλλους 54 κωμωδιῶν αὐτοῦ διεσώθησαν πλήρεις ἑνδεκα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα. Ἐκ τῶν σφζομένων κωμωδιῶν τέσσαρες μὲν εἶναι πολιτικαί: Ἀχαρνῆς, Ἰππῆς, Εἰρήνη καὶ Λυσιστράτη· ἐν ταύταις, πλὴν τῶν Ἰππέων, ἐν οἷς

σκόπεται ἡ ἀχαλίνωτος ὀχλοκρατία ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Κλέωνος, ὁ ποιητὴς διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὑπερμικεῖ τῆς εἰρήνης· ἕτεροι τέσσαρες εἶναι κοινωνικάι· αἱ Νεφέλαι, στιγματίζουσαι τὴν σοφιστικὴν παιδείαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους, ὃν ὁ ποιητὴς παρεγνώρισε, οἱ Σφήκες, ἐν οἷς διακωμωδεῖται ἡ μανία τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ δικάζειν, αἱ Ἐκκλησιάζουσαι, σατιρίζουσαι ἀτόπους φιλοσοφικὰς θεωρίας περὶ πολιτείας καὶ κοινοκτημοσύνης, καὶ ὁ Πλούτος, οὗ ἡ κυρία ἰδέα στρέφεται περὶ τὴν διανομὴν τοῦ πλοῦτος οὐχὶ τυφλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κωμωδιῶν δύο μὲν εἶναι καλολογικάι, αἱ Θεομοφορίζουσαι, ἐν αἷς σκόπεται ὁ μαλακὸς χαρακτὴρ τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας μῖσος αὐτοῦ, καὶ οἱ Βάτραχοι, ἐν οἷς κρίνεται ἡ δραματικὴ τέχνη τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, μία δὲ πολιτικὴ ἅμα καὶ κοινωνικὴ, οἱ Ὀρνίθες, ἐν οἷς φέγεται ἡ τότε καθόλου κακὴ κατάστασις τῆς πόλεως, μάλιστα δὲ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς πολιτικὴ.

Κρίσις περὶ Ἀριστοφάνους.—Αἱ κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἔχουσι μὲν πάντοτε αὐστηρὰν τεχνικὴν πλοκήν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα εἶναι πλήρεις πνεύματος, ἀττικοῦ ἁλματος, ποιήσεως λαμπρᾶς καὶ γλώσσης καλλίστης. Ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πολιτικὴ ἀθλιότης, αἱ κακίαι καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας, ἡ κατὰ πτωσις τῆς τραγωδίας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως, αἱ σαθεαὶ τῶν σοφιστῶν θεωρίαι σατιρίζονται ὀριμύτατα ὑπ' αὐτοῦ μετὰ λόγου εὐστρόφου, εὐθυμίας σπινθηροβολούσης καὶ χάριτος ἀπαραμίλλου. Ἐν γένει δὲ ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγωνίζεται ν' ἀναχατίσῃ τὴν πανταχοῦ εἰσχωρηθασάν εἰς τὴν πόλιν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν διαφθοράν· πρὸς τοῦτο στιγματίζει καυστικώτατα τὸ παρὸν καὶ ἐγκωμιάζει πολλάκις τὸ ἐγδοξον παρελθόν.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ποικίλον· λογοπαίγνια, λέξεις τολμηρῶς ἐσχηματισμέναι ἢ ἐκτενέσταται κατ' ἰδιότροπον καὶ κωμικὴν σύνθεσιν, δεξιωτάτη μίμησις τῶν διαλέκτων καὶ φωνῶν ζῶων, ἐκφράσεις ζωηρόταται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις λίαν ἀνειμέναι, κοσμοῦσι τὰς κωμωδίας αὐτοῦ· ἡ δὲ ποίησις αὐτοῦ, ἐν τοῖς λυρικοῖς μάλιστα μέρεσι, ἐξικνεῖται πολλαχοῦ εἰς ὕψιστον κάλλος δι' ἐξόχου ἐμπνεύσεως καὶ λαμπρᾶς μετρικῆς καὶ ρυθμικῆς μορφῆς.

§ 16. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας.

Ἡ Μέση κωμωδία, ἀκμάσασα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαϊρώνειᾳ μάχης, δὲν ἔχει τὴν παρρησίαν οὐδὲ τὰ προσωπικὰ σκώμματα τῆς Ἀρχαίας. Κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἀπεικόνισις ἡθῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπιτηδεύματα ἢ εἰς ὠρισμένους κοινωνικὰς τάξεις, οὗτω δ' ἀποκλείεται ἔξ αὐτῆς ὁ δημόσιος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος· ἀλλ' ἡ πλοκή ἐν αὐτῇ εἶναι λίαν τεχνική, τὸ δὲ σκῶμμα λεπτὸν καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ ἄφθονοι. Ἡ παράδοσις λείπει, ἔτι δὲ καὶ ὁ χορὸς, διότι ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πλούτου δὲν εὗρισκοντο χορηγοὶ πρὸς προπαρασκευὴν αὐτοῦ· ἡ μετρικὴ ποιικιλία μειοῦται καὶ ἡ γλῶσσα γίνεται ἀπλουστερά καὶ πλήρης ῥητορικῶν σχημάτων. Πλὴν ἀποσπασμάτων, οὐδεμία κωμωδία διεσώθη μέχρις ἡμῶν πλήρης ἐκ τῆς Μέσης κωμωδίας, ἥς διασημότετοι ποιηταὶ ἐγένοντο Εὐβουλος ὁ Ἀθηναῖος (περὶ τὸ 376 π.Χ.), Ἀντιφάνης ὁ Καρύστιος (407—333) καὶ Ἀλεξὺς ἐκ Θουρίων ὀλίγῳ νεώτερος αὐτοῦ.

§ 17. Περὶ τῆς νέας κωμωδίας.

Ἡ Νέα κωμωδία κατὰ μὲν τὸν χρόνον ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς περιόδου ταύτης τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἀλλ' ἐπειδὴ συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιήσιν δὲν δύναται ν' ἀποχωρισθῇ ταύτης. Οὗτα μεταρρῦθμισις τῆς Μέσης ὑπὸ νέαν μορφήν, ἔξ οὗ καὶ Νέα καλεῖται, θέμα ἔχει χαρακτηρηκὰ καὶ πάθη ἀνθρώπων, εἶναι δηλαδὴ ἡθοιογραφική, ἥκιστα ἐπεμβαίνουσα εἰς τὰ τοῦ δημοσίου βίου. Πρόσωπα αὐτῆς εἶναι ἄστωι, φιλάργυροι, ἀθηφάγοι, δοῦλοι· πανοῦργοι, σκαιοὶ χωρικοί, νεόπλουτοι ἀλαζόνες κλπ. Ἡ μίμησις τοῦ Εὐριπίδου ἐν αὐτῇ εἶναι ἄφθονος ὡς πρὸς τὸ γνωμολογικὸν μέρος. Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως εἶναι λίαν τεχνική, ἀλλὰ λείπει ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις, ἡ δὲ γλῶσσα εἶναι ψυχρά, ἐπιτηθευμένη καὶ κοινή.

Οἱ ποιηταὶ τῆς Νέας κωμωδίας ὑπῆρξαν πολυάριθμοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπώλοντο καὶ μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν. Περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν δύναται νὰ σχηματισθῇ ἰδέα ἐκ τῆς μιμήσεως ἢ τῆς μεταφράσεώς τινων ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων κωμικῶν Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

Διασημότετος πάντων τῶν κωμικῶν τῆς Νέας κωμωδίας ἐγένετο

Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος (342—290 π.Χ.) ἐξ εὐγενῶν γονέων καταγόμενος καὶ λίαν εὐπορὸς ὢν τὴν τέχνην τῆς κωμωδίας ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ἀλέξιδος· ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικῶς ἐπαιδεύθη ἐν ἀναστρόφῃ πρὸς τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Ἐπίκουρον. Μεγίστη εὐφυΐα, δξεία ἀντίληψις, εὐστοχία ἐν τῇ εὐρέσει καὶ πιστὴ τοῦ βίου ἀντιγραφὴ διέκρινον τὰ ἔργα αὐτοῦ κοσμούμενα καὶ ὑπὸ ὠραίων γυναικῶν. Ἐκ τῶν 105 κωμωδιῶν, ἃς ἔγραψεν, σφύζονται ἀποσπάσματα μόνον, αὐξηθέντα διὰ τῶν πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐν Αἰγύπτῳ ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις, δι' ὧν καὶ νέα κωμωδία αὐτοῦ ἐγνώσθησαν.

Ὁ Μένανδρος ἐγένετο ὁ προσφιλέστατος τῶν κωμικῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις, ὧν πολλοί, Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἀνεφέροντο εἰς τοὺς στίχους αὐτοῦ· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἡγείραν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῇ διονυσιακῇ θεάτρῳ.

Σύγχρονοι τοῦ Μενάνδρου ὑπῆρξαν ὁ Φιλῆμων ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ ὁ Δίφιλος ἐκ Σινώπης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Ἄρχαι τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ εἶδη αὐτοῦ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ ποίησις παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἐξυπηρέτει πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην μέχρι τοῦ ΣΤ'. π.χ. αἰῶνος, ὅτε εἰς τὴν λογοτεχνίαν αὐτῶν εἰσῆλθε καὶ ὁ πεζὸς λόγος. Αἰτία τῆς βραδείας ἐμφάνσεως αὐτοῦ εἶναι κυρίως, διότι τὸ ἔθνος πρὸ τοῦ χρόνου τούτου διερχόμενον τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν καὶ ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῆς φαντασίας μάλιστα ἀγόμενον ἠρέσκετο εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον καὶ ὑπῆρχον μὲν δείγματα τινὰ πεζοῦ λόγου πρὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος, ὡς ἐπιγραφαὶ διάφοροι, ἀναγραφαὶ τοῦ γένους καὶ τῶν πράξεων βασιλέων καὶ ἀρχόντων, συνθήκαι, νόμοι καὶ ἄλλαι δημόσιαι πράξεις, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐχαράσσεται ἐπὶ λίθων ἢ μεταλλῶν, ἢ ἐγράφετο ἐπὶ ξυλίνων πινακίων καὶ διφθερῶν ἢ καὶ παπύρου, ἀλλὰ τὰ δείγματα ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι σπουδαῖον λογοτεχνικὸν μνημεῖον. Ἡ τεχνικὴ μόρφωσις τοῦ πεζοῦ λόγου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος, ὅτε τὸ ἔθνος, ἕνεκα τῆς μεγάλης τότε ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, ἧς κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ κρίσις καὶ ἡ τάσις πρὸς πρακτικώτερον βίον· τότε ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ μορφώσῃ ἔκτος τοῦ κύκλου τῆς ποιήσεως τρόπον λεκτικοῦ ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκριβέστερον πρὸς διατύπωσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ διατήρησιν τῶν προτέρων γεγονότων· οὕτω δ' ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἡ τεχνικὴ μορφή τοῦ πεζοῦ λόγου, εἰς οὗ τὴν ἀνάπτυξιν συνετέλεσεν ἡ εὐρυτέρα διάδοσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγὴ τοῦ παπύρου.

Ἀλλὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ὁ πεζὸς λόγος διήνησε μετὰ πολλοῦ κόπου, παλαιῶν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιητικὸν καὶ τῆς προσηλωσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τοῦτον κατὰ ποικίλων γλωσσικῶν δυσκολιῶν καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἔτι ποιητικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ μόρφωσις αὐτοῦ ἅμα ἀρξαμένη προέβαινε κανονικῶς.

Ὡς δ' ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ πρώτη ὥθησις ἐδέχθη ὑπὸ τῶν Ἰωνῶν διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὰ πρῶτα δοκίμια αὐτοῦ συνετάχθησαν ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλ' ἡ διαλέκτος αὕτη διετέλει οὕσα ἡ τοῦ πεζοῦ λόγου γλῶσσα μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν εἰσαγωγῆς καὶ ἐπικρατήσεως τῆς ἀττικῆς.

Τὰ διαμορφωθέντα δὲ τρία εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ Ἱστοριογραφία, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ῥητορεία ἀντιστοιχοῦσιν ὑπὸ τινος ἐπόψεως πρὸς τὰ τρία ποιητικὰ εἶδη. Καὶ ἡ μὲν Ἱστοριογραφία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔπος διὰ τὴν διηγηματικὴν μορφήν, ἣτις εἶναι κοινὸν γνώρισμα ἀμφοτέρων, ἡ δὲ φιλοσοφία πρὸς τὴν λυρικὴν διὰ τὸ υποκειμενικὸν τῆς σκέψεως, ἔπερ ἐν ἀμφοτέραις ὑπάρχει, ἡ δὲ Ῥητορεία πρὸς τὸ δράμα διὰ τε τὴν ἐπὶ κρίσιν καὶ τὸν ἐναγώνιον λόγον, ἅτινα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰ δύο ταῦτα εἶδη.

Α΄) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λογογράφοι.

Πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἱστοριογραφίας ἐν πεζῷ λόγῳ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐξεπλήρου ἡ ἐπικὴ ποίησις, καὶ μάλιστα τὸ κυκλικὸν ἔπος, ἐν μυθῳδῇ καὶ φανταστικῇ διηγήσει. Τὰ πρῶτα ἱστορικὰ δοκίμια συμπίπτουσι τῇ μορφῷ τοῦ πεζοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος π. Χ., ὅτε πρῶτοι οἱ Ἴωνες ἤρξαντο ἐρευνῶντες τὴν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀκατέργαστον καὶ διεσπασμένην ἱστορικὴν ὕλην, τὴν περιεχόμενῃ ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς, τοῖς χρονικοῖς, ταῖς συνθήκαις καὶ ἄλλοις δημοσίοις ἐγγράφοις, ὡς ἀνωτέρω ἐρήθη ἐκ ταύτης ἡντλοῦν στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν διαφόρων γεγενότων· ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προσέθετον εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ προφορικῶν παραδόσεων ἢ ἢ τὰς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως διὰ περιηγήσεων γνώσεις αὐτῶν. Ἦσαν δὲ συνήθως τὰ ἔργα αὐτῶν ἢ μυθικαὶ διηγήσεις, ἰδίᾳ γενεαλογίαι ἡρώων, ἢ ποικίλαι ἐντυπώσεις ἐκ θαυμασίων περιηγήσεων ἢ ἱστορικαὶ ἐκθέσεις περὶ κτίσεως πόλεων.

Οἱ ἐπιδοθέντες εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραφεῶν ἐκλήθησαν λογο-

γράφοι, ἤτοι γράφοντες λόγους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δι' ἔπους τὰς ἀφηγήσεις ποιούμενους. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἄτεχνα καὶ πλήρη λέξεων καὶ φράσεων ποιητικῶν, διὰ τοῦτο δ' ἀποτελοῦσι μετὰδασιν ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰς τὸν πεζόν.

Ἀφηγοῦντο δ' οἱ λογογράφοι τὸ θέμα αὐτῶν κυρίως πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνώστων, μὴ χωρίζοντες διὰ κριτικοῦ πνεύματος τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθώδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἱστορία, καίπερ ἐν τῇ χαρίεσσι καὶ ἡδέϊα ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, οὔτε ἔθνικὴ οὔτε ἐπιστημονικὴ οὔτε ἐντεχνος ἦτο· αἱ τεχνικαὶ περίοδοι, ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ λογικὴ ἀνάλυσις, ὡς καὶ αἱ ποικίλαι συνδέσεις, αἵτινες εἶναι κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ πεζοῦ λόγου, ἦσαν ἀδιαμόρφωτοι ἔτι ἐν αὐτῇ.

Τὰ ἔργα τῶν λογογράφων, οἵτινες ἔθεσαν τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας, πρῶτῳ μὲν ἀπώλοντο ἕνεκα τῆς μετὰ ταῦτα ἐμφανίσεως τελειότερων ἱστορικῶν συγγραμμάτων, μόνον δ' ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν. Διασημότεροι ἐξ αὐτῶν, πολυαριθμῶν γενομένων, ὑπῆρξαν Κάδμος ὁ Μιλήσιος, γράψας κτίσιν Μιλήτου, Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος, γράψας μυθικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῶν τρωικῶν, Ἐκαταῖος, Μιλήσιος καὶ οὗτος, συγγράψας Γενεαλογίας μυθικὰς καὶ Περίοδον γῆς καὶ γενόμενος πατὴρ τῆς ἑλληνικῆς γεωγραφίας, Χάρων ὁ Λαμψακηνός, γράψας περὶ πολλῶν ξένων χωρῶν καὶ προσθεὶς σύγχρονον ἑλληνικὴν ἱστορίαν, μάλιστα δὲ τῶν περσικῶν πολέμων, οὗ ἕνεκα θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Ἡροδότου, καὶ Ἑλλάνικος ὁ Μυτιληναῖος ζήσας κατὰ τὸν Ε'. αἰῶνα· οὗτος γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ Ἀιθίδα, ἥτοι ἄττικὴν ἱστορίαν, ἀνήκει μὲν εἰς τοὺς λογογράφους, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διηγήσεως ἀποτελεῖ μετὰδασιν εἰς τοὺς ἱστορικούς· οὗτοι, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου πρώτου, ἐνεβάθυνον μάλλον τῶν λογογράφων εἰς τὸ θέμα αὐτῶν, κρίνοντες τὰ γεγονότα μετὰ μείζονος προσοχῆς καὶ ἀκριβείας, ἐπιδιδόνοντες τὴν ἀλήθειαν καὶ τεχνικώτερον τὴν ὕλην διατάσσοντες.

§ 2. Περὶ Ἡροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη ἐν Ἀλικαρνασσὶ τῷ 484 π. Χ. ἐκ πλουσίου καὶ εὐγενοῦς οἴκου. Εἰς τὴν παιδείαν αὐτοῦ πολὺ συνετέλεσεν ὁ ἐπικὺς ποιητὴς καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Πανύσιος· τοῦτον βραδύτερον ἐφό-

νευσεν ὁ τύραννος τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Λύγδαμις ἐν τινι στάσει, ἥς μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις διὰ τὰς ἐσωτερικὰς ταύτας στάσεις τῆς πατρίδος ἔφυγεν ἐξ αὐτῆς. Ἐπανελθὼν δ' ὀλίγον ὕστερον ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ κατώρθωσε τοῦτο, ἀλλ' ἔνεκεν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ φθάνου τῶν συμπολιτῶν κατέλιπε τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προῖβη εἰς τὰς μεγάλας, δυσχερεῖς καὶ δαπανηράς αὐτοῦ περιηγήσεις ἀνά τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην, συλλέγων πλείστας καὶ ποικίλας ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς εἰδήσεις εἴτε ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νῶν τῶν πόλεων εἴτε παρὰ λογίων καὶ ἱερέων τῇ βοηθείᾳ ἐρμηθένων καὶ ὁδηγῶν· ταύταις προσέθηκε καὶ τὰς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐγγινώσκεν ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ τῶν λογογράφων, μάλιστα περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τὴν ὕλην ταύτην συλλέγων ἐταξινόμει διαρκῶς· ἐν ἔτει δὲ 445 ὧν ἐν Ἀθήναις συνῆψε φιλίαν μετὰ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀνέγνωσε δὲ δημοσίᾳ ἐν τῷ Ὠδεῖῳ κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα μέρη τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ συγγραφῆς, ἐν οἷς ἐξόμνει τὴν δόξαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, δι' ὃ γενναίως ἀντημείβετο. Ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν πανελλήνιον ἀποικίαν εἰς Θουρίους, ταύτης μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις εἰς Ἀθήνας ἐπανῆλθεν ἀρχομένου μόνον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ συνέταξε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου ἐν Θουρίοις, ἀλλ' ἀμφιβόληται κατὰ ποῖον ἔτος καὶ ἐν τίνι τόπῳ ἀκριβῶς ἀπέθανε.

Περιεχόμενον καὶ σκοπὸς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.—Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου, διαιρεθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων εἰς ἐννέα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν Μουσῶν, περιλαμβάνει δύο μεγάλα τμήματα· τὸ πρῶτον (βιβλ. 1—4) περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν τῶν συγχωνευθέντων ἐν τῇ περσικῇ δυναστείᾳ ἢ καταπολεμηθέντων ὑπ' αὐτῆς· οὕτω δ' ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Λυδῶν, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Σκυθῶν μετὰ περιέργων διηγήσεων περὶ τῶν ἡθῶν καὶ καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν θαυμασίων φαινομένων ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν· ἀναφέρει δ' ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν τούτων, διότι μέλλων νὰ διηγηθῇ μετ' ὀλίγον τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, θέλει νὰ γνωρίσῃ αὐτοῖς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἦλθον εἰς ἐπαφὴν. Τὸ δὲ δεύτερον τμήμα (βιβλ. 5—9), ὅπερ καὶ ἀλλίον συντεταγμένον εἶναι

καὶ δραματικώτατον, περιέχει τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους· οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ἐν τῇ ἀρρηγῇ τῶν ὁποίων διαφαίνεται ἡ μεγίστη φιλοπατρία τοῦ συγγραφέως, ἐκτίθενται μετὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτῶν περιπετειῶν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων (510) μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ (478)· φαίνεται δ' ὅτι τὸ ἔργον ἔμεινεν ἐνταῦθα ἀτελεές ἐνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἱστορικοῦ.

Διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ὁ Ἡρόδοτος ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἰτία καὶ τὴν πορείαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βρεβάρων ἢ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν μετασχόντων αὐτοῦ ξένων ἐθνῶν. Ὁ ἀγὼν οὗτος ἀρξάμενος, ὡς ἐπιστεύετο, ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων κατὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον καὶ συνεχισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κροίσου τὸ πρῶτον καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ἔλαθε πέρας διὰ τοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων.

Κρίσις περὶ Ἡροδότου.—Ὁ Ἡρόδοτος, κρίνων ἀπὸ θρησκευτικῆς μᾶλλον ἀποψέως τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πιστεύει ὅτι ἐν ταῖς τύχαις τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἐνεργεῖ θεία δύναμις, ἀρχουσα τοῦ παντός ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὀρίζουσα τοῖς ἀνθρώποις ὅρια, ἅτινα δὲν ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ υπερβῶσιν· αὕτη τοῦς μὲν ἐκτρεπομένους τούτων τιμωρεῖ αὐστηρῶς, τοῖς δ' ἀδικουμένοις ἀποδίδωσι θάττον ἢ βράδιον τὸ δίκαιον· ἡ τιμωρὸς αὕτη δύναμις λέγεται παρ' αὐτῷ *φύθος τοῦ θείου*, παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς Ἑλλήσι *νέμεσις*· παραδείγματα δὲ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ πρόκεινται ἡ ταπεινώσις τοῦ Κροίσου ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ ἡ τοῦ Ξέρξου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἡρόδοτος παραδέχεται προσέτι ὅτι τὸ θεῖον τιμωρεῖ τὰ προγονικὰ ἀμαρτήματα καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους καὶ θεωρεῖ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἀσθενῇ καὶ μάταια, τὴν δὲ θεῖαν βούλησιν ἐκδηλουμένην τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐκτάκτων φαινομένων καὶ χρησμών. Καὶ πολλὰ μὲν τῶν πραγμάτων διηγέται ἀβασανίστως ἐνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων ἐπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἐνεκα ἐσφαλμένων εἰδήσεων παρ' ἄλλων μεταδοθεισῶν αὐτῷ· ἀλλ' ἐν πολλοῖς φαίνεται ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ, ἐπικυρουμένη καὶ σήμερον διὰ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν, τοπογραφικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐρευνῶν.

Ἡ διήγησις διακρίπτεται μὲν ἐνιαχοῦ ὑπὸ χαριέντων ἐπεισοδίων καὶ μυθῶδων ἀφηγήσεων, ἀλλ' ἀναλαμβάνεται πάλιν πλήρης ἡδύτητος, ἀπλότητος καὶ ἐνεργείας, ἀπυκνίνουσα λίαν ἐπαγωγὸς καὶ ἀποτελοῦσα

λαμπρὸν λογοτέχνημα. Αἱ παρ' αὐτῷ δημηγορίαι, φέρουσαι πολλάκις τύπον διχολογικόν, δὲν ἀπεικονίζουσιν, ὡς παρὰ Θουκυδίδη, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἐνδομύχους σκέψεις τῶν ἀγορευόντων προσώπων, ἀλλ' ἐκφράζουσι μᾶλλον γενικὰ ἀξιώματα ἠθικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἐννοίας μετὰ ποιητικοῦ μᾶλλον ἢ ῥητορικοῦ κάλλους.

Γλῶσσα τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἡ νέα Ἰωνικὴ, ἐπικρατεῖ δ' ἐν αὐτῇ ἡ κατὰ παράταξιν σύνταξις· ἡ σύνθετος περιοδολογία εἶναι ἀσθενής.

Καίτοι δ' ὁ Ἡρόδοτος ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τοὺς λογογράφους κατὰ τὸ λεκτικόν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει μεγάλως τούτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, διότι τὸ ἔργον αὐτοῦ οὐ μόνον μετὰ μείζονος ἀκριβείας καὶ κριτικῆς τῶν πραγμάτων ἐρεύνης ἐγράφη, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθικὴν μόρφωσιν, μὴ ἀποβλέπον εἰς τὴν τέρψιν μόνον τῶν ἀναγνωστών· καὶ στερεῖται μὲν βαθύτητος ψυχολογικῆς καὶ ἐκθέσεως ἐπιστημονικῆς, ἀλλ' εἶναι ἡ πρώτη ἐθνικὴ ἱστορία καὶ τὸ πρῶτον λαμπρὸν ὑπόδειγμα τοῦ ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ὀραϊώτατος καρπὸς τοῦ φθίνοντος ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ἣν στιγμήν μὲν εὐρωστώτερον καὶ δραστηριώτερον παρασκευάζεται νὰ κυριαρχήσῃ τὸ αἰττικὸν πνεῦμα.

Διὰ τοῦ Ἡροδότου ἡ ἐλληνικὴ ἱστοριογραφία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν, δικαίως δ' οὗτος ἐκλήθη πατὴρ τῆς ἱστορίας.

§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.

Ὁ Θουκυδίδης, υἱὸς Ὀλόρου, ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἐγεννήθη περὶ τὸ 470 π. Χ. Τὸ γένος αὐτοῦ πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἦτο ἐπίσημον. Ἠκερῶσατο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος καὶ ἀνεστράφη μετὰ πολλῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῶν περικλείων χρόνων, καὶ ἡ τότε ἀκμὴ τῆς πόλεως ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις συνετέλεσεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ. Κεκτημένος μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐν Σιαπτῇ Ἰλῇ τῆς Θράκης εἴτε ἐκ τῶν προγόνων εἴτε ἐκ τῆς γυναικὸς διέμενε πολλάκις ἐκεῖ καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐκαρπούτο. Προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐνοκλήφαντος λοιμοῦ διεσώθη, ἐν ἔτει δὲ 424 γενόμενος στρατηγὸς μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης· διαταχθεὶς νὰ σπεύσῃ ἐκεῖθεν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμριπόλεως, ἣν ἠπειλεῖ νὰ καταλάβῃ ὁ Βρασίδης, ἔδραμε μὲν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δὲν προέλαβε τὴν κατάληψιν· κατηγορηθεὶς δ' ἕνεκα τούτου ἐπὶ προδοσίᾳ δὲν ἤλθεν

εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὑπεβλήθη εἰς ἔκουσιν φυγὴν ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη· διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην οὐδεμίαν μνησικαλίαν ἐξεδήλωσεν οὐδ' ἀπολογίαν τινὰ ἐποίησατο ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον διέτριψεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελαοῦ, εἶτα δ' ἐπλευσέν εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν· ἵνα δὲ καλῶς μελετήσῃ τὰ γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὃν προστίθετο νῦν συγγράψῃ, μετέβαινε πολλάκις εἰς τόπους, ἐνθα ταῦτα συνέβησαν, μετὰ πολλῶν δὲ μόχθων, ἐπιμελείας καὶ ἀκριβοῦς συνέλεγε τὴν ἱστορικὴν ὕλην. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ ψήφισματος, καὶ διέμεινε μὲν ἐν αὐταῖς ἱκανὰ ἔτη, ἀλλ' οὐκ ἀπαρχῶς τῷ 396 εὐρισκόμενος ἐν Σκαπτῇ Ἰλῆ ἐφονεύθη ὑπὸ ληστῶν κατ' ἄλλους ἐδολοφονήθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη παρὰ τὰ μνήματα τοῦ Κίμωνος ὡς συγγενῆς αὐτοῦ.

Περιεχόμενον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.—Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου περιέχει τὰ συμβεβηκότα εἰκοσιν ἑτῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἐκείνου αὐτοῦ καὶ διαίρεται εἰς ὀκτὼ βιβλία. Καὶ τὸ μὲν Α' περιλαμβάνει τὸ προοίμιον καὶ τὰ αἷτια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ συγγραφῆως ἀξιολογωτάτου πάντων τῶν προηγουμένων, ἔτι δὲ καὶ παρεκβασιν περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὰ περσικά. Ἐκ δὲ τοῦ Β' ἀρχεται ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὸν πόλεμον γεγονότων, περιλαμβάνουσα τὸν καλούμενον Ἀρχιδάμειον πόλεμον μέχρι τοῦ 20οῦ κεφαλαίου τοῦ Ε'. βιβλίου, ἧτοι τὰ πρῶτα δέκα ἔτη μέχρι τῆς Νικιεῖου εἰρήνης· τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ Ε' βιβλίου περιέχει τὴν διήγησιν πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀσταθὴ ταύτην εἰρήνην συμβεβηκότων μέχρι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας· ταύτην δὲ ἱστορικὸς ἀφηγεῖται ἐν τῷ ΣΤ'. καὶ τῷ Ζ' βιβλίῳ ἐν δὲ τῷ Η' περιέχεται μέρος μόνον τοῦ λεγομένου Δεκελειοῦ πολέμου μέχρι τοῦ 411, μὴ προλαβόντος τοῦ συγγραφῆως διὰ τὸν θάνατον τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων ἑτῶν τοῦ πολέμου. Ἐν τῇ διηγέσει περιέχονται καὶ τινες βραχεῖαι παρεκβάσεις, σχετιζόμεναι πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ συντελοῦσαι πρὸς κατανόησιν γεγονότων τινῶν αὐτοῦ, οἷον τὸ Κυλώνειον ἄγος, τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ συνοικισμὸς τῶν πόλεων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Θησέως, ἡ καθαρσις τῆς νήσου Δελοῦ καὶ ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Σκοπὸς καὶ μέθοδος τῆς συγγραφῆς.—Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὁ

Θουκυδίδης συνέγραψεν οὐχὶ πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν, εἰ ποτε ἤθελον ἐπανέλθῃ γεγονότα ὅμοια πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα· πρὸς τοῦτο ἀπέβλεψεν εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξήτασε βαθέως τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης ἐπετέλεσε μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας. Ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐπέιθε, ἄλλα δὲ παρ' ἄλλων μετ' ἀκριθείας παρέλαθεν· ἐκ τούτων ἀπετέλεσεν ὑπομνήματα, ἅτινα ἐπεξεργασθεὶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου συνέταξεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ ἱστορίαν. Ἀπόκρουσις τοῦ θαυμαστοῦ καὶ ἀμεροληψία μεγίστη εἶναι παρ' αὐτῷ γενικαί· ἀρχαί ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων· μερικώτερον δὲ εἰς τὴν κατανόησιν τούτων συντελοῦσι καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου, καθὼς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύματος.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου, πλὴν τῶν ἱστορικῶν μερῶν, εἰς ὧν τὴν διήγησιν ὁ συγγραφεὺς προβαίνει κατὰ χρονολογικὴν διαίρεσιν εἰς *θέρη* καὶ *χειμῶνας*, παρατηροῦνται καὶ πολλαὶ *δημηγορίαι*· αὗται εἶναι ἀγορεύσεις πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Αἱ *δημηγορίαι* εἰναι σπουδαίόταται, διότι περιέχουσι βαθείας σκέψεις περὶ πολιτικῆς, περὶ εἰρήνης, περὶ πολέμου, περὶ διοικήσεως καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν κρατῶν. Ἐν αὐταῖς ὁ ἱστορικὸς δεικνύει τὰς βαθυτάτας *ρίζας* τῶν γεγονότων, καθ' ὃν τρόπον βλέπομεν τοῦτο σήμερον ἐν τοῖς διπλωματικοῖς ἐγγράφοις· πλὴν τούτου παριστάμενα τὰ πρόσωπα ἀγορεύοντα ἐν αὐταῖς ἀπ' εὐθείας ἐκδηλοῦσι σαφέστερον τὸν ἑαυτῶν χαρακτῆρα καὶ προσδίδουσι δραματικὴν χροὶν εἰς τὸ ἔργον. Δὲν περιλαμβάνουσι δ' αἱ *δημηγορίαι* αὐτολεξεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀγορευσάντων, ἀλλ' ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐγγύτατα τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν.

Κρίσις περὶ Θουκυδίδου.—Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τῶν γεγονότων εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ θεοῦ, ὡς πράττει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ καταστάσεων· ὁμιλῶν δὲ περὶ τύχης οὐδαμῶς θεωρεῖ ταύτην ὡς θεῖαν δύναμιν, ἀλλ' ὡς λέξιν δηλοῦσαν ἁπλῶς τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἄγνωστον. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἰναι ἀληθῶς ἐπιστημονικὴ, ἅτε ἀποκρούσασα τοὺς μύθους, τὰς δημώδεις πηλὴφειας, τοὺς χρησμούς καὶ ζητοῦσα τὴν αἰτίαν.

καὶ τὴν ἐξηγησιν τῶν γεγονότων εἰς αὐτὰ τὰ πάθη, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα ἢ τὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων. Ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ εἶναι ὑψίστη, ἡ δ' ἀποστροφή αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐμπαθεῖ ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων καὶ τὴν διασθορὰν τῶν ἡθῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον δεικνύει τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἡθικήν. Ὁ ἐπιμελῶς ἀναγινώσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου διδάσκεται τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Δύο εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ἡ δεινότης καὶ τὸ ἔνθος. Καὶ ἐν μὲν τῇ συνθέσει παρατηρεῖται πολὺ τὸ δραματικόν καὶ τὸ ρητορικόν, ἐν δὲ τῇ ἐκφράσει ἀκρίβεια, ἐνάργεια, δύναμις καὶ πυκνότης ἰδεῶν. Μεγίστη εἶναι ἡ δεινότης αὐτοῦ ἐν ταῖς περιγραφαῖς καὶ ἡ δεξιότης τῆς δι' ὀλίγων γνωρισμάτων σαφοῦς διαγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Ἐνεκα τῆς βαθυνοίας αὐτοῦ ἀθροίζων ἰσχυρῶς καὶ ἀρθῶνως τὰς ἰδέας γίνεται πολλάκις τόσον πυκνός, ὥστε ἀποβαίνει δυσνόητος, μάλιστα δ' ἐν ταῖς δημηγορίαις.

Γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττική διάλεκτος περιέχουσα ἐνίοτε λέξεις ποιητικὰς, ἀρχαιοπρεπεῖς καὶ καινοφανεῖς· ἐν αὐτῇ γίνεται συχνὰ χρῆσις τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν ἀντὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀφρημένων οὐσιαστικῶν. Ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου διακρίνονται πολλὰ ἰδιώματα καὶ μεγάλη ἐλευθερία καὶ παικίλα σχήματα· ἡ περιοδολογία ἐν αὐτῇ εἶναι μετὰ τῆς εἰρομένης λέξεως καὶ τῆς μετὰ ταῦτα μορφωθείσης ἐν Ἀθήναις λαμπρᾶς τεχνικῆς συνθέσεως τῶν περιόδων. Ὁ λόγος εἰς τινὰ μέρη ἀποβαίνει τραχὺς καὶ ἀνώμαλος, ἀλλὰ πανταχοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ λογικὴ ἀλληλουχία.

Διὰ τοῦ Θουκυδίδου οὐ μόνον ἡ ἱστορία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ πολὺ ἐπικρατήσασα ἐν αὐτῇ ἰωνικὴ διάλεκτος ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς ἀττικῆς, ἥτις τοῦ λοιποῦ γίνεται ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας, ὡς ἐγένετο καὶ τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 4 Περὶ Ξενοφῶντος.

Ὁ Ξενοφῶν ἦτο υἱὸς τοῦ Γρύλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 431 π. Χ., ἐγένετο δὲ μαθητὴς καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους. Μετέσχε πολλῶν μαχῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῷ δὲ 401 τῆς ἐκστρατείας τῶν Μυρίων, οὗς μετ' ἄλλων στρατηγῶν ἐν μέσῳ ἐχθροικῆς χώρας μετὰ κακουχιῶν, κινδύνων καὶ μαχῶν ἐπανήγαγεν εἰς τὰ παράλια τῆς

Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τοῦτο κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς φυγὴν ὡς πολεμήσαντα κατὰ τοῦ βασιλείως τῆς Περσίας ὄντος τότε φιλου αὐτῶν καὶ ὡς λακωνίζοντα· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς καταδίκης ταύτης ἦτο κυρίως πρόφασις ἐγκρύπτουσα τὸν φόβον τῶν ἐν Ἀθήναις δημοκρατικῶν μὴ ὁ Ξενοφῶν, ὁ τοσοῦτον δοξασθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὴν καθόδον τῶν Μυρίων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, λαβὴ μεγάλην δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἅτε μάλιστα ἀνέκων εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τῶν ἱππέων. Τὴν καταδίκην ταύτην μαθὼν ὁ Ξενοφῶν ἔμεινεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν Θίβρωνα, τὸν Δερκυλίδαν καὶ ἐπὶ τινι χρόνῳ ὑπὸ τῶν Ἀγησίλαον ὡς προϊστάμενος τῶν Κυρῶν, οὓς ἔπειτα παρέλαβεν ἕτερος στρατηγὸς Σπαρτιάτης. Ἐπανελθὼν δὲ τῷ 394 μετὰ τοῦ ἐξ Ἀσίας ἀνακληθέντος Ἀγησίλαου, ὡς φίλος πλέον αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Σπάρτην, ἐνθα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγησίλαου οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐκτιμῶντες τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσήνεγκεν αὐτοῖς κατὰ τὴν καθόδον τῶν Μυρίων, ἔδωσαν εἰς αὐτὸν προξενίαν καὶ κτῆμα ἐν Σκιλλοῦντι τῆς Ἡλίδος· ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν ἔζησεν ἡσυχῶς περὶ τὰ εἰκόσιν ἔτη καλλιεργῶν, θηρεύων καὶ συγγράφων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπὸ τῶν Ἡλείων πολεμούντων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους μόλις ἐσώθη φυγὼν εἰς Κόρινθον· ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 354, καίτοι μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ξενοφῶν τὸν μὲν νοῦν καὶ τὸ ἦθος ἐμόρφωσεν ἐν τῇ πνευματικῇ παλαιστρᾷ τοῦ Σωκράτους, τὸ δὲ σῶμα διεπόννησεν ἐν γυμνασίοις, κυνηγεσίαις καὶ μάχαις· ὑπῆρξε δ' ἀνὴρ πρῶτος, εὐσεβής, φιλόπονος, καρτερικὸς καὶ ζηλωτὴς παντὸς καλοῦ καὶ γενναίου· ἐν αὐτῷ συνεδυάσθησαν ἁρμονικῶς αἱ τε ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ ἀπετέλεσαν τὸν τέλειον τύπον ἀνδρὸς καλοῦ καγαθοῦ.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος εἶναι ποικίλα (α'.) ἱστορικά· Κύρου Ἀνάβασις, Ἑλληνικά, Ἐγκώμιον Ἀγησίλαου. β'.) πολιτικά· περὶ προσόδων, Λακεδαιμονίων πολιτεία, Ἀθηναίων πολιτεία, γ'.) φιλοσοφικά· Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους, Συμπόσιον, Οἰκονομικός, Ἰέρων ἢ τύραννος καὶ δ'.) διδασκτικά· ἱππάρχικὸς, περὶ ἱππικῆς, κυνηγετικός. Ἡ δὲ Κύρου παιδεία ἀνήκει εἰς τὰ τρία πρῶτα εἶδη.

Ἐνταῦθα γενήσεται λόγος μόνον περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων αὐτοῦ.

Κύρου Ἀνάβασις.—Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, οὕτινος μικρὸν μόνον μέρος κατέχει ἡ ἀνάβασις, τὸ δὲ μείζον ἡ κατάβασις τῶν Μυρίων.

ἐκτίθενται μετ' ἀκριβείας, ἐναργείας καὶ δραματικῆς χροιάς πάνθ' ὅσα οὗτοι υπέστησαν κατὰ τὴν μετὰ Κύρου στρατείαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, καθ' ἣν ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Ξενοφῶντος ὡς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ φρόνησις αὐτοῦ ὡς στρατηγού. Ἡ διήγησις τερπνὴ οὖσα καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον κινουσα εἶναι λίαν τεχνικὴ, ἀπηλλαγμένη τῆς πλατυρρημοσύνης τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς βραχυλογίας τοῦ Θουκυδίδου.

Ἑλληνικά.—Τὸ ἔργον τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκείθεν, ἐνθα ὁ Θουκυδίδης κατέλιπε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, περαίνει τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐξακολουθεῖ ἐξιστοροῦν τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς πράξεις μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι μὲν κατώτερον τῆς Ἀναβάσεως ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν, ἀλλ' εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ.

Ἐγκώμιον Ἀγησιλάου.—Ἐν τῇ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ συνδέεται στενῶς πρὸς τὰ Ἑλληνικά, ὁ Ξενοφῶν ἐγκωμιάζει τὸν χαρακτήρα, τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Σπάρτης.

Ἡ δὲ **Κύρου παιδεία**, οὖσα κυρίως πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν μυθιστόρημα, περιέχει τὰ κατὰ τὴν ἀνατροφήν, τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ξενοφῶν ἠθέλησεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, νὰ δεῖξῃ τὸν ἰδεώδη τύπον ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος ἡγεμόνος, ἔτι δὲ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις ἐμπειρικὰς τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἡ οἰκονομία τοῦ ἔργου εἶναι ἔντεχνος καὶ ἡ γλῶσσα λαμπρά.

Κρίσις περὶ Ξενοφώντος.—Ὁ Ξενοφῶν δὲν ἔχει μὲν τὴν βαρύτητα καὶ τὴν τέχνην τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν φυσικότητα καὶ τὴν σωφροσύνην, μεθ' ὧν πραγματεύεται τὸ θέμα. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ γεγονότα ἐκτίθηται μετὰ μεγίστης ἐναργείας καὶ χάριτος, τὴν δ' ἐξαικόνισιν τῶν προσώπων ποιεῖται ὑπὸ τὴν φωτεινοτάτην αὐτῶν ὄψιν. Ὡν δ' εὐσεβὴς ἀνάγει τὰ γεγονότα οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ, κατὰ τοῦτο δὲ ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ φέρει ἠθικὸν τύπον.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν, σαφὲς καὶ γλαφυρόν· τὸ στρογγύλον καὶ διευγὲς τῶν προτάσεων παρ' αὐτῷ εἶναι κάτοπτρον τῆς κατὰ τὴν ἀπλότητος, ἀπλότητος καὶ ἀκριβείας τῆς διανοίας αὐτοῦ μεθ' ὧν τῶν χα-

ρίτων τοῦ ἄττικου λόγου· τούτου ἕνεκα ὁ συγγραφεὺς ἐπωνομάσθη ἀττικὴ μέλισσα καὶ ἀττικὴ μοῦσα. Ἐν ταῖς παρεμβαλλομέναις δημηγορίαις τὸ λεκτικὸν δὲν διαφέρει μὲν τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορικῶν μερῶν, ὡς παρὰ Θουκυδίδη, ἀλλ' ὅμως περιέχει, ὅπως καὶ ταῦτα, πάντα τὰ θαυμαστά προσόντα τοῦ ἀκμαζόντος ἀττικοῦ λόγου.

Μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος λήγει ἡ ἀκμὴ τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας· οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ μέχρι τῶν ἀλεξάνδρινων χρόνων δὲν διακρίνονται πάντοτε ἐπὶ ἀκρίβειᾳ καὶ ἀληθείᾳ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι πλήρως ἐπιτηδεύσεως ῥητορικῆς καὶ ἄνευ· ἐκ τῶν συγγραμμάτων δ' αὐτῶν, ἐξ ὧν ἠντλησαν μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι, ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν. Οἱ μὲλλον ἄξιοι μνείας εἶναι Κτησίας ὁ Κνίδιος, Φίλιστος ὁ Συρακόσιος, Θεόπομπος ὁ Χίος καὶ Ἐφορος ὁ Κυμαῖος.

Β) ΡΗΤΟΡΕΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων ἠγάπησαν τὸν ῥητορικὸν λόγον· ἦδη παρ' Ὀμήρῳ πολὺ τιμῶνται οἱ ἔχοντες τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας, ὡς ὁ Νέστωρ, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Φοῖνιξ καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἡ ῥητορεία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἀπλή, φυσικὴ καὶ περιωρισμένη ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε μοναρχικοῦ πολιτεύματος· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι τυραννίδες καὶ δημοκρατίαι, προήχθη μὲν πως ἡ πολιτικὴ ῥητορεία, ἀλλ' οὐδεμία θεωρία ἐπενοήθη καθορίζουσα τοὺς κανόνας τοῦ ῥητορικοῦ λόγου· ὑπερεῖχον μόνον οἱ ἐμφυτον ἔχοντες τὸ χάρισμα αὐτοῦ. Τοιοῦτοι φυσικοὶ ῥήτορες ἐν Ἀθήναις παλαιότερον μὲν ὑπῆρξαν ὁ Σόλων, ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Κλεισθένης, ἀπὸ δὲ τῶν μεδικῶν πολέμων καὶ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τούτους, ὅτε ἡ δημοκρατία ἐγένετο ἐδραϊότερα καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου μεῖζων, διεκρίθησαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων καὶ ἰδίᾳ ὁ Περικλῆς, ὅστις, ὁ μέγιστος τῶν φυσικῶν ῥητόρων γενόμενος, διὰ τὴν φιλοσοφικὴν βαθύτητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν νοημάτων ἐπεκλήθη Ὀλύμπιος. Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων αἱ Ἀθῆναι γίνονται κέντρον μεγάλῃς ῥητορικῆς δράσεως.

Ἄλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης εἰσήχθη εἰς αὐτάς ἔξωθεν ἐκ Σικελίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ἐν τοῖς σοφισταῖς μνημονευθέντος Γοργίου, ὃς πρεσβευτοῦ ἐλθόντος. Οὗτος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Πισίου ἐν Συρακούσαις, ἐνθα, ἀναφύεισθαι πολλῶν δικῶν διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἐμορφώθη ἡ ἐντεχνος ῥητορική, ἣτις ὅμως μετεῖχε πολλῆς σοφιστείας. Ὁ Γοργίας μένων ἐν Ἀθήναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν πολλοὺς τῶν ἐπισήμων νέων ἐπὶ ἀδρόμῳ μισθῷ. ἐνίοτε δὲ μετέβαινε καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐξεφώνει πανηγυρικοὺς λόγους, οὕτω δὲ διεμόρφωσε λαμπρῶς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος ἐν τῇ ῥητορείᾳ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν πομπώδεις καὶ ἀρμονικοὶ μετὰ ποιητικῶν ἐκφράσεων καὶ ποικίλων σχημάτων, ἀλλ' ἄνευ βάθους, ἐκπλήσσοντες μόνον διὰ τὴν καλλιέπειαν καὶ τὸ σπάνιον καὶ τὸ καινοφανὲς τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ῥητορικῆς· ὀρίζοντες ταύτην ὡς δημιουργὸν πειθοῦς καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, μετεχειρίζοντο αὐτὴν ὡς μέσον μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἐφαρμόζοντες τὸ ἀξίωμα τὸν ἥτιω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τὰνάπαλιν καὶ ἀποδίδοντες μᾶλλον εἰς τὴν ἐντεχνον καὶ ἀνθηρὰν τοῦ λόγου μορφὴν ἢ εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν ἐκτιθεμένων ὁρθότητα.

Οὕτω δὲ τὸ ἐλεύθερον δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἡ ἐμφυτος εὐγλωττία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης ὑπὸ τῶν σοφιστῶν συνέτειναν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας ἐν Ἀθήναις· τούτοις προσθετέον καὶ τὴν ἐκδίδασιν πολλῶν δικῶν αὐτῶν τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ τὴν καθόλου ἀκμὴν τῆς πόλεως.

§ 2. Εἶδη τοῦ ὁρητορικοῦ λόγου.

Τὸ πολιτικὸν βῆμα, τὰ δικαστήρια καὶ αἱ πανηγύρεις ἦσαν τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ ῥήτορος· τούτου ἕνεκεν ἐμορφώθησαν τρία εἶδη ῥητορικοῦ λόγου, α'.) τὸ συμβουλευτικόν, περιλαμβάνον ἀγορεύσεις δημοσίας καὶ σκοπὸν ἔχον τὸ συμφέρον, β'.) τὸ δικανικόν, περιλαμβάνον λόγους ἐν δικαστηρίῳ ἀπαγγελλομένους καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου, ἢ τοῦ ἀδίκου ἐπιδιώκον καὶ γ'.) τὸ ἐπιδεικτικόν ἢ τὸ πανηγυρικόν, στρεφόμενον περὶ τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους καὶ σκοπὸν ἔχον τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ.

§ 3. Λογογράφοι.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος οἱ δικαζόμενοι ὤφειλον ν᾽ ἀγορεύωσιν αὐτοπροσώπως, πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν, ὑπὲρ ὧν ἡγόρευον συγγενεῖς ἢ ἐπίτροποι· μετὰ δὲ τὴν ἀγόρευσιν ἐπατρέπετο νὰ συμπληρώσῃ ἢ βεβαιώσῃ τὰ ρηθέντα συγγενὴς ἢ φίλος, συνήγορος καλούμενος. Ἄλλ' ἢ πληθὺς τῶν νόμων καὶ ἡ πρόοδος τῆς ῥητορικῆς ἀπέδειξαν ἄτοπον τὸν νόμον τοῦτον. Διὰ τοῦτο ἀνεφάνησαν οἱ λογογράφοι, ἧτοι κατασκευασταὶ λόγων, οἵτινες ὄντες ἔμπειροι τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς, ἔγραφον ἐπ' αἰτιῶν λόγον ὑπὲρ τοῦ πελάτου αὐτῶν ὑπὸ τούτου ἐκμανθανόμενον καὶ πρὸ τῶν δικαστῶν ἀπαγγελλόμενον.

§ 4. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ὀντόρων.

Εἰσαχθείσης τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Γοργίου πάντες οἱ ῥήτορες ἐμορφούντο τεχνικῶς· ἐκ τῶν πολλῶν δ' οὕτω μορφωθέντων ῥητόρων οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπεχώρισαν δέκα, θεωρήσαντες τούτους κανόνα εἴτε ὑπόδειγμα τῆς ἀττικῆς ῥητορείας· εἶναι δ' οὗτοι οἱ ἐξῆς: Ἀντιφῶν, Ἀνδοκίδης, Λυσίας, Ἰσοκράτης, Ἰσαῖος, Δυκοῦργος, Αἰσχίνης, Δημοσθένης, Ὑπερίδης καὶ Δείναρχος.

§ 5. Ἀντιφῶν. Ἀνδοκίδης.

Ὁ Ἀντιφῶν, γεννηθεὶς τῷ 480, διέπρεψεν ὡς πολιτικός, διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς καὶ λογογράφος. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ πολιτικῇ προδοσίᾳ ὑπὸ Θηραμένους κατεδικάσθη εἰς θάνατον τῷ 411. Σφύζονται 15 λόγοι αὐτοῦ ἀναφερόμενοι εἰς φονικὰς δίκας καὶ γεγραμμένοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀττικῇ γλώσσῃ· ἐν αὐτοῖς φαίνεται ἐμβρίθεια καὶ πάθος, ἀλλ' ἑλλειψίς χάριτος καὶ πληθώρα τεχνικῶν σχημάτων.

Ὁ δὲ Ἀνδοκίδης, ὀλίγον νεώτερος ὢν αὐτοῦ, διεκρίθη ὡς πολιτικός καὶ στρατηγὸς μᾶλλον ἢ ὡς ῥήτωρ. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ σφύζονται τέσσαρες στερούμενοι τεχνικῆς οἰκονομίας καὶ πολλὴν μακρηγορίαν ἐνιαχοῦ ἔχοντες, ἀλλ' ἀπηλλαγμένοι ῥητορικῶν σχημάτων καὶ ἱκανῇ ζωηρότητι καὶ ἐνάρχειαν ἐν ταῖς διηγήσεσιν ἐνέχοντες.

§ 6. Λυσίας.

Ὁ Λυσίας ἦτο υἱὸς Κεφάλου τοῦ Συρακοσίου μετακινήσαντος ἐν Ἀθήναις. Γεννηθεὶς τῷ 444 π. Χ. μετέβη νεώτατος ὢν εἰς Θουρίους τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἐνθα ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, ἐκεῖθεν δ' ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 411 καὶ ἔζη παρὰ τῷ πατρὶ, ὅστις ἦτο λίαν εὖπορος, ἔχων λαμπρὸν ἀσπιδοπηγεῖον καὶ πολλὰς οἰκίας.

Ὡν δημοκρατικὸς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τριάκοντα· τούτων ὁ Ἐρατοσθένης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πολέμαρχον, μόλις δὲ καὶ αὐτὸς διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν τυράννων σωθεὶς εἰς Μέγαρα, ἀποδ' ἀπώλεσε τὸ μείζον μέρος τῆς περιουσίας· μένων δ' ἐκεῖ κατ' ὃν χρόνον οἱ Τριάκοντα ἐμαίνοντο ἐν Ἀθήναις ἔδωκε πολλὰ χρήματα εἰς τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, μεθ' ἣν ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ δήμου ἰσοτελής, ἔχων δηλονότι δικαιώματα μεταξὺ πολίτου καὶ μετοίκου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἤρξατο διδάσκων μόνον τὴν ῥητορικὴν ἐν σχολῇ καὶ διάγων βίον ἡσυχον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἐρατοσθένης, ἐπωφελοῦμενος ἔκ τινος ἀμνηστείας τοῦ δήμου ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲν ἔγκλημα εἶχε διαπράξῃ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Τριάκοντα ἐν Ἀθήναις, ὁ Λυσίας ἀγανακτήσας κατηγόρησεν αὐτὸν σφοδρότατα ἐν τῇ δικαστηρίῳ· ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ λαμβάνει ἄλλην τροπὴν καὶ γίνεται ἰσχυρά, φυσικὴ καὶ ὀξεῖα· ἡ λογογραφία ἐλκύει αὐτόν, ἐν ταύτῃ δὲ ἠυδοκίμησε τὰ μέγιστα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 378.

Ἐκ τῶν 230 λόγων, οὓς ἔγραψε, σφίζονται 34. Ἐκ τούτων μόνον τὸν κατ' Ἐρατοσθένην ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔγραψεν ὑπὲρ ἄλλων ὡς λογογράφος· σφίζονται δ' ἱκανὰ ἀποσπάσματα καὶ ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων· ὁ Ἐπιτάφιος καὶ ὁ κατ' Ἀνδοκίδου θεωροῦνται νόθοι.

Ὁ Λυσίας, ὅστις ἔγραψε λόγους πρὸς χρῆσιν διαφόρων προσώπων, φαίνεται εἰσδύων βαθεῶς εἰς τὸ θέμα, τὸν χαρακτήρα, τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκάστου αὐτῶν διὰ μεταχειρίζεται τεχνηέντως τὸν ἀρμόδιον χαρακτήρα καὶ τὸ ἀνάλογον λεκτικὸν πρὸς τε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόθεσιν· τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ παλαιοὶ ἐπέλουν δεινότητα περὶ τὴν ἡθοποιίαν. Εἶναι πρὸς τούτοις ὁ ῥήτωρ δεξιότατος εἰς τὰ προόμια, αἱ δὲ διηγήσεις αὐτοῦ ἀποβιβάζουσιν φυσικώτατα διὰ ζωηροτάτων τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος· ἐν ταῖς ἐλέγχαις καὶ ταῖς

ἀποδείξουσιν εἶναι οὕτω σαφές, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει· διὰ τοῦτο οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι πειστικώτατοι.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀκριβές καὶ χαρίεν καὶ ἔχει συνήθως μικρὰς προτάσεις, ἀλλὰ μετὰ πυκνοῦ νοήματος· ἐν ἀνάγκῃ μόνον ὁ ῥήτωρ μεταχειρίζεται ἔντεχον περιοδολογίαν· αἱ φράσεις εἶναι κοιναὶ καὶ ἀπέριττοι, τὰ δὲ σχήματα διανοίας σχεδὸν ἐλλείπουσι, ὡς καὶ ποιητικαὶ καὶ μεταφορικαὶ λέξεις καὶ ἐκφράσεις. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Λυσίου ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν εἶναι ἐν τῶν ἀρίστων δειγμάτων τοῦ ἁττικοῦ πεζοῦ λόγου κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ.

§ 7. Ἰσοκράτης.

Ὁ Ἰσοκράτης γεννηθεὶς τῷ 436 ἐν Ἀθήναις ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Προδίκου, τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Σωκράτους. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο λογογράφος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λυσίας ὑπερεῖχε καὶ προετιμᾶτο αὐτοῦ, ὁ ἴδιος δ' ἐκλινεν εἰς γενικώτερα καὶ φιλοσοφικώτερα θέματα τῆς ῥητορικῆς ἢ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν δικανικῶν ὑποθέσεων, διὰ τοῦτο ἦνοιξε σχολὴν ῥητορικὴν, ἐν ἣ ἐπηγγέλλετο γενικωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν μόρφωσιν τῶν νέων· εἰς τὴν σχολὴν ταύτην συνέρρεον πλείστοι τούτων, Ἀθηναῖοί τε καὶ ξένοι, τελούντες ἄδρᾳ διδασκτρα καὶ φοιτῶντες ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη.

Ἐγένετο δ' ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς διὰ γυμνασμάτων· σύνθηες δὲ θέμα πρὸς ἀσκήσιν ἀπετέλουν τὰ πράγματα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς· καὶ ἄγων δ' ἐγένετο καθ' ἑκάστον μῆνα μεταξὺ τῶν μαθητῶν, ὡς ἐπαθλον δ' ἐδίδοτο στέφανος.

Ὁ Ἰσοκράτης ἕνεκα φυσικῆς ἀτολμίας καὶ ἰσχυροφωνίας δὲν ἀπήγγελλε λόγους, τούτου δ' ἕνεκα οὐδ' ἔδρασε πολιτικῶς. Ξένοι ἡγεμόνες ἐτίμων μεγάλως καὶ ἀντήμειδον γενναίως τὸν ῥήτορα διὰ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ τοὺς ἐγκωμιστικούς λόγους, οὓς ἔπεμπεν αὐτοῖς. Τοιούτους δ' ἀγλαοὺς καρποὺς ἀπήνεγκεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὥστε ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἡ σχολὴ τοῦ Ἰσοκράτους ὑπῆρξεν ὁ Δούρειος ἵππος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθον οἱ ἀρίστοις τῆς ἐλληνικῆς ῥητορικῆς.

Ἐπὶ τινι χρόνῳ ὁ Ἰσοκράτης ἐβίβαζεν ἐν Χίῳ, ἀλλὰ πάλιν ἐπαήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξηκολούθησε διδάσκων ἐνταῦθα τὴν ῥητορικὴν. Φρονῶν ὅτι ἡ ἀνάμιξις Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος εἰς τὰ ἐλληνικὰ πρά-

γματα ἤτο ὠφέλιμος τῇ Ἑλλάδι πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότῃτος, ὑπὲρ ἧς θερμῶς ἠγωνίσθη ἐν διαφόροις λόγοις, ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χειρωνεῖα μάχην, τῷ 338, λυπηθεὶς μεγάλως διὰ τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς ἔκδασιν, ἀπέθανεν, ὡς λέγεται, ἐκουσίως ἐξ αἰτίας.

Σφύζονται 21 λόγοι αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ 9 ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων ἐξ μὲν εἶναι δικανικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πανηγυρικοί, παραινετικοὶ καὶ διδασκαλικοί· πάντων τούτων κάλλιστος εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἄξιοι λόγου ὁ Ἀρεοπαγίτικος, καὶ ὁ Παναθηναϊκός· ὁ δὲ περὶ ἀντιδόσεως, ὃν μόνον ἀπήγγειλεν ὁ ῥήτωρ, συνεπληρώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τελειότερου ἀντιγράφου ἀποκειμένου ἐν Μεδιολάνοις.

Ὁ Ἰσοκράτης ἀποτελεῖ ἐν τῇ ῥητορείᾳ μετάδασιν ἀπὸ τοῦ Λυσίου εἰς τὸν Δημοσθένην, διέπρεψε δὲ κυρίως εἰς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος. Ὑποθέσεις τῶν λόγων ἐξέλεγεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σπουδαίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς, πραγματευόμενος ἐν αὐτοῖς συνήθως δύο ἀντίθετα στοιχεῖα καὶ συγκρίνων ταῦτα, π. χ. τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους χρόνους, τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων. Ὡν δ' εὐγενὴς τὴν ψυχὴν καὶ φιλόπατρις πολλαχού ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ φαίνεται μεριμνῶν περὶ τῶν κοινῶν, προτρέπων εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ συμβουλευὼν τὰς πρωτεούσας ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἀφοῦ καταπάσῃσι τὰς ἔριδας, νὰ ἐνωθῶσι καὶ προσβάλωσι τοὺς βαρβάρους· τοῦτο πρωτίστως πράττει ἐν τῷ Πανηγυρικῷ.

Ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἀπαράμιλλος· τὸ εὐχρον τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς χασμφιδίας καὶ τὸ στρογγύλον τῶν περιόδων, ἦτοι ἡ τοιαύτη συμμετρικὴ σύνθεσις τῶν μερῶν τῆς περιόδου, ὥστε ὁ ἀκροατὴς νὰ προαισθάνηται πως τὸ τέλος πρὸ τῆς λήξεως αὐτῆς, ἢ κατὰ προσέγγισιν ἰσότης τῶν προτάσεων, τὰ πάρισα, ἀπεργάζονται τὸν λόγον αὐτοῦ κανονικώτατον καὶ ἑμμελέστατον. Τὰ ῥητορικὰ σχήματα προσδίδουσιν εἰς αὐτὸν λαμπρότητα καὶ κάλλος, ἀλλὰ πολλάκις κείμενα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις οὐχὶ τῆς ἐννοίας, ἀλλὰ τῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς εὐφωνίας, στεροῦσιν αὐτὸν ζωῆς, δυνάμεως καὶ πάθους. Πολλαχού δ' εὕρηται παρ' αὐτῷ ἐκτενέσταται περίοδοι δυσκόλως ἀπαγγελλόμεναι. Ἐν γένει ὁ Ἰσοκράτης ἠδουκίμησεν εἰς τὸ τεχνικὸν εἶδος τῆς ῥητορείας.

§ 8. Ἰσαῖος. Λυκοῦργος.

Ὁ Ἰσαῖος, γεννηθεὶς τῷ 420 ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἦνοιξε δὲ σχολὴν ῥητορικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐγένετο λογογράφος. Σφίζονται 11 λόγοι αὐτοῦ πραγματευόμενοι κληρονομικὰς ὑποθέσεις καὶ πολλὴν τέχνην καὶ πάθος ἔχοντες.

Ὁ δὲ Λυκοῦργος, ἐξ ἐπισήμου γένους καταγόμενος, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 396, ἐμαθήτευσε δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει. Διέπρεψεν ὡς πολιτικός ἀνὴρ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διηύθυνε τιμωτάτα τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως. Ἀπέθανε τῷ 326 καὶ ἐτιμήθη δι' ἀνδριάντος. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ εἰς μόνον σφίζεται ὁ κατὰ Λεωκράτους· ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων φαίνεται ὅτι αἱ λόγοι τοῦ Λυκοῦργου διεκρίναντο μᾶλλον διὰ τὸ ἐνυπάρχον ἐν αὐτοῖς ἠθικὸν κῶρος ἢ διὰ τὴν μεγάλην ῥητορικὴν τέχνην.

§ 9. Αἰσχίνης.

Ὁ Αἰσχίνης, γεννηθεὶς ἐκ πτωχῶν γονέων ἐν Ἀθήναις τῷ 389, ἐγένετο διαδοχικῶς γραμματοδιδάσκαλος, ἀθλητὴς, ὑποκριτὴς θεάτρου καὶ γραμματεὺς τοῦ δημοσίου· ὡς στρατιώτης διέπρεψεν ἐν διαφόροις μάχασι, ἐν τινὶ δ' αὐτῶν ἐστεφανώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φωκίωνος ἐν αὐτῇ τῇ πεδίῳ τῆς μάχης.

Ὅτε ἐτράπη εἰς τὰ πολιτικὰ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἐργαζομένης ἐν Ἀθήναις φατρίας ἔχων ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ ἀντίπαλον τὸν Δημοσθένη. Εἰς πολλὰς σπουδαίας περιστάσεις ἐστάλη πρεσβευτὴς ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐγένετο δ' αἷτιος μετ' ἄλλων νὰ ἐκτραγῇ ὁ β'. Φωκικὸς πόλεμος, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ ἡττα καὶ ἡ πτώσις τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας. Καταπολεμήσας τὴν πρότασιν τοῦ Κτησιφῶντος, φίλου τοῦ Δημοσθένους, προτείναντος τὴν στεφάνωσιν τοῦ ῥήτορος τούτου ἀρετῆς ἐνεκεν καὶ εὐνοίας τῇ πόλει, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ περιωνύμῳ περὶ τοῦ στεφάνου δίκῃ μὴ μεταλαδὼν οὐδὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων· διὸ περιπεσὼν εἰς ἀτιμίαν καὶ ἀπολέσας τὸ δικαίωμα τοῦ δημηγορεῖν ἔφυγεν εἰς Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Ἐφεσον, ἐκεῖθεν δ' εἰς Ῥόδον· ἐνταῦθα ἔδρυσεν σχολὴν ῥητορικὴν γενομένην διάσημον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ἐκ Ῥόδου μετόκησεν εἰς Σάμον, ἔπου ἐδίδαξεν, ἐκεῖ δὲ ἀπέθανε τῷ 314. Σφίζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ὁ κατὰ Κτησιφῶντος.

Ἡ εὐγλωττία τοῦ Αἰσχίνου, ὀφείλοντος τὴν φήμην αὐτοῦ κυρίως εἰς τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἔνδοξον ἀντίπαλον αὐτοῦ Δημοσθένην, δὲν εἶναι ὀρηκτικὴ ὡς ἐκεῖνου, ἀλλὰ περιέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν καὶ εἶναι ἄδρᾳ κατὰ τὰ νοήματα. Ἡ διάταξις τῶν μερῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι ῥητορικῶς τεχνικωτάτη παρ' αὐτῷ, ἥ δὲ χρῆσις τῆς γλώσσης γίνεται εὐχερῶς καὶ μετ' ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων. Ἐν γένει ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ῥητορείας τίθεται ἀμέσως μετὰ τὸν Δημοσθένην.

§ 10. Δημοσθένης.

Ὁ Δημοσθένης, υἱὸς Δημοσθένους, Παιανιεὺς τῶν δῆμων, ἐγεννήθη τῷ 384. Ἐπταετὴς γενόμενος ἀπώλεσε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὄντα λίαν εὐπορον καὶ ἐτέθη ὑπὸ κηδεμονίαν ἐπιτρόπων, οἵτινες, ὄντες ἄπληστοι, κατέφαγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· γενόμενος ἐνῆλιξ κατεδίωξε τούτους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰσαίου καὶ κατῴρθησε μέρος μόνον τῆς οὐσίας ν' ἀναλάβῃ. Μὴ δυνάμενος ἕνεκα φυσικῶν ἐλαττωμάτων ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων ὑπερενίκησε ταῦτα δι' ἐπιμόνου ἀσκήσεως καὶ ἐπιμελείας.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο λογογράφος, ὡς τοιοῦτος δ' ἐκτίσαστο μεγάλην φήμην, εἶτα δὲ, δεινωθέντων τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Φιλίππου εἰς αὐτά, ὁ ῥήτωρ προσέκυψεν ὑπέρμαχος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἤρξατο προτρέπων τοὺς Ἀθηναίους ἐν ὀνόματι τοῦ παρελθόντος μεγαλείου νὰ γείνωσι πρωτοστάται τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνος κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ φιλοπάτριδος ῥήτορος προσέκρουον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν παρακμὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν ῥαθυμίαν καὶ τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τῶν πολιτῶν, οἵτινες σπανίως ἐκινουντο πρὸς ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς φλογερᾶς αὐτοῦ εὐγλωττίας, προτιμώντες ἄνετον βίον καὶ ἀναθέτοντες τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς μισθοφορικὰ στρατεύματα· καὶ αὐτὸ τὸ μέγιστον τῶν πολιτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Δημοσθένους, ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου, κατεστράφη διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἥττης. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ῥήτωρ ἐξηκολούθει μισῶν τοὺς Μακεδόνας· ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέτυχεν ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀποστῶσι τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπελθὼν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἄρδην ταύτας καταστρέψας, ἐζήτησεν εἶτα παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν

παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐννέα ἄλλων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, ἀλλ' αὕτη τῇ παρεμβάσει τοῦ ῥήτορος Δημάδου ἀπεσοδήθη. Τῷ 324 κατηγορηθεὶς ὁ Δημοσθένης ὡς δωροδοκῆσας ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου, ταμίου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 τάλαντων, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποτίσῃ τοῦτο ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅπου ἐν ἐδραπέτευσεν εἰς Αἴγιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τροίζην. Ἀνακληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνα· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἀττικὴ μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον περιήλθε τῷ 322 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τούτων, ὁ ῥήτωρ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας Ἀντιπάτρου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (νῦν Πόρφ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνθα, ἵνα μὴ πέσῃ, ζῶν εἰς χεῖρας τῶν σταλέντων πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ, ἀπέθανε πρὶν δηλητηρίον, ὅπερ ἔφερεν ἐν καλάμῳ. Ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος ὑπῆρξεν ἄμεμπτος ἐν τῇ σταθερᾷ ἰδέᾳ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης τῆς τε ἰδίας πατρίδος καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐν χρόνοις καθολικῆς ἐκδηλύνσεως καὶ ταπεινοῦ φρονήματος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ ἐν Καλαυρίᾳ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ διεσώθησαν 61· τούτων 15 μὲν εἶναι δημηγορίαι, ἐν οἷς οἱ Φιλιππικοὶ καὶ οἱ Ὀλυνθιακοί, ἔτεροι τοιοῦτοι δικανικοὶ δημόσιοι, ἐν οἷς τὸ ἀριστούργημα τοῦ δημοσθενείου λόγου καὶ καθόλου τῆς ἑλληνικῆς ῥητορείας, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος, οἱ δὲ λοιποὶ ἰδιωτικοὶ δικανικοί, ἀναγόμενοι εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ ῥήτωρ ἦτο λογογράφος, ποικίλας δ' ὑποθέσεις ἔχοντες καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου τοῦ Δ'. π. X. αἰῶνος διδάσκοντες.

Κύριος χαρακτὴρ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἐφ' οὗ ἐπέδρασε πολὺ ὁ Ἰσαῖος καὶ τὸ λεκτικὸν τοῦ Θουκυδίδου, ὃν πολὺ ἐμελέτησεν, εἶναι ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕψος. Ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἡ ἔκφρασις εἶναι ἁρμοδία τῷ θέματι, οὕσα ὅτε μὲν ἀπλή, ὅτε δὲ νευρώδης, καὶ ἄλλοτε μὲν πλήρης αὐστηρᾶς λογικῆς, ἄλλοτε δὲ μεστὴ πάθους καὶ πικρίας. Καὶ αἱ μὲν δημηγορίαι, προσωρισμέναι ὥπως ἐμποιήσωσιν ἰσχυράν αἰσθησιν εἰς πλῆθος ἀκροατῶν, ἐνέχουσι θερμότητα ἰδεῶν καὶ πάθος καὶ ποικίλλονται διὰ ζωνηρῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ῥήσεων ἀπροσδοκῆτων, ἔχουσαι ἅμα ἀρρενωπήν, ἔριμειαν καὶ πολλάκις καυστικήν, ἀλλ' ἑλκυστικὴν καὶ συναρπάζουσαν τὴν ἔκφρασιν. Ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς λόγοις αἱ ἀποδείξεις τείνουσι κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν σκοπὸν

καὶ εἶναι ἀπλαῖ καὶ σαφεῖς, οὐχὶ σπανίως δ' ἀναμείγνυνται ἐν αὐταῖς ἐκπληκτικώταται ἐπιφωνήσεις, δι' ὧν ἀρμοδίως ἐξεγείρονται αἰσθήματα καὶ πάθη παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς, αἱ δὲ λέξεις καὶ αἱ φράσεις κείνται ἐπιμελῶς καὶ καταλλήλως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους ἔχει μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ τελείαν περιοδολογίαν· καὶ δὲν εἶναι μὲν κεκαλλωπισμένη, ἀλλ' εἶναι πανηγυρική, μετεωρίζουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν διὰ τῆς ἐκφράσεως μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἐν αὐτῇ τὸ ἔντεχνον τοῦ Ἰσοκράτους συνδέεται μετὰ τῆς δεινότητος τοῦ Θουκυδίδου, οὕτω δ' ὁ ῥήτωρ ἀναδείκνυται ἀνυπερβλήτος ἀριστοτέχνης ἐν τῷ ῥητορικῷ λόγῳ.

§ 11. Ὑπερείδης. Δεῖναρχος.

Ὑπερείδης ὁ Ἀθηναῖος, σύγχρονος ὢν τοῦ Δημοσθένους, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Κατεπολέμησε μετὰ τοῦ Δημοσθένους τὸν Φίλιππον καὶ συνετέλεσε μετ' ἄλλων εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, μετὰ τὴν κακὴν ἔκβασιν τοῦ ὁποίου καταφυγὼν εἰς Αἴγινα συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἐφονεύθη ἀπανθρώπως τῷ 322. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ἐσώθησαν ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν μετὰ τῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις ἐντὸς τάφων τῆς Αἰγύπτου ἀπετελέσθησαν πέντε λόγοι οὐχὶ πλήρεις, ἐν οἷς εἶναι καὶ ὁ Ἐπιτάφιος εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ. Εἶναι δ' ὁ Ὑπερείδης ῥήτωρ πλήρης αἰτικῆς χάριτος, εὐφυΐας, πάθους καὶ φαντασίας.

Ὁ δὲ Δεῖναρχος, Κορίνθιος ὢν, ἐγεννήθη τῷ 361. Μένων ἐν Ἀθῆναις ἐγένετο κατ' ἀρχὰς λογογράφος, εἶτα δὲ μεταλαβὼν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ πόλει ἡγωνίσθη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων. Σφύζοντα τρεῖς λόγοι αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἀτυχὴ μίμησιν ἄλλων ῥητόρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Δημοσθένους ἐπινομάσθη κρείνους Δημοσθένης.

Γ') ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

§ 1. Ἔργον καὶ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας

Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων. Εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προέβη βαθμηδόν, ἐκ δὲ τῆς γενομένης ἐρεῦνης προέκυψαν αἱ διάφοροι δοξασταὶ καὶ τὰ ποικίλα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Παρ' Ἑλλήσι ἡ φιλοσοφικὴ δικνόησις ἤρξατο κυρίως, ὅτε ἀφείθησαν αἱ μυθικαὶ κοσμογονίαι καὶ θεογονίαι καὶ ὡς ἀρχὴ ἐτέθη ἡ ἐκ φυσικῆς αἰτίας ἐρμηνεία τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, καίτοι ἡ ἀρχὴ αὐτῇ διαφαίνεται ἀμυδρῶς ὑπὸ μυθικὸν θεολογικὸν πέπλον ἐν τοῖς κοσμογονικοῖς μυθικοῖς ποιήμασι, μάλιστα δὲ τοῦ Ἡσιόδου. Καὶ τῶν Ἑπτὰ δὲ Σοφῶν αἱ γνῶμαι καὶ τὰ ποσφθέγματα εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφικῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. π. Χ. αἰῶνος, ἀναπτυχθέντος μᾶλλον τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἰωνικαῖς καὶ δωρικαῖς ἀποικίαις, τίθενται καθαρῶτερον αἱ βάσεις τῆς φιλοσοφίας μετὰ χαρακτῆρος ἐθνικοῦ.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωκράτους κυρία ἔδρα τῆς φιλοσοφίας εἶναι αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας· χαρακτηρίζεται δὲ ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων ὡς φιλοσοφία τῆς φύσεως, περιλαμβάνουσα τοὺς ἀρχαίους Ἴωνας φιλοσόφους, τοὺς Πυθαγορείους, τοὺς Ἐλεάτας, τοὺς Φυσικοὺς τοῦ Ε'. αἰῶνος καὶ τοὺς ἀποτελοῦντας μετὰδασιν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα φιλοσοφίαν Σοφιστοῦς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ φιλοσοφία κέντρον ἔχουσα τὰς Ἀθήνας ἀνέρχεται εἰς τὴν ὀψίστην ἀκμὴν, διαμορφουμένης τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς λογικῆς, καὶ περιλαμβάνει πολλὰς σχολὰς. Ἀπὸ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας προήλθον αἱ ἐξῆς σχολαί: ἡ Μεγαρική, ἡ Κυρική, ἡ Κυρηναϊκή, ἡ Ἡλιακή, ἡ Ἐρετρικὴ καὶ αἱ ἀπασῶν τούτων διχοσημύονται ἡ Ἀκαδημεικὴ καὶ ἡ Περιπατητικὴ, ὧν ἱδρυταὶ ἐγένοντο ἐκείνης μὲν Πλάτων ὁ Ἀθηναῖος, ταύτης δ' Ἀριστοτέλης ὁ Σταγειρίτης.

§ 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι,

Οὗτοι ἐρευνῶσι τὴν ὕλην μόνον, ἐξ ἧς ὁ κόσμος συνέστηκε, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐσχηματίσθη, μὴ ζητοῦντες τὸ πόθεν ἢ κίνησις, ἐξ ἧς ἡ γένεσις, ἢ φθορὰ καὶ ἡ ἀλλοίωσις.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περὶ φύσεως ἐπιγραφόμενων καὶ ἐν ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένων, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν καὶ περιλήψεις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Διασημότεροι ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (624—546), ὅστις ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ ὕδωρ, Ἀναξίμανδρος, Μιλήσιος ὡσαύτως (610—546), θεωρῶν ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον ⁽¹⁾, καὶ Ἀναξίμενης, Μιλήσιος καὶ οὗτος, ἀκμάσας περὶ τὸ 548, ὅστις ἐθεώρει τὴν κίνησιν τοῦ ἀέρος παραγωγὴν πάντων τῶν ὄντων διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως.

§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.

Οἱ Πυθαγόρειοι τὴν οὐσίαν, ἐξ ἧς τὰ ὄντα συνίστανται, ζητοῦσιν ἐν τῷ ἀριθμῷ, τούτου δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ποιότητα παράγουσιν ἐκ τῆς σταθερᾶς κανονικότητος τῶν φαινομένων ὀριστῆς δι' ἀριθμῶν κατ' αὐτοὺς τὸ πᾶν εἶναι ἁρμονία. Ἀρχηγὸς τῆς θεωρίας ταύτης ἐγένετο Πυθαγόρας ὁ Σάμιος (580—500), ὅστις ἔδρυσεν ἐν Κρότωνι τῆς Ἰταλίας σχολὴν ἢ οὐλόγον, φέροντα θρησκευτικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα· οἱ εἰς αὐτὸν φοιτῶντες ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηράν καὶ μακρὰν δοκιμασίαν. Ἴδιον θρησκευτικὸν δόγμα τῆς πυθαγορείου σχολῆς ἦτο τὸ περὶ μετεμψυχώσεως. Ἀπὸ τῶν Πυθαγορείων προῆλθε καὶ ἡ θεωρία τοῦ σφαιροειδοῦς τῆς γῆς.

Ἐκ τῶν ἄλλων Πυθαγορείων διάσημοι ἐγένοντο ὁ Φιλόλαος ἐκ Κρότωνος καὶ ὁ Ἀρχύτας ἐκ Τάραντος· τῶν ἔργων τούτων σφύζονται ἀποσπάσματα τινα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ.

§ 4. Οἱ Ἑλεᾶται.

Οἱ Ἑλεᾶται ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ πόλεως

(1) Ἀπειρον λέγων ὁ Ἀναξίμανδρος ἐνδείκνυται ὅτι ἀνευ εἰδους καὶ ἀδιόριστον, εἰς ὃ ἔρχεται τὸ πνεῦμα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης ἰδιότητος καὶ χαρακτῆρος.

Ἑλέας, ἔνθα τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἡ φιλοσοφία αὐτῶν· αὕτη ὁρμωμένη ἐκ τοῦ ἐνιαίου τοῦ κόσμου οὐσίαν ἐθεώρει· τὸ εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἀποκλείουσα ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος ἀνευ ὅρου πᾶν μὴ ὄν, ἀπεφάνετο τὴν πολλαπλότητα τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κίνησιν ὡς ἀδιανόητα· Ἰδρυτὴς αὐτῆς ἐγένετο ὁ καὶ ἐν τῇ ἐλεγειακῇ ποιήσει μνημονευθεὶς Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (582—480), καθ' ὃν τὸ σύμπαν εἶναι ἔν, καὶ τὸ ἐν τοῦτο, αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον ὄν, εἶναι ὁ Θεὸς (πανθεϊσμός). Μαθητὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Παρμενίδης ἐξ Ἑλέας, γενόμενος ὁ ἐπισημότητος τῶν Ἑλεατῶν, ὅστις ἐδόξαζεν ὅτι μόνον τὸ ὄν, ἦτοί· ἡ τὸν χώρον πληροῦσα ὕλη, ὑπάρχει, τὸ μὴ ὄν δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ, ἀπέκλειε δὲ τὴν ἐννοιαν τοῦ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι καὶ ἐπρέσβευεν ὅτι· μόνος ὁ λόγος παρέχει τὴν ἀλήθειαν. αἱ δ' αἰσθήσεις εἶναι πηγαὶ πάσης πλάνης. Ζήνων δ' ὁ μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου, ἐξ Ἑλέας ὡσάυτως, ὑπεστήριξε τὰς θεωρίας αὐτοῦ, πρῶτος δὲ μετεχειρίσθη τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ.

§ 35. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ Ε'. αἰῶνος.

Οὗτοι κυρίως πειρῶνται νὰ δώσωσι τὴν ἐξηγήσιν τοῦ νόμου τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς κινήσεως τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἐνώσεων τούτων τοῦ προτεθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου τὸ πρῶτον (πάντα ῥεῖ). Διςσημότεροι δ' ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ ἐξῆς:

Ἡράκλειτος, ἐξ Ἐφέσου (535—475). Κατὰ τοῦτον ἀρχὴ πάντων εἶναι τὸ γίνεσθαι, προερχόμενον ἐκ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τῆς συγχρούσεως δὲ τούτων πηγάζει αἰώνιος πόλεμος συντελῶν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὄντων καὶ γινόμενος αἴτιος καλλίστης ἁρμονίας· ἐκ τούτου τὸ δόγμα αὐτοῦ: πόλεμος πάντων πατήρ.

Ἐμπεδοκλῆς, ἐξ Ἀκράγαντος (505—435). Οὗτος τὴν γένεσιν τῶν ὄντων ἀνάγει εἰς ἔνωσιν, τὴν δὲ φθορὰν εἰς χωρισμὸν καὶ τὴν μεταβολὴν τὸ μὲν εἰς ἔνωσιν, τὸ δ' εἰς χωρισμὸν ἀγεννήτων, ἀφθάρτων καὶ ἀναλλοιώτων στοιχείων, ζωισμάτων λεγομένων, τοῦ πυρὸς δηλονότι, τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τῆς γῆς· τούτων τὰ μόρια συνέρχονται μὲν εἰς ἔνωσιν διὰ τῆς φιλότητος, ἀποχωρίζονται δὲ διὰ τοῦ νείκους.

Λεύκιππος, Μιλήσιος καὶ Δημόκριτος, Ἀδδηρίτης, μαθητὴς αὐτοῦ, ἀκμάσας περὶ τὸ 420. Ἀμφότεροι ἐγένοντο ἰδρυταὶ τῆς λεγομένης σχολῆς τῶν ἀτομικῶν. Οὗτοι, θεωροῦντες κύρια συστατικὰ τῶν ὄντων τὸ

πλήρες καὶ τὸ κενὸν (τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν) ὑπελάμβανον τὰ πλήρες διηρημένον εἰς ἀναριθμήτους ἀτόμους οὐσίας, ἤτοι καθ' ἑαυτὰ ἀδιαιρέτα σώματα, διὰ τὴν σμικρότητα αὐτῶν μὴ διακεκριμένως ληπτὰ τῇ αἰσθήσει, κινούμενα καὶ συγκρούμενα ἐν τῷ κενῷ. Ἐκ τούτου γεννᾶται δινησις ἢ συστροφή, ἐν ἣ συμβαίνει παντὸς συνθέτου σώματος ἡ γένεσις, ἣτις εἶναι ἐνωσις κεχωρισμένων ὁμοειδῶν ἀτόμων, καὶ πᾶσα φθορά, ἣτις εἶναι χωρισμὸς τῶν συνηνωμένων. Οἱ ἀτομικοὶ θεωροῦνται πρόδρομοι τῶν σημερινῶν ὀλιστῶν.

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος (500.—428). Οὗτος θέλων νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐν τῷ σύμπαντι ἁρμονίαν ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ πάντα διευθύνει ὃν τι ἄμιγξες παντὸς ἑτέρου, ὁ Νοῦς, ζωογονῶν, κινῶν καὶ ῥυθμιζῶν πάντα· οὕτω δ' ὁ κόσμος παρίσταται ὡς προτὶν οὐχὶ τῆς τύχης, ἀλλὰ δυνάμει λογικῆς.

Διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο σπουδαιότατον ἄλμα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἀπὸ ὀλισκῶν στοίχειων ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ διαδοθείσης ὑψηλοτέρας ἰδέας περὶ τοῦ θεοῦ.

§ 6. Περὶ σοφιστῶν.

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε'. αἰῶνος π. Χ. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀσυμφωνία πρὸς ἀλλήλα ἐγέννησε δυσπιστίαν εἰς τὰς περὶ κόσμον ἐπιστημονικὰς ἐξηγήσεις· πρὸς τούτοις ἀμφισβητήσεως τῆς κατ' αἰσθάνειν γνώσεως, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμει· ἐκ τούτου προήλθεν ἀνάγκη καὶ πόθος ἀκριβεστέρως καὶ ὑψηλοτέρας ἐρεύνης καὶ μορφώσεως τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσιν οἱ σοφισταί. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτῶν συνίστατο κυρίως εἰς τὴν προκαρασκευὴν τῶν νέων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, νὰ καταστήσωσι δηλονότι αὐτοὺς δεινοὺς πράττειν καὶ λέγειν. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσοφικοῖς μαθήμασι μετεχειρίζοντο τὴν διαλεκτικὴν ἐκείνην τέχνην (ἐριστικήν), δι' ἣς δὲν προϋτίθεντο τῆς πρόσκτησιν φιλοσοφικῆς τινος πεποιθήσεως, ἀλλὰ τὸν ἔλεγχον ἢ τὴν ἀμύχανίαν τοῦ μετ' αὐτῶν διαλεγομένου. Τὰ μαθήματα δ' αὐτῶν ἐδίδασκον λαμβάνοντες ἄδρὸν μισθόν, μάλιστα παρὰ νέων πλουσίων καὶ κενωδῶν μαλλόντων νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὰ πολιτικά· πρὸς τούτοις περιερχόμενοι πολλὰς πόλεις ἐποιεῦντο ἐν αὐταῖς ἐπιδειξεις τῆς σοφίας αὐτῶν.

Σοφισταὶ ἄξιοι μνείας διὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτῶν θεωρίας εἶναι Πρωταγόρας ὁ Ἀδελφίτης (480—410) καὶ Γοργίας ὁ Λεοντίνος σύγχρονοι αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Πρωταγόρας, ἀκολουθῶν τῷ δόγματι τοῦ Ἑρακλείτου πάντα δεῖ ἀπεφαίνετο ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις δὲν ἔχουσιν ἀλήθειαν καὶ κύρος καθολικόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς κατὰ τοῦτον μόνον ἢ κατ' ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον καὶ καθ' ὠρισμένην στιγμήν· ἐκ τούτου προέκυψε τὸ κύριον δόγμα αὐτοῦ : πάντων χρημάτων μέτρον ὁ ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὥς ἐστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὥς οὐκ ἐστι.

Ὁ σοφιστὴς οὗτος θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης διακρίνας πρῶτος τὰ τρία γένη, τοὺς χρόνους τῶν ῥημάτων, τὰ εἶδη τῶν προτάσεων καὶ διδάξας περὶ ὀρθοπειρίας. Ὁ δὲ Γοργίας ἐφρόνει ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει καὶ εἴ τι ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐὰν γνωσθῇ, δὲν δύναται νὰ μεταδοθῇ τοῖς ἄλλοις· ἔνεκα τούτου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ σοφὸς ὀφείλει νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἄλλων ἐκείνας μόνον τὰς ἰδέας, ἃς ἐπιθυμεῖ ἢ ἔχει συμφέρον νὰ ἐξεγείρῃ.

Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον τὸ ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου τὸ πρῶτον ἐκδηλωθὲν δόγμα τοῦ ποιεῖν τὸν ἥτιω λόγον κρείττω· καὶ τὰνάπολιν, ἥτοι τοῦ θεωρεῖν ὡς ὀρθόν καὶ αὐτὸ τὸ ἀντίθετον τοῦ τεθέντος ζητήματος.

Πλὴν δὲ τῶν δύο τούτων σοφιστῶν διεκρίθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ δύο ἕτεροι, Ἰππίας ὁ Ἡλείος, ἀνὴρ πολυμερестаτῆς μαθήσεως, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος ὅστις, μετὰ τοῦ Πρωταγόρου καὶ τοῦ Ἰππίου, ἡσχολήθη καὶ εἰς γλωσσικὰς μελέτας, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων. Ὁ Πρόδικος διέδλεπεν ἐν ταῖς θεαῖς προσωποποιήσιν τῶν οὐράνιων σωμάτων καὶ τῶν στοιχείων.

Αἱ θεωρίαι αὗται τῶν σοφιστῶν καὶ πλεῖστοι ἄλλαι προσέτι, μεταδιδόμεναι μάλιστα μετὰ διαλεκτικῶν τεχνασμάτων, ἐγέννησαν εἰς τὰ πνεύματα τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἐπέδρασαν δ' ἐπιβλαβῶς εἰς τοὺς νόμους, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπήνεγκον μεγίστην μεταβολὴν ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν σοφιστῶν ἐλαμβάνετο ἐπὶ κακοῦ. Ἀλλ' ὁ ὑπ' αὐτῶν κλονισμὸς τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομήματος προὐκάλεσεν ἀντίδρασιν ἰσχυράν, ἥς κυριώτατος ἐργάτης ἐγένετο Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος. Οὕτω δ' οἱ σοφισταὶ ἀπετέλεσαν γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς προτέρας ἀσταθοῦς καὶ κυμαινομένης φιλοσοφίας πρὸς τὴν σταθεράν καὶ ὑγιᾶ, ἥς ἱεροφάντης καὶ δαδουχος ἐγένετο ὁ μέγας Ἀθηναῖος φιλόσοφος.

§ 7. Περὶ Σωκράτους.

Σωκράτης ὁ Σωκροτρίσκου ἐγεννήθη, ἐν Ἀθήναις τῷ 470 π. Χ. Τραπείς εἰς ἰδίαις φιλοσοφικαῖς μελέταις ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ κατηνά-
λωσεν πρὸς μὲν ὁμοφῶσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀρετὴν· ἐδίδασκε δὲ οὐχὶ ἐν σχο-
λείῳ, ἀλλὰ συνεζήτει ἐν παντὶ τόπῳ τῆς πόλεως καὶ μετὰ πάσης τά-
ξεως ἀνθρώπων περὶ ὑψηλοτάτων ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ
πολιτικῶν ζητημάτων· ἰδίᾳ δ' ἀνέστρέφετο μετὰ τῶν νέων ἐλκυομένων
ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς ἰκανότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, ἔτι δὲ
καὶ ὑπὸ τῆς λεπτότητος καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ.
Ἀμοιβὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν δὲν ἐλάμβανε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
συγχρόνους αὐτῷ σοφιστάς.

Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ
ἐπηρξεν ἁμεμπτός· ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαθῶν συνέχευεν αὐτὸν μετὰ
τῶν σοφιστῶν, διότι, ὅπως οὗτοι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐδίδασκε τοὺς νέους
πολεμῶν τὴν προτέραν φιλοσοφίαν καὶ κηρύττων κοινωνικὴν ἀναμόρ-
φωσιν.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Σωκράτης κατεπολέμει τὰς ὁλοθρίας θεωρίας τῶν σο-
φιστῶν, πολλοὶ τούτων ἐγένοντο ἄσπονδοι ἐχθροὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα τυράννων,
κατεδιώχθη ὡς ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς νεωτερίζουσας σοφιστι-
κῆς παιδείας· οὕτω δ' ὁ φιλόσοφος κατηγορήθη ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν ὅτι
τοὺς μὲν θεοὺς τῆς πόλεως ἠρνείτο, ὅτι δι' εἰσήγγεν ἄλλους καὶ ὅτι διὰ
τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ διέφθειρε τοὺς νέους. Μετὰ λαμπράν, ἀλλ' ἀγέ-
ρωχον ἀπολογίαν παροξύναντα τοὺς δικαστάς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον
καὶ ἔπιεν ἀταράχως τὸ κώνειον τῷ 399 ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ἀφοῦ πρότε-
ρον ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἀποδράσεως προτάσεις τῶν φίλων.

Φιλοσοφία Σωκράτους.—Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Σωκράτους
εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος
καὶ Πλάτωνος, διότι αὐτὸς οὐδὲν συνέγραψε. Στρέφεται δ' ἡ φιλοσοφία
αὐτοῦ οὐχὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως, ὡς ἡ τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλο-
σόφων, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ,
ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως· αὕτη κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁρ-
μᾶται ἐξ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῶν ἐννοιῶν ἐπιτυχανουμένου διὰ τῆς
διαλεκτικῆς, ἣτις εἶναι ἡ τέχνη τοῦ κατὰ λόγον νοεῖν δι' ἐρωτήσεων καὶ
ἀποκρίσεων περαινομένη. Ταύτην ὁ φιλόσοφος ἀνήγαγεν εἰς τὴν ὑψίστην

τελειότητα διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ ὁρισμοῦ, διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀνευρίσκων ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν ἐπὶ μέρους τὴν ἀλήθειαν τῶν καθόλου, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου προσβαίνων εἰς τὴν ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν εἰς γέννη. Ἀλλὰ πρωτίστως ἀφετηρίαν πρὸς κτῆσιν ἀληθοῦς γνώσεως ἐθεώρει ἡ ἀγκαλὼν τὸ ἐξετάζειν ἑαυτὸν (γινῶθι σαυτὸν) πρῶτον, ἵνα μὴ τις νομίζων ὅτι κατέχῃ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἀποτυγχάνῃ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ δυστυχῇ. Τὴν ἐξέτασιν δ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπεδίωκε διὰ τῆς μαιευτικῆς καλουμένης τέχνης, δι' ἧς ἐπιτηδεύων ἐξῆγεν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἄλλων ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἐν νῷ ὁσάκις δὲ κατενόει ὅτι οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐξεταζόμενοι δὲν κατεῖχον τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, διηύθυνε τὴν ἐξέτασιν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀγνοίας αὐτῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐφάνετο αὐτὸς ζητῶν διδασκαλίαν παρ' αὐτῶν· τοῦτο ἀπετέλει παρ' αὐτῷ τὴν εἰρωνείαν, δι' ἧς ἐπετύγχανεν ἀκριβεστέρους ὁρισμοὺς τῶν ἐννοιῶν.

Ὁ Σωκράτης πάσας τὰς μερικὰς ἀρετὰς ἐν τῇ ἡθικῇ ἀνήγεν εἰς μίαν, τὴν γνῶσιν ἢ τὴν σοφίαν, ἐξ οὗ συνεπέρανε τὸ διδασκὼν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐδόξαζεν ὅτι οὐδεὶς εἶναι ἔκων πονηρός, ἀλλ' ἐξ ἀγνοίας. Ἐθεώρει δὲ ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν τῇ μορφώσει ἡθικῷ βίου διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τοῦ ἀγαθοῦ. Τοὺς θεοὺς τοῦ πλῆθους συνέπιπυσεν εἰς μίαν θεότητα προνοοῦσαν περὶ τοῦ κόσμου.

Ἰδιάζον τῷ Σωκράτει ἦν ὅτι εἰς πάσας τὰς σπουδαίας περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ συνεβουλεύετο περὶ τοῦ πρακτέου θεῖαν τινὰ ἐσωτερικὴν φωνήν, τὸ δαιμόνιον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους μετερρυθμίσθη ὑπὸ τινων μαθητῶν αὐτοῦ, ἐξ οὗ προήλθον αἱ λεγόμεναι ἐλάσσονες σοκρατικαὶ σχολαί, ὧν διασημότεραι ἐγένοντο ἡ Κυνική, ἰδρυθεῖσα ὑπ' Ἀντισθένης τοῦ Ἀθηναίου (422—365) μετὰ τοῦ δόγματος ὅτι μόνῃ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθόν, μόνῃ ἡ κακία κακόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀδιάφορα· ἀρετὴν δὲ οἱ Κυνικοὶ ἐνόουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ, περιέγραφον δ' αὐτὴν ὡς ἀπάθειαν καὶ ψυχῆς ἡρεμίαν· ἡ Κιρηναϊκή, ἧς ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν Ἀρίστιππος ὁ Κυρηνάιος ἀκμάσας περὶ τὰ 400—365 καὶ διδάσκων ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις ἡμῶν ὀφείλουσι νὰ τείνωσιν εἰς τὸν μετὰ λόγου πορισμὸν τῶν ἡδονῶν· ἡ Μεγαρική, τῆς ὁποίας θεμελιωτὴς ὑπῆρξεν Ἐδκλείδης ὁ Μεγαρεὺς (περὶ τὰ 399) καὶ ἡ Πλουτική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Φαῖδωνος τοῦ Ἡλείου ἢ πρώτη ἀφετηρίαν

εἶχε τὴν περὶ ἐννοιῶν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους μετ' ἀναμείξεως ἐλευστικῶν ἰδεῶν, ἥ δὲ δευτέρα ἦτο συγγενὴς πρὸς τὴν μεγαρικὴν ταύτης πάλιν κλάδος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Μενεδήμου συσταθεῖσα Ἑρετρικὴ σχολή.

§ 8. Περὶ Πλάτωνος.

Πλάτων δ' Ἀρίστωνος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 427 π.Χ. ἐξ ἐπιφανῶν γονέων. Τὸ πρῶτον ὠνομάσθη Ἀριστοκλῆς, δὲν εἶναι δ' ἀκριδῶς γνωστὸν διακτὶ μετωνομάσθη Πλάτων. Εὐπορος ὢν ἐπαυδεύθη λαμπρῶς κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ, ἐπεδόθη δ' εἰς τὴν ποίησιν γράψας διθυράμβους καὶ τραγῳδίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας ἀφείλε τὴν ποίησιν καὶ τὰς ποικίλας μελέτας ἠκολούθησε τῷ Σωκράτει γενόμενος ἀκροατὴς αὐτοῦ ἐπὶ δίκτασίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἐκ φόβου καταδιώξεως ἔφυγεν εἰς Μέγαρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κυρήνην καὶ Αἴγυπτον· ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας συνέγραψε καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ τινα ἔτη. εἶτα δ' ἐπορεύθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν, ἔνθα ὑπέστη τὴν ἐπιδρασίαν τῆς ἐκεῖ διαδεδομένης πυθαγορείου φιλοσοφίας. Μεταδὼς δ' εἰς Συρακούσας πρὸς Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦτου ἕνεκα τῆς παρρησίας αὐτοῦ καὶ παραδοθεὶς εἰς τινα Σπαρτιάτην ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Αἴγιναν, ὅπως πωληθῇ ὡς δοῦλος· ἀλλὰ λυτρωθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀννικέριος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρουσε σχολὴν ἐν ἰδίῳ κήπῳ παρακειμένῳ τῷ γυμνασίῳ τοῦ ἥρωος Ἀκαδήμου, ἐξ οὗ καὶ Ἀκαδημαϊκὴ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἐκλήθη. Εἰς ταύτην δὲ συνέρρεον πολλοὶ οὐ μόνον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος μερῶν, διδασκόμενοι πλὴν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν, ὧν ὁ φιλόσοφος ἦτο βαθεὺς γνώστης.

Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μεταδὼς πρὸς Διονύσιον τὸν νεώτερον ἐκινδύνευσε τὰ μέγιστα διὰ τὴν καχυποψίαν τοῦ τυράννου μόλις σωθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἐξηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ μέχρι θανάτου, ἀποθανὼν τῷ 347 καὶ ταφείς ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ σφζόμενα τοῦ Πλάτωνος ἔργα εἶναι 42 διάλογοι, ἐπιστολαὶ τινες καὶ ὄροι εἴτε ὀρισμοί. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς διαλόγοις ἐξαιρουμένων τῶν Νόμων, ὁ Πλάτων, θέλων νὰ παραστήσῃ ὅτι ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἦτο ἀπόρροια τῆς σοφίας τοῦ Σωκράτους, διευθύνει τὴν συζήτησιν διὰ τοῦτου ἡ δογματικῶς διδάσκοντος ἡ ζωηρῶς μετὰ τῶν

ἄλλων προσώπων συζητούντες. Οἱ πλείστοι τῶν διαλόγων φέρουσι τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων, ὡς *Λάχης*, *Χαρμίδης*, *Παρμενίδης*, *Γοργίας* κλπ. καὶ πραγματεύονται ποικίλα θέματα, ὡς περὶ ἀνδρείας, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἰδεῶν, περὶ ῥητορικῆς, κλπ. Οἱ παλαιοὶ διήρουν αὐτοὺς εἰς δύο τάξεις, εἰς πειραστικούς καὶ εἰς ὑφηγητικούς· ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται ἔννοιά τις ἢ πρόβλημα φιλοσοφικῶς ἐν ἐκτάσει, ἄλλ' ἄνευ θετικού δεδομένου, ἐν δὲ τοῖς δευτέροις παρέχονται τὰ θετικὰ δεδομένα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως.

Ὁ Πλάτων μετεχειρίσθη τὴν διαλογικὴν μορφήν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, διότι αὕτη ἦτο τότε συνήθης ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς καὶ ταῖς πολιτικαῖς συζητήσεσι, ἐπεὶ δὲ καὶ διότι ἦτο φυσικὴ ἀναπαράστασις τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Σωκράτης ὁμίλει πρὸς τοὺς ἐκυτοῦ μαθητάς· ἀνῆγαγε δ' αὐτὴν εἰς ἀνέρικτόν τελειότητα δι' ἐναργοῦς καὶ δραματικῆς περιγραφῆς, δι' ἀπεικονίσεως λεπτῆς τῶν χαρακτήρων, δι' εὐστόχου καὶ εὐφυοῦς ἀναπτύξεως τῶν ἐννοιῶν καὶ ζωηράς καὶ γοργῆς τοῦ θέματος οἰκονομίας· οὕτω δ' οἱ διάλογοι αὐτοῦ παρίστανται ὡς ἀληθεῖς τινες δραματικαὶ πράξεις, περιέχουσι δὲ συγχρόνως ἐναργεστάτην εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἐν Ἀθήναις κινήσεως κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα π. Χ.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος, ἀποτελοῦσα μετάδοσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἄττικης εἰς τὴν νέαν, περιέχει πάσας τὰς καλλοῦντας τοῦ ἄττικοῦ λόγου ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτοῦ ἀκμῇ οὐσα πλουσία, ἑμμελής, ἡδέια, ἀκριβοῦς καὶ ἀνθηρά· δι' αὐτῆς δὲ φιλόσοφος ἀναδείκνυται ὁ τελειότατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου.

Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος.—Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι συστηματικῶς ἐκτεθειμένη ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν διαιρεῖται εἰς τὴν *διαλεκτικὴν*, τὴν *φυσικὴν* καὶ τὴν *ἠθικὴν*, περιλαμβανούσα καὶ τινες θεωρίας περὶ πολιτείας, θρησκείας καὶ τέχνης.

Καὶ ἡ μὲν *διαλεκτικὴ* περιέχει τὴν περὶ ἰδεῶν θεωρίαν· εἰς ταύτην ὁ φιλόσοφος ὠρμήθη ὡς ἑξῆς: πρῶτον δηλαδὴ διέκρινεν ἔνθεν μὲν ὄντα αἰσθητά, αἰεὶ βέοντα καὶ οὐδεμίαν γνῶσιν παρέχοντα, ἔνθεν δὲ νοητά, αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον μὴ ἀνίκοντα, καὶ εἴτα ἀνήχθη εἰς ἕτερον κόσμον παρὰ τὸν αἰσθητόν, εἰς τὴν δημιουργίαν κόσμου νοητοῦ, οὗ ἀπόλυτον ἐβέβηρε τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Ἡ παράστασις τῆς πρὸς ἀλλήλους σχέσεως τῶν δύο τούτων κόσμων ἔδωκε τὸ εἶναι εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν εἶναι δὲ κατ' αὐτὸν αἱ ἰδέαι οἱ ἀρχικοί, ἐνιαῖοι καὶ ἀμετάβλητοι τύποι τῶν ὄντων, καταληπτοὶ μόνον τῇ

νοήσῃ, εὐρίσκονται δ' ἐν τῇ νοητῇ κόσμῳ· τὰ ἀποτυπώματα (εἰδωλα) αὐτῶν ἀποτελοῦσι τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅστις εἶναι ἀπότυπον τοῦ νοητοῦ, οὗτος δὲ παράδειγμα πρότυπον τοῦ αἰσθητοῦ· π. χ. ἡ ἔννοια τοῦ ὄντως δένδρου εἶναι ἐν τῇ νοητῇ κόσμῳ, τὰ δ' ἐπὶ τῆς γῆς δένδρα εἶναι τὰ αἰσθητὰ ὁμοιώματα αὐτοῦ.

Ἡ δὲ Φυσικὴ περιλαμβάνει τὰς περὶ κόσμου καὶ ψυχῆς θεωρίας αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων τὴν μὲν πλάσιν τοῦ κόσμου ἀνάγει εἰς τὸν οὔτε τῇ αἰσθήσῃ οὔτε τῇ φαντασίᾳ ληπτὸν χῶρον, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκεται ἡ ὕλη, καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτοῦ γέννηθέντα στοιχεῖα πῦρ, γῆν, ὕδωρ καὶ ἀέρα, τὴν δὲ κίνησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παντός· αὐτοκίνητον οὖσαν· ταύτης μόνον ὁμοειδὲς εἶναι καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη ἀπλὴ οὖσα καὶ ἀσώματος εἶναι αὐτοκίνητος καὶ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς· ὥς ἀχωρίστως δὲ μετὰ τῆς ζωῆς συνδεδεμένη οὐδέποτε παύσεται ζῶσα. Ἐξ ὑψηλοτέρου δὲ κόσμου εἰς τὸ γήινον σῶμα κατελθοῦσα ἐπιστρέφει πάλιν εἰς αὐτόν. Καὶ αἱ μὲν καθαρὸν βίον διαγαγοῦσαι ψυχαὶ ἐπανέρχονται μετὰ θάνατον ἀμέσως εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, αἱ δὲ χρήζουσαι διορθώσεως ὑποβάλλονται τὸ μὲν εἰς τιμωρίας, τὸ δ' εἰς ἀποδημίαν εἰς σώματα ζώντων ἀνθρώπων ἢ ζῴων (θεωρία τῆς μετεμψυχώσεως). Ἐν τῇ γῆνι φθὸν δὲ κόσμῳ εὐρίσκομένη ἡ ψυχὴ ἀναμνησκεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἡττον τῶν Ἰδεῶν τῶν ἐν τῇ νοητῇ κόσμῳ ἐξ οὗ κατήλθε (θεωρία τῆς ἀναμνήσεως). Εἶναι δὲ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς τρία· τὸ νοητικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· τὸ πρῶτον εἶναι τὸ σπουδαιότατον· ἐκ τῶν δύο ἄλλων τὸ θυμοειδὲς ἐκπροσωπεῖ τὰ εὐγενῆ πάθη καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τὰ ἀγενῆ· ἡ διευθυνοῖς τούτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ὅπερ παραβάλλεται πρὸς ἡνίοχον διευθύνοντα δύο διαφόρους ἵππους.

Ἡ δὲ Ἠθικὴ βάσιν ἔχει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σωκράτους καθ' ὅς πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους ἀρεταὶ ἀνάγονται εἰς τὴν σοφίαν ἢ τὴν φρόνησιν, ἥτοι τὴν καθόλου ἀρετὴν· ταύτης μόνον εἶναι ἡ σοφία, πηγάζουσα ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ἡ ἀνδρεία ἐκ τοῦ θυμοειδοῦς, ἡ σωφροσύνη ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἐξετάζουσα ποῖον τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ὀφείλει νὰ ἐπιτάσῃ καὶ ποῖον νὰ ὑπακούῃ, καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἥτις, προσέχουσα ἵνα ἕκαστον τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον καὶ μὴ ἐπιχειρῇ τι πέραν τούτου, δημιουργεῖ ἐκείνην τὴν ψυχικὴν ἁρμονίαν, ἡ ὁποία παρέχει τὴν τελειότητα τῷ ἀνθρώπῳ.

Περὶ δὲ πολιτείας ὁ Πλάτων ἐφρόνει ὅτι πρέπει νὰ ἀρχῇ αὐτῆς ἡ φιλοσοφία, ὥς στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, καὶ ὅτι σκοπὸς

αὐτῆς εἶναι ἢ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Ἐν δὲ τῇ θρησκείᾳ ἐταύτιζε τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ πρὸς τὴν θεότητα· τῇ δὲ τέχνῃν ἐθεώρει ὡς μίμησιν οὐχὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, τῶν καθαρῶν δηλονότι· ἰδεωδῶν αὐτῶν τύπων, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν, ὑπάγων τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Πλάτων ἐπέδρασε βαθύτατα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Ἀναπτύξας τὸν πνευματισμὸν τοῦ Σωκράτους προπαρεσκεύασε δι' αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ σήμερον δὲ θεωρεῖται ἀκένωτος πηγὴ ὑψηλῶν καὶ ὑγιᾶν ἰδεῶν. Διάδοχος αὐτοῦ ἀμέσως ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Σπένσιππος.

§ 9. Περὶ Ἀριστοτέλους.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη ἐν Σταγείροις τῆς Χαλκιδικῆς τῷ 384 π.Χ. ἐκ πατρὸς Νικομάχου, ἱατροῦ Ἀμύντου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Δεκαοκταετῆς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἠκροάσατο τῶν ῥητόρων καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐγκύψας ἅμα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος μετέδῃ εἰς Ἀταρνέα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα τύραννος ἦτο ὁ φίλος καὶ συμμαθητὴς αὐτοῦ Ἑρμείας· τοῦτου, δόλῳ φονευθέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἔλαβε σύζυγον τὴν θετὴν θυγατέρα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας. Προσκληθεὶς τῷ 342 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα μετέδῃ εἰς Πέλλαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Στρατεύσαντος δὲ τούτου εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρυσεν ἐν τῷ Λυκείῳ γυμνασίῳ σχολὴν φιλοσοφικὴν κληθεῖσαν Περιπατητικὴν ἐκ τῶν ἐν τοῖς συσκέτοις τοῦ γυμνασίου ἐκείνου περιπάτοις γινομένων διδασκαλιῶν αὐτοῦ. Ἐν αὐτῇ πλὴν τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκε καὶ ῥητορικὴν· ἐγένετο δὲ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διὰ συνεχοῦς μᾶλλον ἀπαγγελίας, τῶν μαθητῶν ἀκρωμένων. Οἰκοθεν εὐποροῦν καὶ ὑπὸ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑποστηριζόμενος διέθετεν ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἀγορὰν τῶν χρησίμων πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας βιβλίων καὶ ἀντικειμένων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐκραγέντος τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, κατηγορήθη ὑπὸ τῆς ἀντιμακεδονικῆς φατρίας ἐκ πολιτικοῦ μίσους ὡς ἄθεος· εἰς καὶ κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα, ἔνθα ἀπέθανεν ἐκ νόσου τῷ 322. Ἦτο ἀσθενὴς τὸ σῶμα, ἀλλὰ φιλόπονος, φιλόκαλος καὶ εὐγενὴς τὸ ἦθος.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ πᾶσαν σχεδὸν ἐπιστήμην ἀσχοληθέντος, εἶναι ποικιλώτατα καὶ πολυαριθμώτατα καὶ μαρτυροῦσι τὴν κατὰπληρικήν πολυμαθειαν καὶ φιλεργίαν τοῦ ἀνδρός. Τὰ πλεῖστα τῶν σφζομένων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι διδασκτικά· διηρέθησαν δὲ τὸ πάλαι πάντα εἰς ἐξωτερικά, προσωρισμένα διὰ τοὺς ἀρχαρίους καὶ τοὺς πολλούς, καὶ εἰς ἐσωτερικά, σύντεταγμένα πρὸς ὑψηλοτέραν διδασκαλίαν τῶν τακτικῶν μαθητῶν· εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ πλεῖστον τῶν σφζομένων, ἅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς· α') Λογικά, β') Φυσικά, γ') τὰ μετὰ τὰ Φυσικά, δ') Ἠθικά, ε') Πολιτικά καὶ ς') Τεχνολογικά. Τῆς δ' ἀπολομένης Συναγωγῆς πολιτειῶν εὐρέθη μόνον πρό τινων ἐτῶν ἡ Ἀθηναίων πολιτεία, περιέχουσα ἱστορικὴν ἀφήγησιν τῶν στάσεων καὶ τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Ἀθήναις καὶ περιγραφὴν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀριστοτέλους οὔτε τὴν χάριν οὔτε τὸ ἔθος τῆς τοῦ Πλάτωνος ἔχει, ἀλλ' εἶναι ἀνώμαλος, τραχὺ καὶ πυκνὴ, ἐνίοτε δὲ σκοτεινὴ ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς βραχυλογίας· ἀλλὰ τὴν ἐλευφιν ταύτην ἀναπληροῖ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν.

Φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους.—Αὕτη δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα κύρια μέρη τὴν Λογικὴν, τὴν Μεταφυσικὴν, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Ἠθικὴν, αἷς ἐπισυνάπτονται καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Λογικῇ, ἥτις καὶ Ὀργανον καλεῖται καὶ ἐπὶ σώκρατικῆς καὶ πλατωνικῆς βάσεως στηρίζεται, ὁ φιλόσοφος πραγματεύεται περὶ τῶν τρόπων τοῦ διανοεῖσθαι, ἥτοι περὶ ἐννοιῶν, κρίσεων, συλλογισμῶν, ἀποδείξεων, ὁρισμῶν καὶ διαιρέσεων.

Ἐν δὲ τῇ Μεταφυσικῇ, ἀποτελούσῃ τὴν ὑπάτην βαθμίδα τῆς φιλοσοφίας, τὴν πρώτην φιλοσοφίαν, καθόλου μὲν ἀσχολεῖται περὶ τῆς πρώτης αἰτίας τῶν ὄντων, τῆς πάντα κινούσης, ἀκινήτου δ' αὐτῆς μενούσης, ἥτοι τοῦ θεοῦ, εἰδικώτερον δ' ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῶν καθ' ἕκαστα πρὸς τὸ ὅλον, θεωρῶν τὰ ὄντα ὑπὸ τετραπλῇ ὄψιν· τῆς ὕλης, τοῦ εἶδους, τοῦ κινουῦντος αἰτίου καὶ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν κινουῦνται.

Ἐν δὲ τῇ Φυσικῇ τὸναντίον ἐξετάζει τὸ κινούμενον, ἥτοι τὸν κόσμον, αἰώνιον ὄντα, ἅτε ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον· ἐν αὐτῷ πᾶσα κίνησις εἶναι μεταβολή, ὥς παρατηρεῖται ἐν τῇ γενέσει, τῇ φθορᾷ, τῇ αὐξήσει, τῇ μειώσει κλπ. Φρονεῖ δ' ὅτι ἐν πᾶσι ὄντι, τοῦ Θεοῦ μόνου ἐξαιρουμένου, ὑπάρχει ὕλη, ἥτις εἶναι τὸ δυνάμει ὄν, καὶ εἶδος, ἕπερ εἰ

ἐνεργεία ἢ τὸ ἐντελεχεία ὄν." Ὑλη δηλ. εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ὕπερ γίνεται τι καὶ ἐν ᾧ τελείται μεταβολή τις, εἶδος δ' αἱ ἰδιότητες, αἵτινες μεταδιδόμεναι εἰς τὸ ὑποκείμενον ἐκεῖνο συνιστᾷσι τὴν μεταβολήν· ἐπειδὴ δ' ὁ σκοπὸς τοῦ γίγνεσθαι ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἡ ὕλη λάβῃ τὸ εἶδος αὐτῆς ἔπεται ὅτι τὸ εἶδος ἐκάστου ὄντος εἶναι ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ οὐσία, εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἡ ἐντελεχεία αὐτοῦ, ἢ καθόλου τὸ ἐνεργεία ὄν· ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴν μὲν οὐπω τυγχάνει οὕσα τοῦτο, ὕπερ ὕστερον ἐξ αὐτῆς γίνεται, ἔχει δ' ὅμως ἀναγκαιῶς τὴν δύναμιν ἵνα γένηται τοῦτο, ἔπεται ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἡ δύναμις ἢ τὸ δυνάμει ὄν. Ἡ ὕλη ἔτι εἶναι τὸ κινούμενον, τὸ εἶδος τὸ κινούν· οὕτως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὕλη μὲν εἶναι τὸ σῶμα, ὕπερ εἶναι τὸ κινούμενον, εἶδος δὲ ἡ ψυχὴ, ἥτις εἶναι τὸ κινούν· ἡ ψυχὴ οὐτε ἄνευ σώματος εἶναι οὔτε σωματικόν τι, γεννᾶται δὲ καὶ φθείρεται σὺν τῷ πνεύματι, ὕπερ εἶναι ὄργανον αὐτῆς· ὁ εἰς τὴν ψυχὴν θύραθεν εἰσερχόμενος θεὸς νοῦς εἶναι ἀγέννητος καὶ διαμένει ἀνώλεθρος, ἀπερχόμενος μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος ἐκ τούτου καὶ ἐνούμενος μετὰ τοῦ θεοῦ. Πᾶσα ζωὴ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλοῦται διὰ κινήσεως· ἡ ζωὴ τῶν φυτῶν εἶναι θρέψις μόνον καὶ διάδοσις τοῦ εἶδους, παρὰ δὲ τοῖς ζῴοις καὶ αἰσθησις καὶ κίνησις, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις συνάπτεται τοῦτοις καὶ ἡ νόησις.

Ἐν δὲ τῇ Ἑθικῇ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ· ταύτην ὀρίζει ὡς ἔξιν προαιρετικὴν διευθυνομένην ὑπὸ τῆς φρονήσεως εἰς τὸ ἀληθὲς μέσον· οὕτω δ' ἡ ἀρετὴ εἶναι μοσότης κειμένη μεταξὺ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· ἡ ἀνδρεία π.χ. κεῖται μεταξὺ τῆς θρασύτητος καὶ τῆς δειλίας, τὸ δίκαιον μεταξὺ τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας.

Περὶ δὲ πολιτείας φρονεῖ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἐν γένει εἶναι ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν ἐν τελείᾳ ζωῆς κοινωνίᾳ· πρὸς τοῦτο κύριον ἔργον τῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἀνατροφὴ τοῦ λαοῦ εἰς ἀρετήν· κατὰ τὸν χαρακτήρα δὲ καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ρυθμίζεται καὶ τὸ πολίτευμα.

Ἐν τῇ θρησκείᾳ παραδέχεται ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς συνοχῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου καθόλου μὴ ἐπεμβαίνον εἰς τὰς λεπτομερείας.

Τὴν τέχνην θεωρεῖ προσερχομένην ἐκ μιμήσεως, τὴν δὲ ρητορικὴν τὸ μὲν ὡς τέχνην, τὸ δ' ὡς παραφυᾶσα τῆς διαλεκτικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἐν δὲ τῷ περὶ Πολιτικῆς ἔργῳ αὐτοῦ, ὕπερ δὲν σφύζεται πλήρες,

μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως, πρῶτον μὲν ποιεῖται λόγον περὶ τραγωδίας καὶ ἔπους, εἶτα δ' ἐπιφέρει σύγκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τὰ περὶ λυρικῆς καὶ κωμικῆς περιελαβάνοντο ἐν τῇ ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ πονήματος. Εἶναι δὲ τοιοῦτον τὸ κύρος τῶν ἐν τῇ ἔργῳ τούτῳ βραχέως μὲν, ἀλλὰ μετὰ θαυμαστῆς ὀξυνοίας λεγομένων, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι μένει ἀπρόσβλητον.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνεδύασε τὴν ἐμβρίθειαν τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως πρὸς τὴν εὐρύτητα τῶν θετικῶν γνώσεων καὶ τὴν πείραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναδειχθεὶς ἀπαράμιλλος μεταφυσικός, βαθὺς πολιτειολόγος καὶ ἀκριδέστατος τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐρευνητής· ἂν δ' ἡ πρόδοξος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν σήμερον δὲν συμφωνῇ πρὸς πολλὰς τῶν φυσικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν αὐτοῦ θεωριῶν, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ λογικῇ, τῇ μεταφυσικῇ, τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ τὸ κύρος τοῦ φιλοσόφου διέμεινεν ἀμείωτον, ἰδίᾳ ἐν τῇ λογικῇ· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ζωολογικαῖς αὐτοῦ συγγραφαῖς, καίτοι τὰ μέσα τῆς παρατηρήσεως τότε ἦσαν δυσχερὴ ἢ ἀτελῆ, διακρίνεται βαθύτης παρατηρήσεως μετὰ συμπερασμάτων ἀσφαλῶν.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Περιπατητικῇ Σχολῇ ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Θεόφραστος ὁ Λέσβιος (372—287), οὗ σφῆζονται συγγράμματα φυτολογικά, μέρος τοῦ περὶ λίθων καὶ χαρακτηρισ.

§ 10. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.

Καίτοι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ μάλιστα αἱ θετικαὶ ἐδημιουργήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, οὐχ ἦττον ἢ ἐλληνικὴ διάνοια καὶ κατὰ τὴν αἰτικὴν περίοδον ἐπεδόθη εἰς βαθεῖας ἐρεῦνας ἐν αὐταῖς καὶ τὴν ὁδὸν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἔεμε. Οὕτως ἐν τῇ ἱατρικῇ διέπρεψεν Ἰπποκράτης ὁ Κῷος (460—370), ὁ μέγιστος τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν, οὗ τὰ σπουδαιότατα τῶν σφῆζομένων συγγραμμάτων εἶναι τὸ περὶ αἱμάτων καὶ ὑδάτων καὶ τόπων καὶ οἱ ἀφορισμοί. Ἐν δὲ τῇ ἀστρονομίᾳ διεκρίθησαν Ἡ Αἰθναῖος Μέτων ἐπιτυχὼν περὶ τὸ 432 τὴν συμφωνίαν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν, Εὐδοξος ὁ ἐκ Κνίδου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, (408—355), ἰδρύσας ἀστεροσκοπεῖον ἐν Κνίδῳ καὶ Ἡλιουπόλει, ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ὡσαύτως καταγόμενος Αὐτόλυκος καὶ κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἀκμάσας, οὗτινος ἐσώθησαν τὰ περὶ κινουμένης σφαίρας καὶ περὶ ἐπιτολῶν καὶ δύσεων ἔργα καὶ Ἰκέτας, ὁ Συρα-

κόσιος, ὅστις ἐδίδασκε τὴν περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα στροφὴν τῆς γῆς. Ἐν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ διάσημος ἐγένετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης, ὅστις καὶ ἀστρονόμος ὑπῆρξεν· οὗτος λέγεται ὅτι περιέπλευσε τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Εὐρώπης μέχρις Ἰουτλανδίας· ἔργα αὐτοῦ ἦσαν : περὶ Ὠκεανοῦ, Γῆς Περίοδος καὶ Περιήλους· τούτων ἀποσπάσμα μόνον ἐσώθησαν.

§ 11. Χαρακτηρισμὸς τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἀνασκοπῶν τις τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων ἀνευρίσκει ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν διαφόρων λογοτεχνικῶν εἰδῶν ὑπῆρξε ποικίλος καὶ φυσική, ἐνιαία καὶ κανονική. Καὶ πρωτότυπος μὲν καὶ φυσικὴ ἐγένετο ἡ ἐξέλιξις αὕτη, διότι τὰ λογοτεχνικά εἶδη ἐδημιουργήθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπῆρξαν φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προῖον τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ καθόλου βίου αὐτῶν, ἐνιαία δέ, διότι παρὰ τὰς φυλετικὰς διαφορὰς τῶν λογοτεχνῶν, τὰ ἔργα αὐτῶν φέρουσι γνήσιον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα καὶ κοινὰ τὰ γνωρίσματα ἐκάστου λογοτεχνικοῦ εἶδους, καὶ κανονική, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἀπλουστερίων καὶ ἀτεχνωτέρων προβαίνει βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰ συνθετώτερα καὶ τεχνικώτερα, συνδυαζομένης τῆς τελειότητος τῆς συνθέσεως μετὰ σπουδαίου περιεχομένου καὶ ἐξόχου κάλλους μορφῆς.

Καὶ τῆς μὲν ποιήσεως γενικὰ χαρακτηριστικὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι φυσικὴ ἔμπνευσις καὶ ἔκφρασις, φαντασία ζωηρά, ἀλλὰ μετρημένη, αἰσθησις ἀκριδὴς τοῦ καλοῦ, κρίσις ἀσφαλὴς καὶ ἁρμονικὴ προσαρμογὴ τοῦ περιεχομένου πρὸς τὴν μορφήν, ἥτοι πρὸς τὸ μέτρον, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν· τούτοις προσθετέον ὅτι ἕκαστος τῶν ποιητῶν ἐκαλλιέργησεν ὀρισμένον ποιητικὸν εἶδος μὴ ἀσχοληθεὶς εἰς ἄλλα, τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων λαμπρῶν ιδιοτήτων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν τελειότητα τῆς ποιήσεως τῶν χρόνων τούτων.

Ἐκ τῶν διαφόρων δ' εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ μὲν ἔπος, μορφωθὲν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῶν ἥρωικῶν κατορθωμάτων τοῦ ἔθνους, ἀνεφάνη κατὰ τὸν παιδικὸν αὐτοῦ βίον, ὅτε ἐπεκράτει ἡ ἀφελὴς κατ' αἰσθησιν ἀντίληψις καὶ φαντασία ζωηρά, ὣν ἕνεκα κύριον γνῶρισμα αὐτοῦ εἶναι ἀπλότης συνθέσεως καὶ φαντασιώδους κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥτον περιεχομέ-

νον. Ἡ δὲ λυρική, διαμορφωθείσα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βασιλείων καὶ τῶν τυραννίδων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅτε τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὴν νεαράν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἶναι τελειότερα τοῦ ἔπους κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκφράζει ἐν μορφῇ ποικίλῃ καὶ ἐντεχνότερᾳ οὐχὶ πλέον προϊόντα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀτομικὰς σκέψεις καὶ συναίσθηματα, ἅτινα ἀρύεσθαι ἐξ ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς ἀπόψεως τοῦ βίου, τοῦ τε ἰδίου καὶ τοῦ δημοσίου.

Ἡ δὲ δραματικὴ ἐδημιουργήθη, ὅτε αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τοὺς νικηφόρους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας προαχθεῖσαι εἰς μεγάλην ἰσχύν καὶ εὐημερίαν ἐγένοντο μέγα πνευματικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ βαθείας καὶ πολυμεροῦς μορφώσεως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἑλληνικὴ διάνοια εἰσῆλθεν εἰς τὴν τελείαν αὐτῆς ὠριμότητα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ δράμα ὑπῆρξε τὸ τελειότατον τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως μετ' ἰσχυρᾶς καὶ ἀμέσου ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν παιδευτικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

Τοῦ δὲ πεζοῦ λόγου, ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. ἡδὴ αἰῶνος εἰσαχθέντος εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἡ ἀκμὴ ἐπιτελεῖται ἰδίᾳ κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα. Καὶ ἡ μὲν ἱστοριογραφία, μυθικὴ τὸ πρῶτον οὖσα καὶ ἐν τῇ ἡδεῖᾳ ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, ἀπαλλάσσετο βαθμίδῶν τοῦ μυθώδους καὶ λαμβάνει τύπον ἐπιστημονικὸν καὶ χάριν καὶ τέχνην μεγίστην διὰ τῆς αἰτιατῆς διαλέκτου. Ἡ δὲ φιλοσοφία, ἀρξαμένη τὸ πρῶτον ἐκ φαντασιωδῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ ἀτέχνως διατυπουμένων θεωριῶν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σύμπαντος ἀνῆλθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα, διαμορφωθείσης πάσης σχεδὸν φιλοσοφικῆς γνώσεως μετ' ἐντέχνου καὶ καλλίστης παραστάσεως λόγου. Καὶ ἡ ῥητορεία δέ, φυσικὴ κατ' ἀρχὰς οὖσα καὶ σὺν τῇ προόδῳ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν σοφιστῶν ἀναπτυχθεῖσα, ἐξίκετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τε τὴν μορφήν, τὴν δύναμιν καὶ τὸ ὕψος τοῦ περιεχομένου.

Κάλλος καὶ ἁρμονία, ποικιλία καὶ δύναμις, εὐκαμψία καὶ εὐαρμοστία μετ' ἄλλων πολλῶν ἀρετῶν χαρακτηρίζουσι τὸν τέλειον ἑλληνικὸν πεζὸν λόγον.

Συγκρίνων δὲ τις γενικώτατα καὶ συντομώτατα τὰς νεωτέρας λογοτεχνίας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τῶν λαμπρῶν τούτων χρόνων ἀνευρίσκει, ἀσχετῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐν ἀμφοτέραις περιεχομένου, ὅτι ἐκείνης μὲν κύρια γνωρίσματα εἶναι ἡ λεπτεπίλεπτος ἀνάλυσις

τῶν διακοσμημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐκδήλωσις τῆς αὐτοτελείας τοῦ ἀτόμου, τῆς δ' ἀρχαίας ἐλληνικῆς τοῦναντίον ἡ ἐκ γενεοκωτέρας ἀπόψεως ἀπεικόνισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ κρῆσμου καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἀτόμου, ὧν ἕνεκα τὰ προϊόντα αὐτῆς καὶ παγκόσμιον κύρος ἔχουσι καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὰ εἶναι.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Α') ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ (320—30 π. Χ.)

Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία διεδόθησαν εἰς τὰς κατακτηθείσας ὑπ' αὐτῶν χώρας καὶ ἐγκαθιδρύθησαν εἰς διάφορα κέντρα ὑπὸ νέαν μορφήν. Τούτων μέγιστον ἐγένετο ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ τῶν φιλομούσων βασιλέων Πτολεμαίων. Ἐν αὐτῇ ἱδρύθησαν δύο λαμπραὶ βιβλιοθηκαὶ περιέχουσαι πλῆθος συγγραμμάτων, πολλοὶ δ' ἄνδρες λόγιοι καὶ σοφοὶ ἐδίδασκον ποικίλας ἐπιστήμας ἐν τῇ συνεχομένῳ μετὰ τῆς μιᾶς αὐτῶν Μουσείῳ. Πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας σπουδαῖον κέντρον ἐλληνικῆς παιδείας ἐγένετο καὶ ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πλουσία πόλις Πέργαμος ὑπὸ τοὺς Ἀιταλικοὺς βασιλεῖς· ἐξ αὐτῆς προήλθον αἱ περγαμηναὶ ἀντικαταστήσαι ἐν τῇ γραφῇ τὸν πάπυρον, οὗ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγή ἀπηγορεύθη ἐξ ἀντιζηλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιόχεια, διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην λογοτεχνικὴν κίνησιν καὶ ἐν Ῥόδῳ ἤκμασε περίφημος ῥητορικὴ σχολή, ἡ ὑπὸ Αἰσχίνου ἱδρυθεῖσα, καὶ ἐν πολλαῖς δὲ πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἤνθησαν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα.

Ἐν δὲ τῇ κυρίῳς Ἑλλάδι, εἰ καὶ ἡ χώρα ἀπώλεσε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα δεινὰ παντοειδῆ ἐμάστιζον αὐτήν, ἀλλ' ὅμως τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο ἱκανῶς, μάλιστα δ' ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἐνδοξοτάτῃ αὐτῶν κοιτίδι, ταῖς Ἀθήναις.

α) Ποίησις.

§ 1. Ἔπος.

Κύρια γνωρίσματα τοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἐπίδειξις πολυμαθείας, ἔλλειψις ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως, φυσικῆς ἐκφράσεως καὶ ἐθνικοῦ χαρακτήρος· τὸ λεκτικὸν εἶναι λίαν ἐπιτετηδευμένον καὶ ψυχρόν, ἡ δὲ παραγωγή ὀλίγη. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἡρωικῷ ἔπει διέπρεψεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ζήσας ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα καὶ γράψας τὰ σφύζοντα ἀργοναυτικά, περιέχοντα ἐν τεχνικῇ διηγήσει τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἐν δὲ τῷ διδακτικῷ ἔπει διεκρίθη Ἀρατος ὁ Σολεύς, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας· τούτου σφύζεται ποίημα ἀστρονομικοῦ περιεχομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαινόμενα.

§ 2. Λυρική.

Ταύτης ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶδος ἐκαλλιεργήθη τὸ ἐπίγραμμα καὶ ἡ ἐλεγεία. Διασημώτατος δὲ πάντων ἐν αὐτῇ ἐγένετο Καλλίμαχος ὁ Κυρρηναῖος (310—240), ὅστις διεκρίθη εἰς τὰς ἐλεγείας, ἀλλ' ἐποίησε καὶ ὕμνους, ὧν σφύζονται ἕξ, καὶ ἐπιγράμματα, ὧν διεσώθησαν 60. Ὁ Καλλίμαχος θεωρεῖται καὶ πατὴρ τῆς Ἱστορίας τῆς Λογοτεχνίας γράψας ἐν πεζῷ ἔργον σχετικὸν ἀπολεσθέν.

Ἀλλὰ τὸ προσφιλέστατον ποιητικὸν εἶδος ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις ἦτο τὸ ἐπίγραμμα ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς ὀφεις τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βίου μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ εὐφυΐας. Τοιαύτη δ' ἀπειρία ἐπιγραμμάτων ἐγράφη, ὥστε τῷ 80 π. Χ. Μελέαγρος ὁ Σύρος ἐποίησε συλλογὴν τῶν ἀρίστων ἐπιγραμμάτων τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιγραμματοποιῶν ἀποκαλέσας αὐτὴν στέφανον· αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν συλλογῶν, αἵτινες ἐπειτα ὠνομάσθησαν Ἀνθολογίαι.

§ 3. Δράμα.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ὑπῆρξεν ἀφθονωτέρα ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἢ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἥς τὰ ἔργα διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ τὸ δαπανηρὸν τῶν παραστάσεων ἠλαττώθησαν, ὀλίγοι δὲ ποιηταὶ ἠσχολήθησαν.

εἰς αὐτήν, ποιήσαντες τραγωδίας πρὸς ἀνάγνωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς διδασκαλίαν ἀπὸ θεάτρου. Ἐπὶ τῶν τραγικῶν τούτων ἀπετέλεσαν τὴν καλούμεν ἡ Πλειάδα διασημότετος δ' αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ *Λυκούργος* ποιήσας τὴν μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαν *Κασσάνδραν*, περιέχουσαν προφητείας τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου *Κασσάνδρας* περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν ἡρώων τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἑλλήνων μετ' αὐτήν.

Ἡ δὲ κωμωδία εἶναι συνέχεια τῆς Μέσης ὑπὸ νέαν μορφήν, περιοριζομένη εἰς τὴν ἐκθεσιν χαρακτήρων καὶ ἀνθρωπίνων παθῶν ἀλλὰ περὶ ταύτης καὶ τῶν ποιητῶν αὐτῆς ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς προηγούμενοις.

§ 4. Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ εἶναι γέννημα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ὅπερ ἔχει φυσικωτέραν ἐμπνευσιν.

Εἰς τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν αὐτῆς ἀφορμὴν ἔδωσαν ποιμενικὰ ᾄσματα ἐν χώραις θωρκαῖς, μάλιστα δ' ἐν Σικελίᾳ, ἐνθα καὶ ἀγῶνες ποιητικοὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος, βουκολιασμοὶ καλούμενοι. Ἐγένετο δ' ἡ τεχνικὴ διαμόρφωσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, διότι, ἀναπτυχθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βίου πολυτελεστάτου καὶ διαίτης ἀβροτάτης, ἐπῆλθε κόρος, ὥστε παρήγαγεν ἀντίδρασιν πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον καὶ ἐντεῦθεν ῥοπήν πρὸς μελέτην καὶ ποιητικὴν ἐξεϊκόνισιν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀφελοῦς τῶν ποιμένων ζωῆς.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις μέτρον ἔχει ἐπικόν, διάλεκτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θωρικὴν, μορφήν δραματικὴν καὶ χαρακτήρα ἐλεγειακόν. Τὰ ποιήματα αὐτῆς καλοῦνται *Εἰδύλλια*, ὡς ἀποτελοῦντα μικρὸν τι ποιητικὸν εἶδος.

Οἱ δὲ μῖμοι εἶναι μικραὶ ἡθογραφίαι λαμβανόμεναι ἐκ τῶν συνήθων τοῦ βίου γεγονότων, ὡς ἑορτῶν, ἐπισκέψεων, συναντήσεων, ἀγορῶν κλπ. καὶ δραματικῶς πῶς περαινόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ δύο προσώπων ἐν συντόμῳ καὶ ζωηρᾷ πράξει. Ἐμορφώθησαν δὲ κατ' ἀρχὰς οἱ μῖμοι ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν ἀρχαιότεροις χρόνοις ἐγράφοντο ἐν πεζῷ λόγῳ εἰτα δ' ἐν ἐξαμέτροις καὶ τέλους ἐν χωλιάμοις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ βουκολικῇ ποιήσει ἀνυπέριθτος μέχρι τοῦδε διέμει-

γενεὶ ὁ Θεόκριτος· οὗτος, γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ'. αἰῶνος, ἔζησε τὸν πλείστον χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα ἡγενηθεὶς ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἐγραψε ποικίλα ποιήματα, ἀλλ' ἐνδοξος ἐγένετο διὰ τῶν *Εἰδυλλίων* αὐτοῦ, ὧν σφίζονται τριάκοντα· ἀλλ' ἐν τούτοις εἰσὶ τινα, τὰ ὅποια δὲν φέρουσι καθαρῶς εἰδυλλιακὸν τύπον, ἀλλ' εἶναι ἢ ἔρωτικαὶ ᾠδαί, ἢ μῦθοι, ἢ ἀγροτικὰ ποιήματα μετέχοντα κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἡ-
τον μίμου ἢ ᾠδῆς, ἢ ἐπικά διηγήματα, ἢ ὕμνοι· κοινὸν γνῶρισμα αὐ-
τῶν εἶναι ἢ συντομία καὶ ἢ χρήσις τοῦ ἑξαμέτρου. Οἱ ἐν τοῖς εἰδυλλίοις διαλεγόμενοι ποιμένες παρίστανται πλήρεις ζωῆς καὶ γνήσια τέκνα τῆς φύσεως· οἱ τρόποι, αἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἐπι-
πλαστον ἔχουσι, διότι ὁ ποιητὴς ἐμπνευσθεὶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ διαγράφει πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τοὺς χαρακτῆρας· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μὴ φέροντα βουκολικὸν τύπον εἰδυλλία, ὥς εἰς τὰς Ἀδωνιαζούσας, αἵτινες εἶναι μῦθος, ἐπανθεὶ πολλὴ ποιητικὴ χάρις, εὐφυΐα καὶ ζωηρότης.

Μιμῆται τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ κατώτεροι αὐτοῦ, ἐγένοντο ὁ *Βίων* ἐκ Σμύρνης καὶ ὁ *Μόσχος* ἐκ Συρακουσῶν, ὧν σφίζονται εἰδυλλία.

Ἐν δὲ τοῖς μίμοις διεκρίθη τὰ μάλιστα Ἡρώδης ὁ Κῶς ἀκριάσας κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα· τούτου σφίζονται μῖμοί τινες ἐν χωλιάμοις ἀνακα-
λυφθέντες πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Πρόσωπα ἐν αὐτοῖς εἶναι ἀσπὶ γυναῖκες, ἔμπορος δούλων, διδάσκαλος, ὑποδηματῆς ποῦς κλπ. Ὁ βίος τούτων ἐκτίθεται ἐναργέστατα μετὰ τῶν συνήθων μεριμνῶν, τέρψεων, παθῶν καὶ ψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἐν δεδομένῃ περιστάσει· ἐν τῇ ἀπεικονί-
σει τούτων ὁ ποιητὴς ἀγαδείκνυται εὐφυΐς καὶ ἀκριδῆς παρατη-
ρητής.

β'.) ἱεζὸς λόγος.

§ 1. Ἱστοριογραφία.

Ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῶν χρόνων τούτων τινὲς μὲν ἔγραψαν ἱστο-
ρίαν περιλαμβανούσας τὰς πράξεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν
Διαδόχων, ἀναμίξαντες κατὰ τὸ πλείστον μυθώδη ἢ ἀνακριθεῖ γεγονότα,
ἄλλοι δὲ περιέγραψαν ἡθῆν, ἔθιμα καὶ πολιτεύματα διαφόρων λαῶν ἐν
γλώσσῃ ἀτόνῳ καὶ πλήρει ῥητορικῆς ἐπιτηδεύσεως. Ἐκ τούτων ἄξιοι
μνείης εἶναι *Τίμαιος* ὁ Ταυρομενίτης (352—264), ὅστις εἰσέγαγε τὴν
κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν καὶ ἐγένετο πρόδρομος τῆς ὀλίγῃ βραχύ-
τερον διαμορφωθείσης πραγματικῆς ἱστορίας· ταύτης σκοπὸς εἶναι ἢ ἐκ-

θεσις καὶ κριτικὴ ἐξέτασις τῶν γεγονότων μετ' ἐξαγωγῆς ὠφελίμων διδασκαλιῶν διὰ τὸν ἀναγνώστην. Διασημώτατος δὲ καὶ τελειότατος διαμορφωτὴς αὐτῆς ἐγένετο Πολύβιος ὁ ἐκ Μεγάλης πόλεως τῆς Ἀρκαδίας (204—124), υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Μορφωθείς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ ἐπιστήμῃ ἐγένετο ἱππαρχος, μετὰ δὲ τὴν ὑποτάγην τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (168) ἤχθη ὡς Ὀμηρος μετὰ χιλίων ἄλλων Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην· ἐνταῦθα ἔζησεν ἐπὶ πολὺ καὶ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ Σικιπίωνος τοῦ νεωτέρου καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, παρ' ὧν μεγάλως ἐτιμήθη. Ἐπανελθὼν μετὰ δεκαεπταετῇ ἐξορίαν εἰς τὴν γενέτειραν γῆν καὶ μικρὸν διαμείνας ἐν αὐτῇ ἠκολούθησεν εἴτα τῷ Σικιπίωνι ἐν ταῖς στρατείαις αὐτοῦ, παραστάς μάλιστα καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τούτου ἄλωσιν τῆς Καρχηδόνας. Περιελθὼν κατόπιν πολλοὺς τόπους μετὰ πολλῶν μόχθων καὶ κινδύνων ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔπειτα μὴ ἀναλάβῃσι πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης, ἠσχολήθη εἰς ἱστορικές συγγραφάς μέχρι θανάτου αὐτοῦ ἐπελθόντος ἐκ πτώσεως ἀπὸ ἵππου. Τῷ 1877 ἀνευρέθη ἀνδριάς αὐτοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ὁ Πολύβιος συνέγραψε καθολικὴν ἱστορίαν συγχρονιστικῶς συντεταγμένην καὶ πραγματευομένην γεγονότα τοῦ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους κόσμου ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου, μετὰ προεισαγωγῆς τινος ἐκ τοῦ Α', μέχρι τέλους τοῦ Ι'. Ἐκ τῶν 40 βιβλίων αὐτῆς σφίζονται τὰ 4 πρῶτα, τῶν δὲ ἄλλων ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Πολύβιος, ὢν βαθὺς ἐρευνητὴς τῶν αἰτίων τῶν γεγονότων καὶ ἔμπειρος κριτὴς τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, γίνεται διὰ τοῦτο καὶ ἀριστος διδάσκαλος τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσι, ἐκπληρῶν οὕτω πιστῶς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας. Κατ' αὐτὸν οὐχὶ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ νοὺς διευθύνει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ἔνεκα τούτου οἱ μῦθοι ἀποκλείονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιζητεῖται δὲ μόνον τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀμερόληπτον ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων.

Κρίσις ὀρθὴ καὶ εὖστοχος, ὀξεὶα ἀντίληψις καὶ σαφὴς διήγησις περικοσμοῦσι τὸ σύγγραμμά αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γλῶσσα τούτου, οὕσα κύριον ὑπόδειγμα τῆς τότε κοινῆς, εἶναι ἄτεχνος, ἀκαλλώπιστος καὶ ἐν πολλοῖς τραχεῖα, διότι ὁ ἱστορικὸς ἀπέδλεπε μᾶλλον εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀφῆγησιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὴν ἐναρμόνιον τοῦ λόγου κατασκευήν. Διὰ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ὁ Πολύβιος ἠθέλησε καθόλου ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κοσμοκράτορες διὰ τοῦ ἐξόχου αὐτῶν πολιτεύματος.

Μετὰ τὸν Πολύβιον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν ἱστορίας, ἀλλ' ἀπελείφθησαν αὐτοῦ.

§ 2. Ῥητορεία.

Ἐκλιπούσης ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, ἡ μεγάλη ῥητορεία τοῦ πολιτικοῦ βήματος ἐν Ἀθήναις ἐμαράνθη καὶ μόνον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν μακεδονικῶν χρόνων διεκρίθησαν πολιτικοὶ τινες ῥήτορες, ὡς ὁ εὐφυής, ἀλλ' ἀσταθὴς Δημάδης, ὁ ἐνάρετος Φωκίων καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ λίαν εὐγλωττος Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, διατελέσας ἀρχῶν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Μακεδόνων. Βραδύτερον ἡ πολιτικὴ ῥητορεία περιορίσθη ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἰωνικῆς συμπολιτείας· εἰς τὰ ἄλλα δὲ εἶδη τῆς ῥητορείας ἐγένοντο ὑπομνηματισμοὶ καὶ ψυχραὶ ἀπομιμήσεις τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων μεγάλων ῥητόρων.

§ 3. Φιλοσοφία.

Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ ὑφιστάμενον ἀγαθόν, ὕψιστον δ' ἀγαθόν θεωρεῖται ἡ ἀταραξία τῆς ψυχῆς. Πρὸς λύσιν τούτου ἰδρύθησαν βαθμηδὸν διάφοροι σχολαί, ἴδια ἐν Ἀθήναις, ὡς ἡ Σκεπτικὴ, ἡ Ἐπικουρείος ἡ Στωϊκὴ καὶ ἡ τῆς Νέας Ἀκαδημίας.

Καὶ τῆς μὲν Σκεπτικῆς ἰδρυτῆς ἐγένετο Πύρρων ὁ Ἠλείος δοξάζων ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμφιδάλλειν περὶ πάντων· ἡ διδασκαλία αὐτοῦ κυρίως ἐσκοπεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι πρὸς κτήσιν ἀληθοῦς εὐδαιμονίας οὐδόλως ὀφείλει νὰ μοχθῇ τις περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ. Τῆς δ' Ἐπικουρείου ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Ἀθηναῖος Ἐπίκουρος (341—270), ὅστις τὴν εὐδαιμονίαν ἔθετεν ἐν τῇ ἡδονῇ, ἀλλ' ἑθεώρει τὴν διανοητικὴν ἡδονὴν ἀνωτέραν τῆς σωματικῆς. Ἡ δὲ Στωϊκὴ, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως (342—270), ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Ποικίλης Στοᾶς, ἐν ᾗ συνεσχόλαζον οἱ ὅπαδοί αὐτῆς.

Οἱ Στωϊκοὶ ἐδόξαζον ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν παθῶν (ἀπάθεια) καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοσοφία αὐτῶν εἶχε κοσμοπολιτικὸν χαρακτήρα, διότι ἑθεώρει πάντας τοὺς ἀνθρώπους συγγενεῖς πρὸς ἄλ-

λήλους, ἀπεκήρυττε τὴν δουλείαν καὶ παρήγγελλε τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς εὐεργεσίαν· οὕτω δ' ἐν τῇ ἡθικῇ τῶν στωϊκῶν παρατηροῦνται ἰδέαι τινές· ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ χριστιανισμοῦ. Τέλος τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἰδρυτῆς ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀρκεσίους τῷ 296, ὅστις ἐκλίνε πρὸς τὴν Σκεπτικὴν καὶ ἐδόξαζεν ὅτι οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀληθές.

§ 4. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους πλῆθος ἔργων ἀνεφάνη ἐν διαφόροις ἐπιστήμαις. Καὶ ἐν μὲν τῇ τότε δημιουργηθείσῃ Φιλολογίᾳ πάντας ὑπερέβη ὁ ἐκ Σαμοθράκης Ἀρίσταρχος (222—150), γενόμενος ὁ μέγιστος τῶν κριτικῶν καὶ τῶν ἐρμηνευτῶν, μάλιστα τοῦ Ὀμήρου· ἐν δὲ τῇ Μυθολογίᾳ διεκρίθη Ἀπολλόδαμος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ τὸ σφῆζόμενον ἔργον ἐπιγράφεται Βιβλιοθήκη· ἐν δὲ τῇ Μαθηματικῇ διέπρεψεν ὁ ἐκ Σικελίας Εἰκλείδης, οὗτινος σφῆζονται μαθηματικά τινα καὶ ἀστρονομικά· ἔργα· ἀλλ' ὁ μέγιστος μαθηματικὸς καὶ μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Συρακουσῶν Ἀρχιμήδης γεννηθεὶς τῷ 287· τούτου σφῆζονται συγγράμματά τινα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ· ἐν δὲ τῇ Ἀστρονομίᾳ διεκρίθησαν Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος (238), θεὸς τὰς βάσεις τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας καὶ Ἰππαρχος ὁ Νικαεὺς (160), ὁ μέγιστος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἀρχαιότητος, οὗ σφῆζονται ἔργα τινά.

§ 5. Χαρακτηρισμοὶ τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.

Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀποθαυμάζει τὰ ἑξοχα ἔργα τοῦ παρελθόντος καὶ προσπαθεῖ, ἀλλὰ μάτην, νὰ παραγάγῃ ὅμοια. Τὰ τρία εἶδη τῆς ποιήσεως, εἰς ἣν ἔχει εἰσδύσει φορτικὴ πολυμάθεια καὶ ἐπιτήδευσις, καλλιεργοῦνται πάντα συγχρόνως καὶ πολλῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἀνεπιτυχῶς διὰ τὴν πολυσχιδὴ ταύτην τροπὴν· ἐν τοῖς ποιητικοῖς ἔργοις ἑλλείπει ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἡ πρωτοτυπία, ἡ φυσικὴ ἐμπνευσις καὶ ἡ δύναμις· διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι ταῦτα τὸ ἐν τρύφημα τῶν λογίων καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ· τὴν μεγάλην ποίησιν τοῦ παρελθόντος διαδέχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπύλλια, ὕμνοι πλήρεις ἐπιδειξέως γνώσεων, ἐπιγράμματα ποικίλα καὶ μικρολόγα καὶ εἰδύλλια. Ὁ δὲ πεζὸς λόγος κατὰ τὴν ὕψην, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἑκφρασιν τείνει ἀπαύστως εἰς παρακμὴν, διότι οἱ μὲν ἱστορικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι προσέ-

χρῶσι μᾶλλον εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὸ κάλλος αὐτοῦ, οἱ δὲ ῥήτορες ἐν ταῖς μιμήσεσι τῶν ἀρχαίων καὶ ταῖς μελέταις αὐτῶν περὶ ῥητορικῆς μεταχειρίζονται λεκτικὸν ἄτονον καὶ πομπῶδες. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ γλῶσσα, φθαρεῖσα, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἑλληνιζούσας χώρας, ἀπομακρύνεται τῶν γνησίων τύπων καὶ τοῦ εὐγενοῦς κάλλους τῆς ἀρχαίας καὶ καταλήγει εἰς τὴν κοινὴν.

Ἄλλ' ἄξιον παρατηρήσεως ἐν ταῖς χρόνις τούτοις εἶναι ἔτι, ἕνεκα τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐμορφώθη ἡ Φιλολογία καὶ ἡ ταύτης θεραπαινὶς Γραμματικὴ καὶ ἔτι, ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τραπέντος τοῦ βίου καὶ πολυτρόπως ἀναπτυχθέντος, προώδευσαν τὰ μέγιστα αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι, ἐν αἷς καὶ σπουδάζει ἀνακαλύψεις ἐγένοντο· τοῦτο δέ, μετὰ τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν, εἶναι ἐν τῶν οὐσιωδεστάτων γνωρισμάτων τῆς ἀλεξανδρινῆς λογοτεχνίας, ἥτις παρήγαγε μὲν πολλά, ἀλλ' ὑστέρησε κατὰ ποιὸν τῆς προηγουμένης.

Β΄.) ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ (30 π.Χ.—330 μ.Χ.)

α΄.) Ποίησις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ποίησις οὐδὲν σπουδαῖον ἔργον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ. Τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους ὀλίγιστα ποιήματα ἐποιήθησαν καὶ ἀνάξια λόγου, ἅτινα καὶ ἀπώλοντο, τοῦ δὲ διδακτικοῦ, οὗ τὸ θέμα ποιητικὸν ὑπῆρξε, σφύζονται ποιήματά τινα, ὧν ἄξιον μνείας εἶναι τὰ ἀλιευτικά τοῦ Ὀππιανοῦ.

Τῆς δὲ λυρικῆς τὰ μὲν μεγάλα εἶδη παρημελήθησαν, ἐπεκράτησε δὲ τὸ ἐπίγραμμα· συλλογὴν δ' ἐπιγραμμάτων ποιικίλων, ἦτοι Ἀνθολογίαν, ἐποίησε, πλὴν ἄλλων, καὶ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς κατὰ τὸν Α΄. μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν δὲ τῷ δράματι οὐδὲν γενναῖον παρήχθη, τοῦ λαοῦ ἀρεσκομένου εἰς παραστάσεις γελωτοποιῶν καὶ μίμων. Ἐν ταῖς θεάτροις σπανίως ἐδιδάσκοντο αἱ τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων τραγωδίαί, ἐπειδὴ τὸ δεσποτικὸν τῆς Ρώμης κράτος ἀπέκρουε τὴν ἐκδήλωσιν ἐλευθέρου φρονήματος, ἥτις ἀφθονεῖ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τράγωδιᾳ. ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία ἡσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς δράματα, ἐν οἷς ἔβρων ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ πρόσωπα ἐθνικά· ἐκ τούτου προήλθεν ἡ ὑπὸ φιλοσό-

φων καὶ σοφιστῶν σύνταξις τραγωδιῶν πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον προωρισμένων, ὧν οὐδεμία σφίζεται.

β.) Πεζὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Οἱ ἱστορικοὶ τῶν χρόνων τούτων εἶναι οὐκ ὀλίγοι· τούτων ἄξιοι μνείας εἶναι οἱ ἑξῆς :

Θεόδωρος ὁ Σικελιώτης.—Οὗτος, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου, ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς ἐν Γαλατία πολέμους τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (50 π. Χ.). Ἐκ τῶν 40 βιβλίων τῆς ἱστορίας ταύτης, ἣτις ἐπιγράφεται *Βιβλιοθήκη*, σφίζονται τὰ 5 πρῶτα, περιέχοντα τὴν ἱστορίαν ἀνατολικῶν τινῶν ἔθνων καὶ μυθολογίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τοῦ 11ου—20ου, περιλαμβάνοντα ἱστορίαν ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων μέχρι τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τῶν δὲ λοιπῶν σφίζονται ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Διόδωρος προσέθετο νὰ συνοψίσῃ ἐν τῇ ἔργῳ αὐτοῦ πάντα τὰ ἱστορικὰ ἔκείνα γεγονότα τοῦ ἑλληνικοῦ, ῥωμαϊκοῦ καὶ βαρβαρικοῦ κόσμου, ἅτινα οἱ σύγχρονοι αὐτῷ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀναζητῶσιν εἰς εἰδικὰ συγγράμματα· διὰ τοῦτο τὸ ἔργον αὐτοῦ περιέχει, ὡς ἐγκυκλοπαιδεῖα τις, ἀπειρίαν πολυειδῶν γνώσεων λίαν πολυτίμων διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, καίτοι γεγονότα τινὰ δὲν ἐκτίθενται ἀκριβῶς, διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠντλησεν αὐτὰ ἐκ καλῶν πηγῶν.

Ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων ὁ Διόδωρος δὲν ἐκφέρει κρίσεις καὶ συμπεράσματα οὐδὲ φιλοσοφεῖ, ὡς ὁ Πολύδιος· καὶ παραέχεται μὲν τὴν ἐνέργειαν τῆς θείας προνοίας, ἀλλὰ περιορίζει ταύτην εἰς τὴν διανομὴν ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ὕλη ἐκτίθεται παρ' αὐτῷ ἄνευ πολλῆς τέχνης, κριτικῆς μελέτης καὶ ἐνότητος. Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι μὲν σαφές, ἀλλ' ἄτονον καὶ ξηρὸν πολλάκις ἐν τῇ ἀφηγησίᾳ.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.—Ζήσας ἐπὶ πολὺ ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν Α'. π. Χ. αἰῶνα ἔγραψε *Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν*, ἥτοι ἱστορίαν καὶ πολιτείαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Α'. καρχηδονικοῦ πολέμου, συμπληρῶν οὕτω προεισαγωγικῶς τὸν Πολύδιον· τὸ ἔργον δὲν σφίζεται πλήρως. Ἐν αὐτῷ ὁ ἱστορικὸς ἀναπτύσσει ἔτι μᾶλλον τὴν θεωρίαν τοῦ Πολυδίου περὶ τῶν

αίτιων τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ πειράται ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἦσαν γνήσια ἑλληνικὴ φυλή.

Ὁ Διονύσιος εἶναι κατώτερος τοῦ Πολυβίου κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν, τὸ δὲ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι μὲν καλύτερον, ἀλλὰ φέρει πολλὴν ῥητορικὴν χροιάν.

Ὁ Διονύσιος ἐγένετο καὶ ἄριστος τεχνικὴς καταλιπὼν ποικίλα κριτικὰ καὶ ῥητορικὰ ἔργα, διακρινόμενα ἐπὶ λεπτότητι κρίσεως καὶ αἰσθήσει τοῦ καλοῦ.

Φλάβιος Ἰώσηπος.—Τούτου, Ἰουδαίου ὄντος καὶ κατὰ τὸν Α'. μ.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαςτος, σφίζεται ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία.

Πλούταρχος.—Γεννηθεὶς ἐν Χαίρωνειᾳ τῆς Βοιωτίας τῷ 50 μ. Χ. ἔσπουδον φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις, μετέβη δὲ καὶ εἰς Ῥώμην, ἐνθα εὐδοκίμως ἐδίδασκεν αὐτήν· ἐσχέτισθη μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀδριανοῦ. Τιμηθεὶς μεγάλως καὶ σπουδαῖα ἀξιώματα λαβὼν παρ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν αὐτοκρατόρων, ἐπανήλθεν ἐν τέλει εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἐγένετο ἄρχων καὶ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπολλωνος καὶ ἐπιμελητὴς τῶν Πυθίων ἀγώνων ἐπὶ μακρόν· ἀπέθανε τῷ 120 μ. Χ.

Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, πολυγραφωτάτου γενομένου, διακρίνονται εἰς ἱστορικά, περὶ ὧν μόνον γενήσεται λόγος ἐνταῦθα, καὶ εἰς ἠθικά. Τὰ σφιλόμενα ἱστορικὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι 46 παράλληλοι βίοι ἐπιστήμων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης καὶ 4 μεμονωμένοι. Ἀφηγού· νος ὁ συγγραφεὺς τὸν βίον ἐνὸς Ἑλλήνος καὶ ἐνὸς Ῥωμαίου ἐπιφέρει μετὰ τούτου σύγκρισιν αὐτῶν.

Μετὰ δραματικῶν εἰκόνων, ψυχολογικῆς βαθύτητος καὶ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ περιγράφων ὁ Πλούταρχος τὰς πράξεις, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ ἐνδιατρίδων ὅπου μάλιστα ἀνευρίσκει μέγα τι, ὑψηλόν, γενναῖον καὶ μεγαλόφυχον, παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ ἰδίᾳ τοῖς νέοις, λαμπρά διδάγματα διεγείρων εὐγενὲς φρόνημα, ζήλον τοῦ καλοῦ ἢ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακόν· σκοπὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐν γένει ὅπως προτρέψῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἠθικὴν, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἶχε πολὺ καταπίεση. Ἐνεκα δὲ τῆς σοφῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, βοηθημένης ὑπὸ ἀπείρου καὶ πολυμερεστάτης πολυμαθείας, ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται λίαν ἐπιτυχῶς τὸ θέμα αὐτοῦ καὶ ἔχει μεγίστην χάριν καὶ ζωνρότητα ἐν τῇ

παραστάσει τῶν διανοημάτων, ἐξεγείρων διὰ τοῦτο βαθύτατα καὶ ζωηρότατα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι μὲν ἐν πολλοῖς εὐκόλος, ἀλλὰ πολλαχοῦ γίνεται ἀνώμαλος καὶ δυσνόητος διὰ τὴν στρυφνὴν τῶν προτάσεων πλοκήν, τὰς ἐκτενεῖς περιόδους, τοὺς περιέργους τύπους τῶν λέξεων καὶ τὰς τολμηρὰς εἰκόνας· ἀξία παρατηρήσεως παρ' αὐτῷ εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς χασμωδίας. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Πλουτάρχου ἔχει πολλὰς ἀρετὰς τῶν ἀττικῶν, ἀλλὰ καὶ τινα ἐλαττώματα τῶν κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους συγγραφέων.

Φλάβιος Ἀρριανός. — Γεννηθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας περὶ τὰ 100 μ. Χ. ἐγένετο μαθητὴς τοῦ στωϊκοῦ Ἐπικλήτου καὶ προήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μεγάλα ἀξιώματα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ διακρίθεις ἐν αὐτοῖς διὰ τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ· φαίνεται δὲ ὅτι τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου διήγαγεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἔνθα ἐχρημάτισεν ἱερεὺς καὶ εἰς συγγραφὴν ποικίλων ἔργων ἡσχολήθη· ἀπέθανε γέρον ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ἐκ τῶν σφαιρομένων ἔργων αὐτοῦ ἱστορικὸν εἶναι ἡ Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου, τὰ δ' ἄλλα εἶναι γεωγραφικά, στρατιωτικά, φιλοσοφικά καὶ μικτά.

Ἡ Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου περιλαμβάνει τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατειῶν αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἣν ἡρύσθη ἐξ ἀξιοπιστῶν πηγῶν, δεικνύει πολλήν σύνεσιν καὶ ἀκρίβειαν, τὸ δὲ λεκτικὸν αὐτοῦ, καίπερ στερούμενον χάριτος, εἶναι σαφές καὶ ἀκριβές, περιέχει δὲ πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις ἐκ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, οὓς δὲ συγγραφεὺς εἶχεν ὑπόδειγμα.

Ὁ Ἀρριανὸς διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τῇ Κύρου Ἀναβάσει ἐκφρασθείσης γνώμης περὶ τοῦ εὐχεροῦς τῆς καταλύσεως τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τούτου ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία, ἡ μεγαλοψυχία, οἱ κίνδυνοι καὶ τὰ ἥρωϊκά κατορθώματα ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν φαινοτάτην αὐτῶν ὄψιν.

Σύγχρονος τοῦ Ἀρριανοῦ ὑπῆρξεν ὁ Ἀππιανὸς γράψας ἱστορίαν ῥωμαϊκὴν κατ' ἐθνολογικὴν τάξιν μὴ σφαιρομένην πλήρη. Καὶ ὁ Λίαν δὲ Κάσιος Κοκκηϊανὸς (155—235), ἔγραψε τοιαύτην ἀπὸ κτίσεως Πρώμης· μέχρις Ἀλεξάνδρου Σευήρου, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 754 π. Χ. μέχρι τοῦ

229 μ. Χ., τὸ μὲν ἀκεραίαν, τὸ δ' ἐν ἐπιτομαῖς καὶ ἀποσπάσμασι σφῶ-
μένην. Τοῦ δὲ ῥωδιανοῦ (170—240) σφῆζεται ἱστορία τῆς μετὰ
Μάρκον βασιλείας, περιλαμβάνουσα τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου
Ἀδρηλίου μέχρι τοῦ Γορδιανοῦ συμβάντα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 180—238.

Ῥητορεία.—Ἡ ῥητορικὴ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις συνδέεται στενῶς
μετὰ τῆς σοφιστικῆς. Ἐν σχολαῖς διδασκομένη μετὰ θεωρίας καὶ ἐφαρ-
μογῆς ἀναλαμβάνει ζῶν διὰ τῶν νέων σοφιστῶν, κληθέντων οὕτω κατ'
ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιούς· ὥς δ' οὗτοι τὰ μάλιστα ἐτιμῶντο καὶ ἐθαυ-
μάζοντο καὶ χρήματα πάμπολλα εἰσέπραττον ὡς μισθὸν τῆς διδασκαλίας,
οὕτω καὶ οἱ νέοι σοφισταὶ μεγάλως ἐτιμῶντο καὶ ἡμείδοντο ὑπὸ πόλεων
καὶ αὐτοκρατόρων.

Οἱ νέοι σοφισταὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς λόγοις, οὓς ἐξεφώνουν πρὸ τοῦ
πλήθους ἢ ἐνώπιον ἐπισήμων προσώπων, ἐθήρευον τὴν καλλιρρημοσύ-
νην καὶ τὴν πομπώδη ἐπίδειξιν, ὑπῆρξαν δὲ πολυάριθμοι καὶ πολυγρα-
φώτατοι. Ἐπιφανέστατοι αὐτῶν, ὧν λόγοι σφῆζονται, ἐγένοντο Δίων ὁ
Χρυσόστομος (100 μ. Χ.), Ἀντώνιος οὐλέμων (περὶ τὸ 120), Αἴλιος
Ἀριστείδης (117.—190) καὶ ῥώδης ὁ Ἀττικὸς (101—177). Ἀλλὰ
πάντων διασημώτατος ἐγένετο ὁ ἐκ Σαμοσάτων τῆς Συρίας κατὰ τὸν Β'
αἰῶνα ζήσας Λουκιανός. Οὗτος, σπουδάσας ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν,
ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς ὡς δικανικὸς ῥήτωρ καὶ συνήγορος ἐν Ἀντιο-
χείᾳ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐτράπη πρὸς τὸν ἐπιδεικτικὸν καὶ σοφιστικὸν κλάδον
τῆς ῥητορικῆς καὶ περιῆλθε πολλὰ μέρη ἐκφωνῶν λόγους εἰς πανηγύ-
ρεις· ἀλλὰ μισήσας τὴν δοκησιοφίαν τῶν σοφιστῶν ἀπεσκοράκισεν
αὐτοὺς καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις ἡσχολεῖτο εἰς συγγραφάς. Προ-
θεδικῶς ἤδη ἀπῆλθεν ἐξ Ἀθηῶν καὶ μετὰ τινα χρόνον ἐγένετο ἐπὶ Μάρ-
κου Ἀδρηλίου διοικητῆς χώρας τινὸς τῆς Αἰγύπτου, ἔπου καὶ ἀπέθανε.
Ἐκ τῶν 82 συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὧν τινα δὲν θεωροῦνται γνήσια,
τὰ μὲν εἶναι ῥητορικά, ὀλίγα μυθιστορηματικά καὶ τὰ πλεῖστα διαλογικά.

Ὁ Λουκιανὸς εἶναι ὁ πνευματωδέστατος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων
ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐχὼν γονιμωτάτην φαντασίαν καὶ πνεῦμα
σκωπτικώτατον διακρίνεται διὰ τὴν ἀρίστην αἰτιακὴν γλῶσσαν, τὴν χά-
ριν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐτραπε-
λίαν. Ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοῖς διαλόγοις, σατυρίζει δρι-
μύτατα καὶ εὐφυστάτα πᾶν ὅ,τι εἶχε γελοῖον τότε ἢ θρησκεία, ἢ φιλο-
σοφία καὶ ἢ κοινωνία τῶν ἀρχαίων.

Φιλοσοφία.—Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ φιλοσοφία εἶναι

συνέχεια καὶ μεταρρυθμίσεις τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ. Κατ' αὐτοὺς ἡ τάσις τῆς συγχωνεύσεως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τῶν ἀκαδημαϊκῶν, τῶν περιπατητικῶν καὶ τῶν στωϊκῶν ἐγέννησε τὴν ἐκλεκτικὴν φιλοσοφίαν, ἐν ἣ διεκρίθη ὁ Βύηθος, ὁ Πανοίτιος καὶ ἄλλοι· ἀλλὰ κυρίως ἐπικρατεῖ ἡ νεοπλατωνικὴ, ἥς ἰδρυτὴς ἐγένετο κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Ἀμμόνιος καὶ ἤτις ἀνέμιχθη μετ' ἀνατολικῶν καὶ μάλιστα ἰουδαϊκῶν στοιχείων. Ἀξιοὶ μνεῖας ἐκ τῶν προδρόμων αὐτῆς εἶναι ὁ κατὰ τὸν Α'. μ. Χ. αἰῶνα ζήσας Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, οὗ σῶζονται ποικίλα συγγράμματα. Εἰς τὴν νεοπλατωνικὴν σχολὴν ἀνήκει καὶ ὁ Πλούταρχος, μνημονευθεὶς ἤδη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς· ἀλλὰ καίτοι εἶναι κεκηρυγμένος πλατωνικός, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἐπιδράσεως, ἀκολουθῶν μάλιστα ἐν τισὶ τῇ στωϊκῇ καὶ τῇ πυθαγορείῳ, μόνον δὲ τὴν ἐπικουρείον ἀποκρούων ἀπολύτως· ἐν γένει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐλκύει πᾶν ὅτι κέκμηται σπουδαίωτα πρὸς τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον.

Ἄλλ' ἡ ἀρχικὴ θεωρία τῶν νεοπλατωνικῶν, ἥτις συνίστατο εἰς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ὑψηλότεραν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ'. αἰῶνος μετερρυθμίσθη διὰ τοῦ Πλωτίνου κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς ἠθικῆς μετὰ τῆς θρησκείας, καὶ τῶν θεωριῶν πασῶν σχεδὸν τῶν ἄλλων σχολῶν, ὥστε κύριον γνώρισμα τοῦ συστήματος αὐτῶν ἐγένετο ὁ μυστικισμός, ὃν οἱ ἀσχοῦντες ἐγκαταλείποντες πᾶσαν ἐγκόσμιον ἰδέαν, ἐδυθίζοντο εἰς ἑκστασιν, καθ' ἣν ἐνόμιζον ὅτι συγκοινωνοῦσι μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχοντος θεῖου στοιχείου.

Ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ Σκεπτικῇ διεκρίθη Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, οὗ, περὶ τὰ τέλη τοῦ Β'. αἰῶνος ζήσαντος, σφίζονται δύο ἔργα, ὧν τὸ ἐν ἔχει τὰς Ὑπρωρινεῖους ὑποτυπώσεις, τὸ δ' ἕτερον φέρει τὸν τίτλον «πρὸς τοὺς μαθηματικούς.» Ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων δὲ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἀξιοὶ μνεῖας εἶναι ὁ ἐκ Φρυγίας Ἐπίκτητος (περὶ τὰ 80 μ. Χ.), οὗτινος τὰς λαμπρὰς ἠθικὰς ἀρχὰς διέσωσεν ὁ Ἀρριανὸς ἐν ταῖς Διατριβαῖς καὶ τῷ Ἐγχειριδίῳ Ἐπικτήτου, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος (161—180), τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰ εἰς αὐτὸν εἶναι σπουδαῖον ἔργον περιέχον τὰ δόγματα τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. — Ὀνομαστότεροι τούτων, ὧν τὰ ἔργα σφίζονται, εἶναι οἱ ἐξῆς :

Στράβων ἐξ Ἀμασειᾶς τοῦ Πόντου (66 π. Χ.—24 μ. Χ.). — Οὗτος εἶναι ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων Γεωγράφων. Τὰ Γεωγραφικά αὐτοῦ

περιγράφουσιν οὐ μόνον τοὺς τόπους τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἥθη τῶν κατοίκων.

Κλαύδιος Αἰλιανὸς (περὶ τὰ 180).—Τοῦτου ἔργα εἶναι τὸ περὶ ζώων ἰδιότητος καὶ ἡ *Ποικίλη ἱστορία*.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ζήσας, ὑπῆρξε μέγας ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ὥς δεικνύουσι, πλὴν ἄλλων, τὰ ἔργα αὐτοῦ μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας καὶ γεωγραφικὴ ὑφήγησις.

Ἀθήναιος (περὶ τὰ 200).—Τὸ ἔργον τοῦτου *Δειπνοσοφισταί* περιέχει πολῦτιμον ὕλην πρὸς γνῶσιν τῶν ἡθῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων.

Παυσανίας.—Τοῦτου, κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ζήσαντος, ἡ Ἑλλάδος περιήγησις εἶναι πολῦτιμος ὁδηγὸς διὰ τὴν μυθολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὰ μνημεῖα καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Διογένης Λαέρτιος.—Κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα ἀκμάσας κατέλιπε σύγγραμμα: περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκίμησάντων.

Ίούλιος Πολυδεύκης (περὶ τὸ 180).—Τοῦτου σφίζεται τὸ ὀνομαστικόν, εἶδος λεξικοῦ πολὺ καλοῦ.

Δογγίνος (213—273).—Οὗτος ἦτο ἐξ Ἀθηνῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ περὶ ὕψους περιέχει πλεῖστα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἀρίστων μνημείων τῆς τῶν ἀρχαίων αἰσθητικῆς κριτικῆς.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω προσθετέον καὶ δύο διασήμους ἰατροὺς τῶν χρόνων τούτων, τὸν Ἀρεταῖον καὶ τὸν Γαληνόν, ὧν ἱκανὰ καὶ σπουδαῖα ἔργα σφίζονται.

Ἐν δὲ τῇ μυθιστορήματι, ὅπερ ἔχει τὰς ρίζας ἐν παλαιότεροις χρόνοις εἰς ἑρωτικὰς διηγήσεις καὶ ὅπερ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον ἀπετέλει: πολλὰκις θέμα ἐν ταῖς ῥητορικαῖς σχολαῖς μὴ ἔχον τὴν σημερινὴν περίτεχνον πολὴν, μεταξὺ πολλῶν ἀξιοὶ μνείας εἶναι Ξενοφῶν ὁ Ἐφέσιος γράψας κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα Ἐφεσιακὰ ἢ τὰ κατ' Ἀθηναίαν καὶ Ἀβροκόμην, ὁ Δόγγος γράψας μεταξὺ Β'. καὶ Ε'. αἰῶνος ποιμενικὸν μυθιστόρημα τὰ κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην καὶ ὁ ἐξ Ἐμέσης τῆς Φοινίκης κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα ἀκμάσας Ἡμιόδωρος, ὅστις ἔγραψε τὰ Αἰθιοπικὰ ἢ τὰ κατὰ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειαν, ἐν οἷς ὑπερέχει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἰσχυράν διατύπωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ζωηράν ἔκφρασιν.

Χριστιανοὶ συγγραφεῖς.—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, εὐρύτατα διαδε-

δομένη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ· διὰ τοῦτο πλεῖστα ἔργα ὑπὸ χριστιανῶν ἐγγράφησαν ἐν αὐτῇ. Τὰ πρῶτα δ' ἔργα χριστιανικοῦ περιεχομένου ἐν ἑλληνικῇ γλῶσσῃ πλὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι τὰ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, ὡς Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης καὶ Ἰγνατίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τὰ τῶν ἀπολογητῶν, ὡς Ἰουστίνου, Τατιανοῦ, Ἀθηναγόρου κλπ. Τῆς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β'. αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν Ι". ἀκμασάσης λαμπρᾶς κατηχητικῆς καὶ θεολογικῆς σχολῆς διασημώτατοι ἐγένοντο Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος Ὠριγένης· ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πρώτου οἱ Σιρρωμαῖτις περιέχουσι πλεῖστα περικοπὰς ἀρχαίων συγγραφέων, ἐκ δὲ τῶν τοῦ δευτέρου τὰ Ἐξαπλᾶ εἶναι λαμπρὰ κριτικὴ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν.

Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων λογοτεχνίας.—

Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ὑφίσταται ἰσχυράν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀναφανέντος χριστιανισμοῦ· τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν αὐτῇ, εὐρισκόμενον πρὸ νέου πολιτικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτος καὶ ἀναγκαζόμενον νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς αὐτό, ὑποχωρεῖ βραθυμῶς καὶ μαραινόμενον βαίνει εἰς τὴν παρακμὴν.

Καὶ ἐνέχυσε μὲν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ἱκανὴν ζωὴν ἢ φιλομουσίαν Ῥωμαίων τινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς τοῦ Ἀδριανοῦ, τῶν Ἀντωνίνων, τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἄλλων, πολυειδῶς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν προστατευσάντων, ἀλλ' ἡ ἀναγέννησις αὕτη ὑπῆρξε πρόσκαιρος καὶ ἡ παρακμὴ μετ' αὐτὴν ἐξηκολούθησε ταχύτερα.

Καὶ ἡ μὲν ποίησις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ὀλίγη εἶναι καὶ ψυχρὰ καὶ ἐπιτετηθευμένη διὰ τὴν ἑλλειψιν φυσικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ καλόν, ἀσκουμένη πολλάκις ὑπὸ λογίων μὴ ἐχόντων πολλὴν σχέσιν πρὸς αὐτήν. Ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ, οὗ ἡ γλῶσσα ἀπαύσιως γίνεται κοινότερα καὶ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν ῥωμαϊσμῶν, διακρίνονται ἱκανὰ καὶ σπουδαῖα ἱστορικὰ ἔργα, οὐκ ὀλίγα δὲ φιλοσοφικά διὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκμῆς τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ῥητορεία κατ' ἀρχὰς στάδιον ἐνεργείας ἔχει τὰς ῥητορικὰς σχολάς, ὅπως ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, βραδύτερον δὲ συνδυάζεται μετὰ τῆς σοφιστικῆς καὶ εἶναι πλήρης ἐπιτηδεύσεως, ἐπιδεικτικῆς ἐκφράσεως καὶ ἀτόνου μιμήσεως τῶν ἀρχαίων. Ἡ Φιλολογία ἀκολουθεῖ τὰς παραδό-

σεις τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου, αἱ δὲ θετικαὶ ἐπιστῆμαι ἐπιτελοῦσι σπουδαίαν πρόδον.

Καθόλου ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἐκλιπόντων τῶν ἐθνικῶν ἰδανικῶν, ἐνεκεν τῆς μεγάλης διαδόσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἀπεράντῃ ῥωμαϊκῇ κράτει προσλαμβάνει κοσμοπολιτικὸν χαρακτῆρα παραλαμβάνουσα ἐκ τῶν ἀρχαίων πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προσαρμωσθῇ εἰς τοὺς νέους τούτους χρόνους καὶ συγχωνεύουσα αὐτὸ μετὰ τῶν νέων στοιχείων.

Γ') ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ (ἀπὸ τοῦ 330—529 μ. Χ.)

Ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας μετέθηκε τὴν πρωτεύουσάν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἤδη κέντρα ἐλληνικῆς παιδείας προσετέθη καὶ ἡ πόλις αὕτη ἐλληνικωτάτη οὖσα· ἐπιτευχθείσης δὲ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἡσυχίας τινὸς ἐν τῇ κράτει μετὰ τοὺς προηγούμενους ἐσωτερικοὺς κλονισμοὺς, τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἀναλαμβάνουσί πως, ἀλλὰ τὰ σημεῖα τῆς παρακμῆς εἶναι λίαν καταφανῆ.

Ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸ ἔπος, ἐξ ἀναμνήσεων καὶ μιμήσεως τρεφόμενον καὶ χρησιμοποιηθὲν ἐνίοτε καὶ εἰς ἔπαινον αὐτοκρατόρων, ἀναφαίνεται ἀφθονώτερον. Ἐπισημότεροι δὲ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ, ἐν τὰ ἔπη σφῶνται, εἶναι Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος γράψας κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα τὰ Μεθ' Ὅμηρον, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος καὶ λήγοντα εἰς τὸν ἀπόπλουον τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, Νόννος ὁ Πανοπολίτης ποιήσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ Διονυσιακά, περιέχοντα τὴν γέννησιν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ Διονύσου, καὶ ὁ περὶ τὰ 500 ζήσας Μουσαῖος, οὗ τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λεανδρον εἶναι «τὸ τελευταῖον ῥόδον τοῦ μαρνανθέντος κήπου τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως.» Χριστιανικῆς δ' ὑποθέσεως ἔπος εἶναι τὰ Ὀμηρόκεντρα τῆς Εὐδοκίας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, περιλαμβάνοντα ἐν στίχοις ὁμηρικοῖς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Ἡ δὲ λυρική περιωρίσθη εἰς ἐλεγείας, ὣδὰς καὶ ἐπιγράμματα

καὶ τὸ δράμα οὐδὲν σχεδὸν παρήγαγε δι' ἣν αἰτίαν ἐλέχθη ἤδη ἐν τοῖς περὶ λογοτεχνίας κατὰ τοὺς ῥωμαίκοὺς χρόνους.

Ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου ἐν μὲν τῇ ἱστορίᾳ διακρίνομεν σπουδαίους συγγραφεῖς τὸν *Εὐνάπιον* (346—414) καὶ τὸν *Ζώσιμον* ζήσαντα κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα· ὁ πρῶτος συνέγραψε συνέχειαν τῆς *Χρονικῆς ἱστορίας*, ἣτοι ἐπιτομῆς τῆς γενικῆς ἱστορίας, τοῦ *Δεξιππου*, ἱστορικοῦ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, τῶν ἔργων τοῦ ὁποῦ ἀποσπάσματα μόνον σφίζονται καὶ ἐπέγραψε τὸ ἔργον *ἱστορία ἢ μετὰ Δεξιππον*· ὁ δὲ δεύτερος εἶναι συγγραφεὺς τῆς *Νέας ἱστορίας*, πραγματευομένης περὶ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐμορφώθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐν ᾗ διεκρίθησαν πολλοὶ τούτων ἀρχαιότατος, ὁ καὶ πατὴρ αὐτῆς ἐπικληθεὶς, εἶναι ὁ *Εὐσεβιος*, οὗτος ἡ σφριζομένη ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία περιέχει τὴν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ *Λικινίου* (324) ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐμβριθῶς γεγραμμένην· συνέχεια ταύτης ἐγένετο διαδοχικῶς ὑπὸ *Σωκράτους*, *Σωζομενοῦ* καὶ *Θεοδώρητου*. Ἐν δὲ τῇ ῥητορίᾳ, ἐν σχολαῖς ἰδίᾳ ἀσκουμένη ὑπὸ τῶν νέων σοφιστῶν καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ἐν τοῖς προηγουμένοις, διεκρίθησαν πολλοὶ τούτων διασημώτατοι, ὧν σφίζονται πολυάριθμα ἔργα, ὡπλήρξαν ὁ *Ἰμέριος*, ὁ *Λιβάνιος*, ὁ *Θεόφιλος* καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης*.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδρύθη ῥητορικὴ σχολὴ ἐν Γάζᾳ, γενομένη ταχέως περιώνυμος. Ἐν τῇ μυθιστορήματι διέπρεπεν ὁ μιμητὴς τοῦ *Ἡλιοδώρου Ἀχιλλεύς Τάτιος* γράψας τὰ κατὰ *Λευκίππην* καὶ *Κλειτοφῶντα*. Ἐκ δὲ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γραμματικὴν τινες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λεξικογραφίαν, ὧν ἄξιός μιν εἶναι ὁ *Ἡούχιος* (περὶ τὸ 500) συγγραφεὺς πλουσιωτάτου λεξικοῦ σφριζομένου. Ἐκ δὲ τῶν *Συλλογῶν* διεσώθη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος τὸ *Ἀνθολόγιον Ἰωάννου* τοῦ *Στοβαίου* περιέχον ἠθικάς γνώμας. Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἣτις εἶναι συνέχεια τῆς ἀμέσως προηγουμένης, ὁ ἀκμάζων νεοπλατωνισμὸς περιπίπτει ἐν τέλει εἰς θεολογικὸν μυστικισμόν· ἐπιφανέστατος νεοπλατωνικὸς τῶν χρόνων τούτων εἶναι ὁ ἐκ *Λυκίας* *Πρόκλος*, ζήσας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ καταλιπὼν πολυάριθμα ἔργα.

Οἱ ποιῆτες τῆς ἐκκλησίας. — Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας κατοπτρίζεται εἰς τὰ ἔργα τῶν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμασάντων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὧν διαπρεπέστατοι ἐγένοντο *Ἀθανάσιος ὁ μέγας*, *Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων* καὶ *Κύριλλος ὁ ἐξ Ἀλεξαν-*

δραίας. Ἄλλ' ἐκείνοι, οἵτινες μετὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης συνεδύσαν μεγίστην εὐγλωττίαν καὶ ἀνήγαγον τὸ παρανετικὸν εἶδος τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀπο τοῦ ἁμῶντος ῥητορείαν εἰς ὑψίστην περιωπὴν, μείναντες ἀνυπέρβλητοι ἰδίᾳ εἰς ταύτην, ὑπῆρξαν Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης· τούτων σφύζονται πλείστα ὁμιλίας, ἧτοι ἐκκλησιαστικαὶ ἐν συνεχείᾳ λόγῳ ἐρμηνεύει περικοπῆς τινος τῶν Ἀγίων Γραφῶν, λόγοι καὶ ἐπιστολαί, τοῦ δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ποιήματα. Βαπτισθέντες οἱ πατέρες οὗτοι εἰς τὰ ζωηφόρα νάματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας ἐνίσχυσαν δι' αὐτῆς τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν, μεταχειρισθέντες γλῶσσαν, ἐν ᾗ διαλάμπει σεμνότης, γλαφυρότης δύναμις καὶ ὕψος πολλάκις μετ' εἰκότων καὶ παρομοιώσεων λαμπρῶν.

Χαρακτηρισμὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 330—529 ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.—Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκπέμπουσιν ὠχρὰς μόνον ἀναλαμπάς, διότι ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἀνεγνώρισεν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους τὸν χριστιανισμόν, ἡ πάλῃ τούτου πρὸς τὸν ἔθνησμόν ἐγένετο βιαιότερα· καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα νικώμενον κατεβάλλετο ἀπαύστως· καὶ ἡγωνίσθησαν μὲν ἐκλεκτὰ τινὰ πνεύματα, ὅπως ἀναχατίσωσι τὴν μοιραίαν κατὰπτωσιν, ἀλλ' αὕτη ἐπῆλθεν ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κλείσαντος ἐν ἔτει 529 τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν.

Βραχέως δέ τις ἐπισκοπῶν τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων βλέπει· ὅτι ἐν μὲν τῇ ποιήσει μόνον τὸ ἔπος δεικνύει σημεῖα τινὰ ζωῆς, πλὴν στερεῖται ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ δυνάμεως καὶ εἶναι πλήρες ἐπιτηδεύσεως καὶ ἐπιδεικτικῶν γνώσεων, ἐν δὲ τῇ περὶ λόγῳ ὅτι τὰ μὲν ἱστορικὰ ἔργα εἶναι ἀσήμαντα, πλὴν τῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἀναφερομένων, τὰ δὲ φιλοσοφικὰ ἀναμίγνυνται παρὰ πολλοῖς μετὰ χριστιανικῶν δογμάτων καὶ τὰ ῥητορικὰ εἶναι μὲν ἄφθονα, ἀλλ' ἀνήκοντα εἰς τὴν σχολαστικὴν, ἧτοι τὴν ἐν σχολαῖς διδασκωμένην καὶ μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἰδίᾳ τῆς διαλεκτικῆς, συνδεδεμένην ῥητορείαν, στερεοῦνται δυνάμει, ζωῇ καὶ κάλλους· διακρινομένων μόνον τῶν ῥητορικῶν λόγων τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων.

Δ΄.) ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝ- ΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (529—1453).

Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀρχεῖται νέχ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἡ *Βυζαντινὴ* κέντρον ἔχουσα κύριον τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε, καὶ φέρουσα ἰδιάζοντα τύπον, ἀλλ' ἐπὶ ἑλληνικῆς πάντοτε βάσεως στηριζομένη. Ἡ πορεία αὐτῆς ὑπῆρξε μακροτάτη καὶ ποικιλιώτης παρακολουθήσασα τὰς διαφόρους περιπετείας τοῦ ἔθνικοῦ βίου καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ κράτους κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους. Ἐν τῇ ποιήσει, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πεζῇ λόγῳ, διεκρίθησαν πολλοὶ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα, ὧν θ' ἀναφέρωμεν τοὺς μᾶλλον ἀξίους λόγου μετὰ τῶν ἔργων αὐτῶν.

α΄.) Ποίησις.

Διαίρεσις καὶ μέτρα αὐτῆς. — Ἡ βυζαντινὴ ποίησις διαίρεται εἰς ἔθνηκην, οὕσαν κυρίως ἐπικὴν καὶ ἐπιγραμματικὴν, εἰς ἐκκλησιαστικὴν, οὕσαν κατ' ἐξοχὴν λυρικὴν καὶ εἰς δημώδη, πραγματευομένην ἰδίᾳ μυθικᾶς ἢ ἔθνηκας ἱστορίας.

Μέτρα δὲ ἐν μὲν τῇ ἔθνηκῃ παρελήφθησαν πολλὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ βάσις λαμβάνεται οὐχὶ ἡ βραχύτης καὶ ἡ μακρότης τῶν συλλαβῶν, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ὁ τόνος τῶν λέξεων. Ἐν δὲ τῇ δημώδει ἐπικρατεῖ ὁ λεγόμενος πολιτικὸς στίχος, ὦν δεκαπεντασύλλαβος ἱαμβικός. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ οἱ τρόποι τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ὠνομάσθησαν ἤχοι.

Σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἔθνηκῆς ποιήσεως, ὧν σφίζονται ἔργα, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Γεώργιος Πισίδης. — Ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσας ἔγραψε ποικίλα ποιήματα, ὧν ἐξέχει τὸ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὸ ἀφηγοῦμενον τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀδάρων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Γεώργιος Πισίδης εἶναι ὁ ἀριστος τῶν ἔθνηκων βυζαντινῶν ποιητῶν.

Ἰγνάτιος ὁ διάκονος (Θ' αἰὼν) καὶ Θεοδόσιος ὁ διάκονος (Γ' αἰὼν) Ὁ πρῶτος ἔγραψε ποίημα δραματικὴν μορφήν ἔχον, τοὺς στίχους εἰς τὸν Ἀδάμ, ὁ δὲ δεύτερος ἐποίησε τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης, ἐν ἣ λαμπρῶς διηγεῖται τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου ταύτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά.

Ἑλληνικὴ Γραμματολογία

Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων (ΙΑ' αἰών).— Ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλης καὶ ποικίλης παιδείας· σφίζονται διάφορα ποιήματα αὐτοῦ.

Θεόδωρος Πρόδρομος (ΙΒ' αἰών).— Οὗτος, αὐτοκλούμενος καὶ Πτωχοπρόδρομος διὰ τὴν πενίαν, ὑπῆρξε γονιμώτατος συγγραφεὺς, γράψας ποικίλα πεζὰ ἔργα, ἐν τισι τῶν ὁποίων, διαλογικοῖς οὔσι, μιμείται τὸν Λουκιανόν, καὶ πλείστα ποιητικὰ· τούτων ἐκτενέστατον εἶναι τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Λουκιλέα, ἐν οἷς πρότυπον εἶχε τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου· ἄλλο ποίημα αὐτοῦ εἶναι ἡ Γαλεομυομαχία, δραματικὴ τις παρωδία οὔσα κατὰ μίμησιν τῆς ψευδομηρικῆς Βατραχομυομαχίας, σάτυρά τις κατὰ μακρογενεῖον γέροντος, καὶ ἄλλα τινά. Ὁ Πτωχοπρόδρομος εἶναι μὲν φιλοπαίγμων καὶ σκώπτῃς ἐν ταῖς ἐπιθέσεσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχὺς.

Μανουὴλ Φιλῆς (ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰών).— Γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα ποιήματα εἶναι ὅμοιος τῷ προηγούμενῳ κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἔκφρασιν, ἀλλὰ χείρων αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνεται, καίτοι ἡ ὑπόθεσις εἶναι χριστιανικὴ, καὶ τὸ κατὰ τὸν ΙΒ'. Ἰσως αἰῶνα συντεθὲν δράμα Χριστοῦ πάσχον, περιέχον πλείστους στίχους ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῆς Κασάνδρας τοῦ Λυκόφρονος, προσηρμοσμένους εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ· τὸ δράμα ἦτο προσωρισμένον πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον.

Ἐνταῦθα καταλεκτέον καὶ τὰς συλλογὰς ἐπιγραμμάτων εἴτε Ἀνθολογίας· τοιαύτη εἶναι ἡ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καταρτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ, ἐξ ἧς κατὰ τὸν ΙΔ' συνέταξε συναπτικωτέραν ὁ μοναχὸς Μάξιμος Πλανοῦδης.

Οἱ μᾶλλον ἄξιοι λόγου ποιηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ἧς αἱ ἀρχαὶ εἶναι ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀναφαίνονται μετὰ τὸ ΣΓ'. καὶ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις περιλαμβάνει τοὺς ὕμνους εἴτε τὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾠσματα· ταῦτα κατ' ἀρχὰς εἶχον μορφήν ποιημάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λυρικῆς, μετὰ δὲ ταῦτα ἐγράφοντο μὲν καταλογάδην, ἀλλ' ἐνεῖχον ῥυθμὸν καὶ μέτρον βάσιν ἔχον τὸν τόνον καὶ ἦσαν ποικίλα, διαιρούμενα γενικῶς εἰς εἰρμούς, ἦτοι προτύπους στροφάς, πρὸς ἃς ἄλλαι ῥυθμίζονται, εἰς τροπάρια (=στροφάς ὅλης ᾠδῆς), εἰς κοντάκια (=ᾠσματα περιληπτικὰ τῶν ἑορτῶν) καὶ εἰς κανόνας (=ἐκτενὴ ᾠσματα περιλαμβάνοντα πολλὰς ᾠδὰς, ὧν πάλιν ἐκάστη περιέχει πλείστας στροφάς).

Ῥωμανὸς (ΣΤ'. αἰών).—Διὰ τούτου ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις εἴτε ὕμνογραφία ἐφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Διὰ τὴν εὐρείαν φαντασίαν τὸ βάθος τοῦ αἰσθημικοῦ, τὸ ὕψος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν νοημάτων κατὰ τὴν πλαστικότητα τοῦ λεκτικοῦ δικαίως ὁ Ῥωμανὸς θεωρεῖται ὁ Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰ κοντάκια.

Σέργιος.—Εἰς τούτον, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἡρακλείου ὄντα, ἀποδίδεται ὁ πλήρης ὕψους, χάριτος καὶ ωραίων μεταφορῶν Ἀκάθιστος ὕμνος.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (650—720).—Οὗτος, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὢν, ἐδοξάσθη διὰ τῆς ποιήσεως τοῦ Μεγάλου Κανόνος.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμάς ὁ Ἱεροσολυμίτης (Η'. αἰών).—Εἰς τὸν πρῶτον, ἐπονομασθέντα Χρυσορρόαν διὰ τὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἀποδίδεται καὶ ἡ λαμπρὰ μεταρρύθμισις τῆς Ὀκτωήχου. Ἀμφότεροι διέπρεψαν εἰς τοὺς κανόνας.

Κατὰ τὸν Η' αἰῶνα πρὸς τούτοις ἀνεφάνη σχολή τις ὕμνογράφων προελθούσα ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς εἰκονομαχίας καὶ κέντρον ἔχουσα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μνην τοῦ θερμοῦ προμάχου τῆς εἰκονολατρείας Θεοδώρου Στουδίτου. Οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ εἶναι οἱ μᾶλλον ἄξιοι μνείας ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης.

Ἢ δὲ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ζήσασα ἐπὶ Θεοφίλου Κασιανή, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἄξια λόγου βυζαντινὴ ποιήτρια, ἔγραψε ποιήματα πλήρη εὐφυίας, πρωτοτυπίας καὶ ζωντανῆς φαντασίας· τούτων ἐξέχει τὸ γνωστότατον ἰδιόμελον αὐτῆς: Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις κλπ.

Τῆς δὲ δημώδους ποιήσεως οἱ ποιηταὶ διακροῦνται εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς γράφαντας διδακτικὰ ἢ περιστατικὰ ποιήματα, ὧν ἄξιοι λόγου εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ ἐπὶ Μανουὴλ Α'. ἀκμάσας καὶ χρονολόγος συγχρόνως· γενόμενος Μιχαὴλ Γλυκὰς, καὶ εἰς τοὺς ποιήσαντας ἥρωικά ἔπη· αὗτοι ἐπραγματεύθησαν μυθολογίας ἢ ἱστορικὰς ἔθνικας ὑποθέσεις. Τὰ ποιήματα αὐτῶν, ψαλλόμενα ὑπὸ ῥαψωδῶν περιδεούντων, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς κύκλους, περιλαμβάνοντας ποιήματα τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· τοιοῦτοι κύκλοι ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὴν τῆς Τραπεζοῦντος, εἰς τὴν μυστηριώδη κτίσιν τῆς γεφυράς τῆς Ἀρτῆς καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῆς Ὁριᾶς. Ἀλλὰ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τούτων διὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν σημασίαν κατέχει τὸ ἔπος Διγενῆς Ἀκρίτας καὶ ὁ περὶ αὐτὸ ἀκριτικὸς

κύκλος. Ὡρως τοῦ γνησίου τούτου ἔπους τῶν Βυζαντινῶν εἶναι ὁ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, τούτου δ' ἐξυμνοῦνται ἐν αὐτῷ αἱ στρατεῖαι, τὰ κατορθώματα καὶ αἱ περιπέτειαι ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς τῶν ἀπίστων κατὰ τοῦ βυζαντιτικοῦ κράτους. Ἔτερον ἐπικὸν ποίημα εἶναι τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως περιγράφον ἐκτενῶς τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν φραγκικῶν κρατιδίων μετὰ τὸ 1204.

β') **Πεζὸς λόγος.**

Ἱστοριογραφία.—Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι διαίρουνται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονογράφους.

Οἱ μὲν ἱστορικοὶ ἀφηγοῦνται μετ' ἀκριβείας καὶ κριτικῆς ἐρεῦνης σύγχρονα γεγονότα, ἀκολουθοῦντες κατὰ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως καὶ τὴν γλῶσσαν τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἱστορικοὺς καὶ ἀποτεινόμενοι μᾶλλον εἰς τοὺς λογίους, οἱ δὲ χρονογράφοι διηγοῦνται συνήθως τὴν γενικὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν οὐσίαν τῶν γεγονότων καὶ ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ πολὺ πλῆθος μετὰ δημώδους ἐκφράσεως καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν.

Ἐπισημιάτατοι τῶν ἱστορικῶν, ὧν τὰ ἔργα σφύζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς: **Προκόπιος** (ΣΤ' αἰών).—Τούτου τὸ ἔργον τῶν καθ' ἑαυτὸν ἱστοριῶν βιβλία ὅκτιω περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ δ' Ἀνέκδοτα ἢ Ἀπόρητος ἱστορία εἶναι εἶδος ἀποκρύφου ἱστορίας περὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι σαφής, ἔντονος καὶ ἀρχαίζουσα. Τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔγραψεν ὁ Ἀγαθίας (536—582).

Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάττης.—Τούτου, ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσαντος, αἱ ἱστορίαι θέμα ἔχουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Μαυρικίου (582—602).

Κωνσταντῖνος Ζ'. ὁ Πορφυρογέννητος.—Οὗτος εἶναι ὁ γνωστός λόγιος αὐτοκράτωρ (912—959), οὗτινος ἔργα εἶναι ἡ ἱστορικὴ διήγησις περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, αἱ πρὸς τὸν υἱὸν Ῥωμανὸν συμβουλαὶ περὶ διοικήσεως, τὸ περὶ θεμάτων, περιέχον τὴν τε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ στρατιωτικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, καὶ ἐκθέσις τῆς βασιλείου τάξεως, ἐν ᾗ ἐκτίθενται τὰ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου κρατοῦντα ἔθιμα καὶ νόμιμα.

Ἄννα ἡ Κομνηνή.—Αὕτη, οὖσα θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τυχούσα εὐρείας ἑλληνικῆς παιδείας, ἔγραψε τὴν Ἀλεξιάδα, ἐν ᾗ ἀφιγείται τὰς πράξεις τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι λαμπρὸν μνημεῖον οὐ μόνον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνα-

γεννήσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τὴν ἀττικίζουσαν χάριν.

Νικήτας Ἀκομινάτος ἢ Χωνιάτης (ΙΒ'. αἰών).—Ἡ ἱστορία τοῦτου συνεχίζει τὴν τῆς Ἀννης Κομνηνῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Γεώργιος Ἀκροπολίτης (ΙΓ'. αἰών).—Οὗτος συνεχίζει τὸν προηγουμένον μέχρι τοῦ 1261, συνεχίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη μέχρι τοῦ 1328.

Νικηφόρος Γρηγορᾶς (ΙΔ'. αἰών).—Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία τοῦτου εἶναι συμπλήρωσις καὶ συνέχεια τῆς τοῦ Παχυμέρη περιλαμβάνουσα γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1204—1359.

Λαόνικος Χαλκοκανδύλης (ΙΕ'. αἰών).—Ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν, περιλαμβάνουσαν γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1298—1463 καὶ τοῦτο τὸ ἰδιάζον ἔχουσιν, ὅτι στρέφεται οὐχὶ περὶ τὸ βυζαντιανὸν κράτος, ἀλλὰ περὶ τὸ τουρκικὸν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Δούκας (ΙΕ'. αἰών).—Οὗτος συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἀπὸ τοῦ 1341—1462 συμβεβηκότων, προτάσσων ταύτης σύνοψιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Εἶναι φιλαλήθης, ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ ἐναργής καὶ δραματικὴ.

Γεώργιος Φραντζῆς (ΙΕ'. αἰών).—Συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1258—1478, περιλαβὼν ἐν αὐτῇ τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας.

Τῶν δὲ χρονογράφων, ὧν ἔργα σφύζονται, ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ἰωάννης Μαλάλας (ΣΤ'. αἰών).—Εἶναι ὁ πρῶτος διακριθεὶς ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀρχόμενον ἐκ τῆς μυθικῆς ἱστορίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ λήγον εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔχει λαϊκὸν τύπον μετὰ λεκτικοῦ ταπεινοῦ.

Ἰωάννης Ἀντιοχεὺς (Ζ'. αἰών).—Τὸ ἔργον τοῦτου Ἱστορία Χρονικὴ ἀρχεται ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ τελευτᾷ εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Φωκά (610).

Γεώργιος ὁ Σύγκελλος (Η'. αἰών).—Ἡ Ἐκλογὴ χρονογραφίας τοῦτου ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου φθάνει μέχρι Διοκλητιανοῦ (284). Ταύτης συνέχεια εἶναι ἡ τοῦ Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ ἐξηκονομένη μέχρι τοῦ 813. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁμᾶς τις χρονογράφων ἐξικολοῦθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρι τοῦ 961.

Γεώργιος Κεδρητὸς (ΙΒ'. αἰών).—Ἡ σύνοψις τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ

ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου λήγει εἰς τὴν βασιλείαν Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἰωάννης Σιφιλίνος (ΙΑ'. αἰών).—Μιμητὴς τῶν ἀρχαίων κατήρτισεν ἐκ τῶν ἱστοριῶν Δίονος τοῦ Κασσίου ἐπιτομὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας.

Ζωναράς (ΙΒ'. αἰών).—Συνέγραψεν ἐπιτομὴν ἱστοριῶν ἀρχομένην ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ λήγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνεται τῶν ἄλλων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης καὶ τὴν μορφήν.

Εὐστάθιος.—Οὗτος, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶναι εἰς τῶν ἐπισημοτάτων λογίων τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας· τῇ 1175 προσχειρίσθη ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξε δὲ πολὺς καιρὸς καὶ δεινὸς μύστης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας. Ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ λαμπρὸν εἶναι ἢ ὑπὸ Νορμανδῶν ἁλωσις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔργον παρήγαγον· σφίζεται ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος ἡ χριστιανικὴ τοπογραφία Κοσμά τοῦ Ἰνδικοπλεύστου καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων τὸ γεωγραφικὸν λεξικὸν Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑθνικά.

Ρητορεία.—Τὴν ρητορικὴν οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεράπευταν μετὰ ζήλου, ἀλλ' ἄνευ πρωτοτυπίας. Ἡ ρητορεία παρ' αὐτοῖς, πλὴν τῆς ἀπὸ τοῦ ἁμδωνος δημιουργηθείσης, ἦτο σχολαστικὴ, ὥπως ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων· οὐκ ὀλίγον δ' ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῇ τὸ πεμπώδες, βαρὺ καὶ ἀσιατικὴν χροῖαν ἔχον ὕψος τῆς σχολῆς τῆς Γάζης. Καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἡ ρητορικὴ ἔλαβε πολλὴν ζοὴν καὶ δύναμιν, ἐν γένει δὲ οἱ Βυζαντινοὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο λογοτεχνικὸν εἶδος ἐπλησίασαν τὴν ἀρχαιότητα, ὅσον εἰς τὴν ρητορικὴν.

Φιλοσοφία.—Ὁ ἐπικρατήσας κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους νεοπλατωνισμὸς κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἐκπνέει ταχέως. Καθόλου δὲ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ πορείᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἐν μὲν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἐφηρμόσθησαν οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας εἰς τὴν δογματικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεκράτησεν ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ υπομνημάτις τοῦ ἀρχαίου ὅλικοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τῆς ἐκκλησιαστικῆς δὲ ἢ μάλλον τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας πατήρ εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· ἀλλὰ μετὰ τοῦτον ἐπέρχεται φιλοσοφικὴ στείρωσις μέχρι τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος, ὅτε ἀναφαίνεται ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς ὀξυνοίας τοῦ ὁποῖου ἡ φιλοσοφία λαμβάνει νέαν ὥθησιν ἐπιδρῶσα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν θεολογίαν. Τοῦ Ψελλοῦ σφίζονται ποικιλώτατα ἔργα, ἐν οἷς καὶ ὑπομνήματα εἰς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην.

Φιλολογία.—Ἡ φιλολογία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς στρέφεται περὶ τὴν μελέτην τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, ἤχηκε δὲ κυρίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Κορυφαῖοι ἐν αὐτῇ ἐγένοντο ὁ Φώτιος καὶ ὁ ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ μνημονευθεὶς Εὐσταθίου. Ὁ Φώτιος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 820 καὶ λαμπρῶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας παιδευθεὶς, ἔλαβε διαδοχικῶς μέγιστα ἀξιώματα ἐν τῷ κράτει, τῷ δὲ 857 ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι δείγμα ἀνεξαντλήτων καὶ τεραστίων γνώσεων, μεταξὺ δ' αὐτῶν σπουδαιότατα εἶναι ἡ *Βιβλιοθήκη* εἴτε *Μυριόβιβλος* καὶ ἡ *Συναγωγή λέξεων*· τὸ πρῶτον περιέχει ἀποσπάσματα ἀρχαίων ἔργων ἀπολεσθέντων μετὰ τῶν προσηκουσῶν εἰς αὐτὰ παρατηρήσεων καὶ κρίσεις καὶ εἰδήσεις περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραφέων· τὸ δὲ δεύτερον εἶναι λεξικόν, ὑπὲρ δὲν διεσώθη πλήρες. Ὁ Φώτιος εἶναι ὁ ὑπατος τῶν λογίων τοῦ βυζαντιτικοῦ κράτους, κατέχει δὲ καὶ ἐν τῇ ῥητορίᾳ τὴν ὑψίστην βαθμίδα. Τοῦ δ' Εὐσταθίου ἔργα σπουδαῖα εἶναι αἱ *Παραεμβολαὶ* (=σχόλια) εἰς τὴν Ὅμηρον Ὀδύσσειαν καὶ Ἰλιάδα καὶ *Παραεμβολαὶ Πινδαρικῶν*. Κατὰ δὲ τὸν IB' αἰῶνα ἀναφαίνεται καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, πολυμαθέστατος μὲν, ἀλλ' ἄκριτος συγγραφεὺς· τὸ ἐκτενέστερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι αἱ *Χιλιάδες*, περιέχον ἐν πολιτικοῖς στίχοις θέματα μυθολογικά, ἱστορικά καὶ γραμματικά.

Ἐν δὲ τῷ αἰῶνι τῶν Παλαιολόγων ἄξιοι λόγου φιλόλογοι, ἀλλ' ὅμως διαφέροντες τῶν προηγουμένων, ὡς ἐπιδοθέντες εἰς σχολειακὰς ἐργασίας περὶ τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἐγένοντο ὁ Μοσχόπουλος, ὁ Θωμᾶς Μάγιστρος καὶ ὁ Τρικλίνιος· τοῦτων σφίζονται πολλὰ γραμματικὰ ἔργα καὶ σχόλια ἔχοντα πολλὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων.

Ἐν δὲ τῇ Λεξικογραφίᾳ διέπρεπεν ὁ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος ζήσας Σουδάς, οὗτινος σφίζεται λεξικὸν ἐρμηνευτικὸν λέξεων καὶ πραγμάτων.

Χαρακτηρισμὸς τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας.—Οὐσιώδες γνώρισμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων διτηρήθησαν ἀπαύστως ἐν αὐτῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῶν νέων χρόνων, διότι τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων οὐδὲως ἐφάνησαν ὥς τι ξένον καὶ ἄψυχον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὡς συνῆδη ἐν τῇ λατινικῇ λογοτεχνίᾳ κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἐπαταῖ ὅτι ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν στερεῖται αὐθυ-

παρξίας, τοῦναντίον ἔχει πολλήν τοιαύτην, διότι πᾶν ἔ.τ. ἐδημιούργησε ἐν εἰναι ἀπλῶς παράρτημα τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἔχει ἰδιάζοντα τόπον, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεχωνεύθησαν μὲν ἑλληνικά, ῥωμαϊκά καὶ χριστιανικά στοιχεῖα, ἀλλὰ κρατοῦν ἐν αὐτῇ παρέμεινε τὸ ἑλληνικὸν ἐν ἀδιαπτώτῳ ἐνότητι.

Καὶ καθόλου μὲν ἡ βυζαντινὴ λογοτεχνία ἐμφαίνει παρακμὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμμάτων, ἀλλὰ παρὰ τὰς ποικίλας καὶ περιπετειώδεις αὐτῆς φάσεις ἐπέδειξεν ἱκανὴν ζωὴν καὶ γονιμότητα εἰς διάφορα λογοτεχνικά εἶδη.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλείου ἐκ τῶν ποιητικῶν εἰδῶν ἀκμάζει ἡ ἐθνικὴ καὶ μάλιστα ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις διὰ τοῦ Ῥωμανοῦ, ἐκ δὲ τῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ μὲν ἱστοριογραφία (ἡ μὴ ἐκκλησιαστικὴ) περιλαμβάνει πολλοὺς καὶ ἀξιολόγους συγγραφείς, ἡ δὲ ῥητορικὴ, σχολαστικὴ οὕσα, παρακολουθεῖται καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμδωνος μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας, καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ νεοπλατωνισμός, ὅστις προηγουμένως διέθρεψε τὰς μεγάλας ἐκκλησιαστικὰς διανοίας καὶ οὗ ἡ ἐπίδρασις μεγίστη ἐγένετο καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐδὲν γενναῖον παράγει.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέρχεται ἀποτόμῳς μέγα κενὸν ἐπὶ δύο αἰῶνας εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα κυρίως τῶν ἐρίδων τῆς εἰκονομαχίας καὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίας ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου· ἀλλ' ἀνιδρυθείσης πάλιν ταύτης ἐπὶ Θεοφίλου νέα καὶ ἰσχυρὰ πνοὴ ἐμφυσᾶται εἰς τὸ ἔθνος, ἰδίᾳ διὰ τοῦ πατριάρχου Φωτίου, δι' αὐτὸν μεγάλως ζωογονοῦνται καὶ εὐρύνονται αἱ σπουδαὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Τῷ αἰῶνι τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ οὐχὶ ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ζήλῳ πρὸς ἐρανίσματα καὶ συλλογὰς διακρινόμενος Ι' αἰὼν.

Εἰς δὲ τὸν ΙΑ' αἰῶνα διὰ τοῦ πολυμαθεστάτου Μιχαὴλ Ψελλοῦ προσδίδεται χαρακτὴρ ῥητορικὸς καὶ φιλοσοφικός, προάγεται δ' ἱκανῶς ἡ ἱστορία καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων εἶναι πολλὴ καὶ ἐπιτυχής· ἡ ἐπάνοδος δ' αὕτη πολλῶν συγγραφέων εἰς τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν παρήγαγεν ἐν τῷ ἔθνει γλωσσικὴν ἀντίδρασιν, ἐξ ἧς ἐμορφώθη δημῶδης γλωσσικὸς τύπος εἰσχωρήσας βαθμῆδὸν εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων αἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα σπουδαὶ λαμβάνουσι μὲν ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν, ἀλλὰ στεροῦνται βάθους· καίτοι δὲ τὸ κράτος ἐχώρει εἰς παρακμὴν, οὐχ ἦττον παρήχθη μέγα πλῆθος συγγραμμάτων καὶ μάλιστα ἱστορικῶν.

Ἐπελθούσης τέλος τῆς ὁσμανικῆς κατακτήσεως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐφυγαδεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ἔπαυ συντέλεσσαν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή. Ὅρισμός τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Σημασία τῆς λογοτεχνίας. Διαίρεσις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς περιόδους. Διαίρεσις τοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς. Σελ. 2—6.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Α΄.) *Περὶ ἔπους.* § 1. Ἡ πρὸ τῆς διαμρφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις. — § 2. Διαμρφώσις τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους. — § 3. Ἡρωϊκὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν. — § 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ἐσωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ. — § 5. Περὶ Ὀμήρου. — § 6. Περὶ κυκλικῶν ἔπους. — § 7. Περὶ διδακτικῶν ἔπους. — § 8. Περὶ Ἡσιόδου. — § 9. Οἱ μετὰ ταῦτα ἐπικοι ποιηταί. — § 10. Περὶ μύθου. Σελ. 7—23.

Β΄.) *Περὶ λυρικῆς ποιήσεως.* § 1. Φύσις ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῇ. — § 2. Περὶ μουσικῆς. — § 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως. — § 4. Ἐλεγειακοὶ ποιηταί. — § 5. Περὶ ἐπιγράμματος. — § 6. Περὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως. — § 7. Ἱαμβικοὶ ποιηταί. — § 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως. — § 9. Μελικοὶ ποιηταί. — § 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως. — 11. Ποιηταί τῆς χορικῆς ποιήσεως. Σελ. 23—34.

Γ΄.) *Περὶ δράματος.* § 1. Φύσις, ἀρχαί, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη τοῦ δράματος. — § 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας. — § 3. Μέρη, ὑποθέσεις καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας. — § 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

—§ 5. Περὶ θεάτρου.—§ 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.—§ 7. Διδασκαλία τῶν δραμάτων· ἀγῶνες δραματικοί.—§ 8. Περὶ Αἰσχύλου.—§ 9. Περὶ Σοφοκλέους.—§ 10. Περὶ Εὐριπίδου.—§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.—§ 12. Γένεσις τῆς κωμῳδίας.—§ 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμῳδίας ἐν Ἀττικῇ.—§ 14. Περὶ τῆς ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμῳδίας.—§ 15. Περὶ Ἀριστοφάνους.—§ 16. Περὶ τῆς μέσης κωμῳδίας.—§ 17. Περὶ τῆς νέας κωμῳδίας. Σελ. 35—57.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν.

Ἀρχαὶ τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ εἶδη αὐτοῦ.

Α') Ἱστοριογραφία. § 1. Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λογογράφοι.—§ 2. Περὶ Ἡροδότου.—§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.—§ 4. Περὶ Ξενοφώντος. Σελ. 58—69.

Β') Ῥητορεία. § 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.—§ 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου.—§ 3. Λογογράφοι.—§ 4. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ῥητόρων.—§ 5. Ἀντιφῶν. Ἀνδοκίδης.—§ 6. Λυσίας.—§ 7. Ἰσοκράτης.—§ 8. Ἰσαίος. Λυκοῦργος.—§ 9. Αἰσχίνης.—§ 10. Δημοσθένης.—§ 11. Ὑπερίδης. Δείναρχος. Σελ. 69—78.

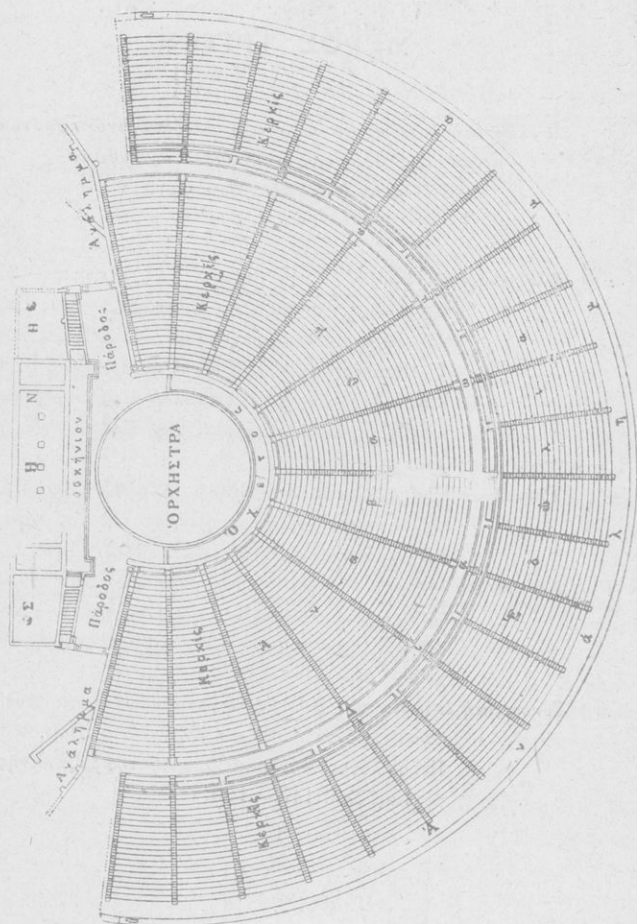
Γ') Φιλοσοφία. § 1. Ἔργον καὶ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας.—§ 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἰωνεὺς φιλόσοφοι.—§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.—§ 4. Οἱ Ἐλεᾶται.—§ 5. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ Ε'. αἰῶνος.—§ 6. Περὶ σοφιστῶν.—§ 7. Περὶ Σωκράτους.—§ 8. Περὶ Πλάτωνος.—§ 9. Περὶ Ἀριστοτέλους.—§ 10. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.—§ 11. Χαρακτηρισμός τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Σελ. 69—95.

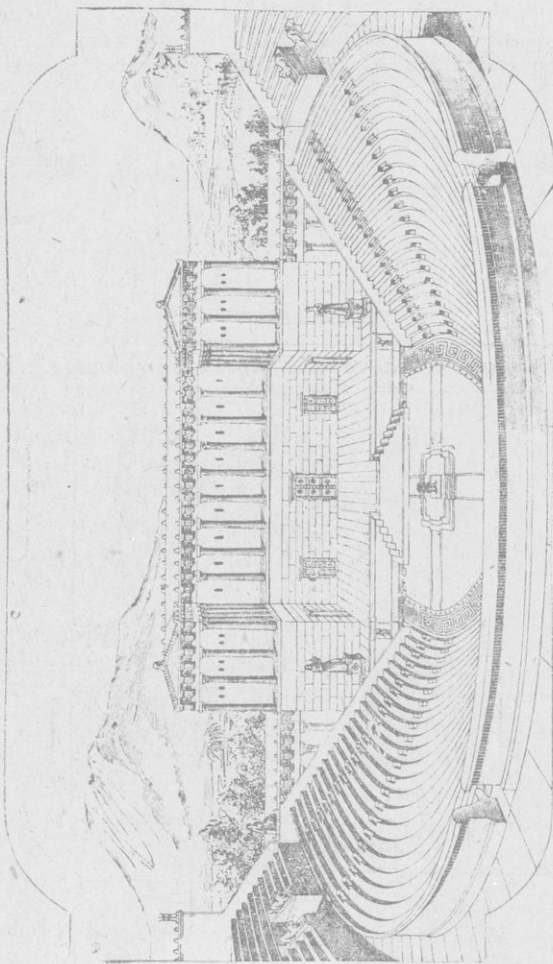
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

**Ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων
μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.**

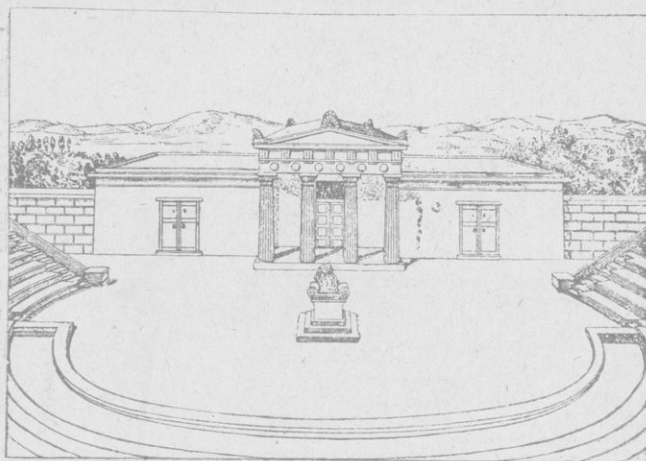
- Α'.) Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι (320—30 π. Χ.) α'.) Ποίησις.**—§ 1. Ἐ-
πος.—§ 2. Λυρική.—§ 3. Δράμα.—§ 4. Περί βου-
κολικῆς ποιήσεως καὶ μύμων.—β'.) Πεζὸς λόγος.—§
1. Ἱστοριογραφία.—§ 2. Ῥητορεία.—§ 3. Φιλοσο-
φία.—§ 4. Συγγραφεῖς ποιικίλων ἔργων.—§ 5. Χαρα-
κτηρισμὸς τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.
Σελ. 95—102.
- Β'.) Ῥωμαῖκοι χρόνοι (30 π. Χ.—330 μ. Χ.). α'.) Ποίησις.**—β'.)
Πεζὸς λόγος.—Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν Ῥωμαῖ-
κῶν χρόνων λογοτεχνίας. Σελ. 102—110.
- Γ'.) Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ 330 —
529 μ. Χ.—Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.**—Χαρακτη-
ρισμὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 330—529 ἑλληνικῆς λογοτε-
χνίας Σελ. 110—113.
- Δ'.) Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς βυζαν-
τινοὺς χρόνους (529—1453).—α'.) Ποίησις.**—β'.)
Πεζὸς λόγος.—Χαρακτηρισμὸς τῆς βυζαντινῆς λογο-
τεχνίας. Σελ. 113—120.

Διάγραμμα ἐλληνικὸν θεάτρου (τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ)

Θέατρον κατὰ τοὺς Ρωμαίους χρόνους

Θέατρον κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους

Τραγικά προσωπεῖα

Ῥωμαϊκὰ προσωπεῖα

Ὑποκριταὶ κωμικοὶ

Τραγικοὶ ὑποκριταὶ

Τραγικοὶ ὑποκριταὶ

(Ὁ παιδαγωγός, ἡ Μήδεια καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς)

Σείστρον

Κύμβαλον

Τύμπανον

Σύριγξ

Αύλοι

Ὅργανα μουσικὰ

Ὅργανα μουσικὰ

Τρίγωνον, Κιθάρα, Λύρα

Χορηγικὸς τρίπους Περίακτος

024000028154

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1000/94